

T.C.
BOLU ABANT İZZET BAYSAL ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

EVLYÂ ÇELEBİ SEYAHATNÂMESİNDE EDATLAR
(I. CİLT)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HAKAN AYDIN

TEZ DANIŞMANI
Doç. Dr. ÖMER YAĞMUR

BOLU, OCAK - 2023

KABUL VE ONAY SAYFASI

Hakan AYDIN tarafından hazırlanan “**EVLYÂ ÇELEBİ SEYAHATNÂMESİ'NDE EDATLAR (I. CİLT)**” adlı tez çalışması jürimiz tarafından Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı'nda Yüksek Lisans Tezi olarak oy birliği/ oy çokluğuyla kabul edilmiştir. 12/01/2023

Jüri Üyeleri

İmza

Danışman
Doç. Dr. Ömer YAĞMUR
Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi

.....

Üye
Prof. Dr. Musa Duman
Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi

.....

Üye
Prof. Dr. Erol Öztürk
Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi

.....

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Onayı

Prof. Dr. İbrahim KÜRTÜL
Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Müdürü

ETİK BEYAN

Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada;

- Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu bildirir,

aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

Teze ilişkin __/__/__ tarihinde Turnitin adlı intihal tespit programından enstitü müdürlüğünce belirlenen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan benzerlik raporuna göre, tezin benzerlik oranı % __ olarak tespit edilmiştir.

.....

HAKAN AYDIN

ÖZET

EVLYÂ ÇELEBİ SEYAHATNÂMESİ'NDE EDATLAR (I. CİLT)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HAKAN AYDIN

BOLU ABANT İZZET BAYSAL ÜNİVERSİTESİ

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

(TEZ DANIŞMANI: DOÇ. DR. ÖMER YAĞMUR)

BOLU, OCAK - 2023

XIII + 110 SAYFA

Edatlar Türkçe dil bilgisi çalışmalarının tartışmalı konulardandır. Kapsamı, işlevi, tasnifi uzun yıllardan beri hep tartışma konusu olmuştur. Son yıllarda edatlar üzerindeki çalışmalara ilgi giderek artmaktadır. Bu çalışmada Seyahatnâme'nin birinci cildinde yer alan edatlar etimolojik, morfolojik, semantik açıdan incelenmiştir. Edatların taranmasında ve tasnifinde büyük oranda Prof. Dr. Necmettin Hacıeminoğlu'nun "Türk Dilinde Edatlar" adlı eserinden yararlanılmıştır. Günümüzdeki çalışmalarda ayrı başlıklar altında ele alınan bağlama edatları ve ünlemler, çalışmamızda edatlarla anlamsal benzerlikleri yönüyle aynı başlık altında ele alınmıştır. Bu çalışma; Giriş, Seyahatnâme'de Edatlar, Edat İşlevli Ekler, Sonuç ve Dizin bölümlerinden oluşmaktadır.

ANAHTAR KELİMELEER: Edatlar, Bağlaçlar, Ünlemler, Seyahatname, Evliya Çelebi

ABSTRACT

PARTICLES IN EVLİYÂ ÇELEBİ'S SEYAHATNÂME (V. I.)
MASTER THESIS
HAKAN AYDIN
BOLU ABANT İZZET BAYSAL UNIVERSITY
INSTITUTE OF GRADUATE STUDIES
DEPARTMENT OF TURKISH LANGUAGE AND LITERATURE
(SUPERVISOR: ASSOC. PROF. DR. ÖMER YAĞMUR)
BOLU, JANUARY 2023
XIII + 110 PAGES

Prepositions are one of the controversial topics in Turkish grammar studies. Its scope, function and classification have been the subject of debate for many years. In recent years, there has been an increasing interest in studies on prepositions. In this study, the prepositions in the first volume of Seyahatnâme were analyzed in terms of etymology, morphology and semantics. In the scanning and classification of prepositions, Prof. Dr. Necmettin Hacıeminoğlu's work named "Türk Dilinde Edatlar" was used to a large extent. Conjunctions and exclamations, which are handled under separate headings in today's studies, are discussed under the same title in terms of their semantic similarities with prepositions. This work consists of Introduction, Prepositions in Seyahatnâme, Suffixes with Preposition Functions, Conclusion, Index.

KEYWORDS: Particles, Conjunctions, Exclamations, Seyahatnâme, Evliya Çelebi

İÇİNDEKİLER

Sayfa

KABUL VE ONAY SAYFASI	iii
ETİK BEYAN.....	iv
ÖZET.....	v
ABSTRACT	vi
İÇİNDEKİLER	vii
KISALTMA VE SEMBOLLER LİSTESİ	xii
TEŞEKKÜR	xiii
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM.....	12
1. SEYAHATNÂME'DE EDATLAR	12
1.1 Çekim Edatları	12
1.1.1 Andan	12
1.1.2 Aşağı.....	13
1.1.3 Aşırı	13
1.1.4 Berâber.....	14
1.1.5 Berü	14
1.1.6 Bile	15
1.1.7 Cihet	15
1.1.8 Dak / Dek.....	16
1.1.9 Değil	16
1.1.10 Denlü	17
1.1.11 Doğru.....	17
1.1.12 Ecilden.....	18
1.1.13 Emsâl / Emsâli.....	18
1.1.14 Evvel.....	19
1.1.15 Gayrı.....	19
1.1.16 Gerü.....	20
1.1.17 Gibi.....	20
1.1.18 Göre.....	21
1.1.19 Gûne	21
1.1.20 Hakkında	22
1.1.21 Hâriç	22
1.1.22 Hasebiyle.....	22
1.1.23 İçeri.....	23
1.1.24 İçre.....	23
1.1.25 İçün.....	24
1.1.26 İle.....	24
1.1.27 İlen.....	24
1.1.28 İleri	25
1.1.29 Kadar	25

1.1.30 Karşu	25
1.1.31 Kimi.....	26
1.1.32 Mâ‘adâ.....	26
1.1.33 Mahsûs	27
1.1.34 Mânend.....	27
1.1.35 Mertebe.....	27
1.1.36 Mikdâr	28
1.1.37 Misâl.....	28
1.1.38 Misâli.....	28
1.1.39 Misilli	29
1.1.40 Mu‘âdil	29
1.1.41 Mukâbil	29
1.1.42 Mukaddem.....	30
1.1.43 Mûte‘allik	30
1.1.44 Rağmen.....	31
1.1.45 Sonra.....	31
1.1.46 Şekilli	31
1.1.47 Tâ.....	32
1.1.48 Taraf(ından).....	32
1.1.49 Taşra	33
1.1.50 Tek.....	33
1.1.51 Uğ(u)runa	33
1.1.52 Üzre	34
1.1.53 Veçhile	34
1.1.54 Yana	34
1.1.55 Yoluna	35
1.1.56 Yukarı.....	35
1.1.57 Yüzünden	35
1.1.58 Ziyâde.....	35
1.2 Soru Edatları	36
1.2.1 Acabâ	36
1.2.2 Âyâ	36
1.2.3 Kaç.....	36
1.2.4 Kande.....	36
1.2.5 Kamı	37
1.2.6 Kankı	37
1.2.7 Kim	37
1.2.8 mİ.....	38
1.2.9 Ne	38
1.2.10 Neden	38
1.2.11 Nereden	38
1.2.12 Nice	38
1.2.13 Niçün	39
1.3 Cevap Edatları	39
1.3.1 Belî	39
1.3.2 Hayır	39
1.3.3 Lebbey(k).....	40
1.4 Bağlama Edatları	40
1.4.1 Âhir.....	40
1.4.2 Âkıbet	40

1.4.3 Ammâ	40
1.4.4 Ancak.....	41
1.4.5 Anniçün	41
1.4.6 Artık.....	42
1.4.7 Ba‘de.....	42
1.4.8 Bâri	42
1.4.9 Belki	43
1.4.10 Bile	43
1.4.11 Çün	43
1.4.12 Çünkü.....	44
1.4.13 De	44
1.4.14 Dahi	45
1.4.15 Değil	45
1.4.16 Deyü	45
1.4.17 Eğer	45
1.4.18 Eyle.....	46
1.4.19 Evvelâ.....	46
1.4.20 Gerçi.....	46
1.4.21 Görelim.....	47
1.4.22 Gûyâ	47
1.4.23 Hâsılı	47
1.4.24 Hattâ	47
1.4.25 Hele	48
1.4.26 Hemân	48
1.4.27 Hergiz	48
1.4.28 Hulâsa.....	48
1.4.29 İbtidâ.....	49
1.4.30 İle.....	49
1.4.31 İllâ.....	50
1.4.32 İmdi	50
1.4.33 İse	50
1.4.34 Kable	51
1.4.35 Kaçan.....	51
1.4.36 Kezâ / Kezâlik	51
1.4.37 Ki.....	52
1.4.38 Kim.....	52
1.4.39 Lâkin.....	52
1.4.40 Meğer	53
1.4.41 Meselâ	53
1.4.42 Nitekim.....	54
1.4.43 Ol ki(m).....	54
1.4.44 Pes	54
1.4.45 Sadece.....	54
1.4.46 Sonra.....	55
1.4.47 Şimdi	55
1.4.48 Şöyle.....	55
1.4.49 Tâ ki.....	56
1.4.50 Var ise	56
1.4.51 Ve	56
1.4.52 Ve’l-hâsıl.....	57

1.4.53 Velâkin	57
1.4.54 Veyâ	57
1.4.55 Veyâhud	57
1.4.56 Ya	58
1.4.57 Yâhûd	58
1.4.58 Yalnız	58
1.4.59 Ya'nî	59
1.4.60 Yohsa	59
1.4.61 Zîrâ	59
1.4.62 Birleşik (Kelimededen Oluşan) Bağlama Edatları	60
1.5 Karşılaştırma-Denkleştirme Edatları	62
1.5.1 Karşılaştırma Edatları	62
1.5.2 Denkleştirme Edatları	64
1.6 Kuvvetlendirme Edatları	64
1.6.1 A / E	64
1.6.2 Aceb	64
1.6.3 Aslâ	65
1.6.4 Elbette	65
1.6.5 Gâyet	65
1.6.6 Hod	66
1.6.7 Mutlaka	66
1.6.8 Niçe	66
1.6.9 İse	66
1.6.10 Yâ	66
1.6.11 Zinhâr	66
1.7 Tekerrür Edatları	67
1.7.1 Def'a	67
1.7.2 Gerü	67
1.7.3 Gine	67
1.7.4 Kerre	67
1.7.5 Kez	67
1.7.6 Mükerrer	68
1.7.7 Tekrar	68
1.7.8 Yine	68
1.8 Ünlemler	68
1.8.1 Âferin	68
1.8.2 Âh	68
1.8.3 Ahsend	69
1.8.4 Alimallah	69
1.8.5 Amân	69
1.8.6 Âmin	69
1.8.7 Dirîğâ	69
1.8.8 Ha / Hah	70
1.8.9 Hakikat	70
1.8.10 Hakkâ	70
1.8.11 Hâşâ	70
1.8.12 Hay	70
1.8.13 İnşâ'allâh	71
1.8.14 Meded	71
1.8.15 Üf	71

1.8.16 Vallahi	71
1.8.17 Vay	71
1.8.18 Ve's-selâm	72
1.8.19 Ya Allah	72
1.9 Çağırma-Hitap Edatları.....	72
1.9.1 a / e	72
1.9.2 be	72
1.9.3 Beğim	73
1.9.4 Bire	73
1.9.5 Cânım	73
1.9.6 Efendim	73
1.9.7 Ey.....	73
1.9.8 Eyâ.....	74
1.9.9 Hay / Hey.....	74
1.9.10 Hünkârım.....	74
1.9.11 İlâhi.....	74
1.9.12 Kâfir	74
1.9.13 Kırılım	75
1.9.14 Pâdişâhım	75
1.9.15 Refik.....	75
1.9.16 Sultânım	75
1.9.17 Ya/Yâ	75
1.10 Gösterme Edatları.....	76
1.10.1 İşte	76
1.10.2 Tâ.....	76
İKİNCİ BÖLÜM	77
2. SEYAHATNÂME'DE EDAT İŞLEVİLİ EKLER VE ZARFLAR	77
2.1 Çekim Edatı İşlevli Türkçe Ekler	77
2.1.1 İsim Çekim Ekleri.....	77
2.1.2 Yapım Ekleri	81
2.2 Yabancı Kökenli Zarflar	85
2.2.1 Alâmeten.....	85
2.2.2 Binâen.....	86
2.3 Yabancı Kökenli Ön-Son Ekler	86
2.3.1 Arapça Ön Ekler	86
2.3.2 Farsça Ön-Son Ekler.....	86
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	89
3. SEYAHATNÂME'DE EDATLAR DİZİNİ.....	89
SONUÇ.....	107
KAYNAKLAR	109

KISALTMA VE SEMBOLLER LİSTESİ

age.	: adı geçen eser
be	: bağlama edatı
bk.	: bakınız
çe	: çekim edatı
çev.	: çeviren
(ge)	: gösterme edatı
(he)	: çağırma-hitap edatları
KBS	: Köken Bilgisi Sözlüğü
ke	: Kuvvetlendirme Edatları
TDK	: Türk Dil Kurumu
TTK	: Türk Tarih Kurumu
(se)	: soru edatları
(te)	: tekerrür edatı
(ü)	: ünlemler
YKY	: Yapı Kredi Yayınları
YTS	: Yeni Tarama Sözlüğü (Cem Dilçin)
YTKSS	: Yazılı Türkçenin Kelime Sıklığı Sözlüğü (İlyas Göz)

TEŞEKKÜR

Bilimsel çalışmalar daima ciddi bir emek, özveri ve disiplin isteyen konulardır. Bütün çalışma süreci boyunca her zaman yol gösteren, ilham veren danışman hocam sayın Doç. Dr. Ömer YAĞMUR'a; kendilerine ayracağım zamandan feragat ettiğim, çalışmanın başından sonuna her anında desteklerini esirgemeyen aileme teşekkür ederim.

Hakan AYDIN

8.12.2022

GİRİŞ

Evliyâ Çelebi'nin hayatına dair bilgilere kendisinin yazdığı on ciltlik *Seyahatnâme*'den ulaşabilmekteyiz. Doğum ve ölüm tarihi, eğitim durumu, ailesinin kimlerden oluştuğu hakkında bildiklerimiz; eserinde verdiği bilgiler ve bunların araştırmacılar tarafından incelenerek yorumlanmasına dayanmaktadır.

İlk olarak Evliyâ Çelebi adı üzerinde duralım. Evliyâ'nın gerçek adı bilinmemektedir. Evliyâ hakkında İslam Ansiklopedisi'ne yazdığı maddede bu konuya değinen İlgürel, Evliyâ Çelebi adının kaynağını “Evliyâ Çelebi muhtemelen lakabı olmakla birlikte hocası İmam Evliya Efendi'ye nispetle alınmış olmalıdır” (İlgürel, 1995: 529) şeklinde açıklar.

Evliyâ Çelebi'nin doğum ve ölüm tarihi ile ilgili bilgiler de titizlikle incelenip araştırılmıştır. Araştırmacılar Evliyâ'nın eserinde verdiği bilgileri farklı kaynaklar ile karşılaştırarak doğum ve ölüm tarihi üzerinde farklı tespitlerde bulunmuşlardır. Semih Tezcan “Toplumsal Tarih”te yayımlanan yazısında Evliyâ'nın doğum günü için kabul edilebilir kanıtlar sunarak “Hicrî 1020'de doğmuş olabilir, ama doğum gününü bu yılın 10 Muharremi (= 25 Mart 1611) olarak belirleyen mutlaka kendisidir!” der (Tezcan, 2011: 67).

Evliyâ'nın ölüm tarihi üzerine de araştırmacılar *Seyahatnâme*'deki çeşitli bilgilerden yola çıkarak farklı tarihler belirlemişlerdir. Nuran Tezcan, Evliyâ'nın doğum ve ölüm tarihi üzerine yazdığı bir yazıda bu durumu “Mezarının nerede olduğu bilinmeyen Evliyâ'nın ölüm tarihi *Seyahatnâme*'ye göre belirlenmeye çalışılmış, *Seyahatnâme* araştırmalarının başlangıcından bu yana farklı ölüm tarihleri kabul edilmiştir” (Tezcan, 2019: 17) cümleleriyle açıklamaktadır.

1949 tarihli çalışmasında E. Rossi, Evliyâ'nın ölümünün 1682 yılında Mısır'da olabileceğini ifade ederek Vatikan Kütüphanesindeki Nil haritasının ona ait olamayacağını belirtir (Rossi, 1949: 75).

Cavit Baysun, 1955'te *Türkiyât Mecmuası*'nda yayımlanan yazısında Evliyâ'nın ölüm tarihiyle ilgili *Seyahatnâme*'nin bazı bölümlerinden kanıtlar sunduktan sonra “Velhasıl, bütün bu kayıtlar, Evliya Çelebi'nin 1094'de henüz ber-hayat olduğunu açıkca meydana koyduğu gibi, Macaristan'daki Türk kalalarının çoğu müte'akib senede sukût ettiğine göre büyük seyyahın 1095 de yaşadığını tahmine imkân veriyor” sonucuna ulaşır (Baysun, 1955: 261). Milâdi takvime göre bu tarih 1684'e denk düşmektedir.

Nuran Tezcan, Robert Dankoff ile birlikte yayımladıkları “Evliyâ Çelebi’nin Nil Haritası” çalışmasına atıfta bulunarak buradan çıkarılabilecek en erken ölüm tarihinin 1685 olduğunu söyler (2019: 20). Ayrıca Evliyâ’nın 1683 Viyana Kuşatması’ndan kesin haberi olduğunu ve Seyahatnâme’de Aralık 1685’te idam edilen Melek İbrahim Paşa’dan “rahmetu’llâhi aleyh” diye söz etmesini delil göstererek “Evliyâ Çelebi’nin 1687’nin son günlerinden önce ölmemiş olduğu rahatlıkla söylenebilir,” şeklinde bir tarih belirtir (Tezcan N., 2019: 23).

Evliyâ’nın ailesi saray çevresindendir. Bu husustaki bilgilerimiz yine Seyahatnâme’ye dayanmaktadır. Babası sarayın kuyumcubaşısı Derviş Mehmed Zıllî Efendi’dir. Annesi ise Sadrazam Melek Ahmed Paşa’nın akrabasıdır. (Kahraman, 2013: 73a)

Evliyâ Çelebi Enderun’da eğitim görmüştür. Verdiği bilgilere bakılacak olursa iyi bir eğitim aldığı söylenebilir. Ayrıca hayatı boyunca dönemin önemli isimlerinin yanında bulunmuştur. Melek Ahmed Paşa’nın da aracılığıyla bizzât Murat Hân’ın ‘nedîm-i hass’ı olmuş ve uzun zaman boyunca padişah ile sohbet etmiştir. (Kahraman, 2013: 73a) Orduyla birlikte bazı savaşlara dahi katılmıştır.

Seyahatnâme, yazarının kendi dönemindeki okur-yazar kesimce dikkate değer bulunmadığından tarihi metinlerden onun yaşamı hakkında net bir bilgiye ulaşmak pek mümkün değildir. Bununla bağlantılı olarak eserin ve müellifinin geniş kitlelerce tanınması için yüzyıllar geçmesini beklemek gerekmiştir.¹

Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi

Seyyâh-ı âlem Evliyâ Çelebi, eserinin giriş bölümünde kendisini seyahate yönelten şartları rüya motifinden yararlanarak² etkileyici bir üslupla aktarmıştır. Rüyasında kendisini Ahi Çelebi Camisi’nde cemaatle gördüğünü ve orada Muhammed peygamberden şefaât dileyeceği sırada “Şefaât ya Resulullah!” diyeceği yerde dili sürçerek “Seyahat ya Resulullah!” dediğini ve dileğinin bu yönde gerçekleştiğini ifade eder. (Kahraman & Dağlı, 2008: 4)

Seyahatnâme’nin yazıldığı tarihle ilgili olarak Tezcan “Evliyâ’nın notlarını yolculuklarının sonunda kitaba dönüştürdüğünü gösteren birçok ‘geriye dönüş’

¹ Detaylı bilgi için bk. Nuran Tezcan, Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi’nin Hammer-Prugstall Tarafından Bilim Dünyasına Tanıtılması Hakkında, içinde. *Seyyahın Kitabı*, s. 59, YKY, İstanbul.

² Evliyâ Çelebi Seyahatnamesi’nde motifler üzerine yapılan bir çalışma için bk. (Muhammet Atasever, Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi’nde Motifler, Turkish Studies, 12/5, s.11-32.)

eklemeleri ve göndermeleri bulunmasına dayanarak Seyahatnâme'nin 1673'ten sonra yazıldığı kabul edilmektedir" (Tezcan, 2019: 23) açıklamasını yapmaktadır.

Seyahatnâme'nin yazımı araştırmacılar tarafından 1680 yıllarına dayandırılmaktadır (Teczan, 2019: 59; Gemici, 2015: 884). Eserin bilim dünyasına tanıtılması ise 1814 yılında Hammer-Purgstall'ın yazısı ile olmuştur (Teczan, 2019: 59).

Seyahatnâme'nin bir benzerine ne günümüzde ne de tarihte hem hacmi hem muhtevasının zenginliği açısından rastlamak mümkün değildir. Evliyâ Çelebi, elli yılı aşkın bir süre boyunca hem Osmanlı imparatorluk topraklarını hem komşu ülke topraklarını karış karış gezmiş; gittiği yerlerin dil özelliklerini, coğrafyasına dair bilgileri, tarihini, efsanelerini, yiyeceklerini, giyim kuşamını, mimarisini, hayvanlarını, eserine taşımıştır. Tüm bunların yanında gittiği yerlerde, bulunduğu sohbet ortamlarında konuşulan şive ve ağız özelliklerini olduğu gibi aktarmaya da özel çaba göstermiştir (bk. Çekim edatları > *kimi* maddesi). Döneminin birikimini hem çağdaşlarına hem kendinden sonra gelenlere tanıtmış, ardında epey hacimli ve son derece kıymetli bir eser bırakmıştır. Fakat olayların anlatımında kullandığı abartılı üslup yanında özellikle bazı yer ve kişi adlarının açıklamasında sıklıkla halk etimolojisi örneklerine başvurması uzun yıllar boyunca okurlar ve hattâ araştırmacılar gözünde esere şüpheyile yaklaşılmaya sebep olmuştur (Duman, 2013: 133).

Seyahatnâme Üzerine Yapılan Çalışmalar

Seyahatnâme üzerine bugüne kadar muhtelif yönlerden çok çeşitli çalışmalar yapılmıştır.³ Çoğu makale düzeyinde olan bu çalışmalarda dil bilgisi, ses bilgisi, biçim bilgisi, söz varlığı yönünden Seyahatnâme'nin niteliği araştırmacılar tarafından irdelenmiştir. Seyahatnâme üzerine yapılan yüksek lisans tezlerinin ağırlığını söz varlığı çalışmaları oluşturmaktadır.⁴ Daha az sayıda olan doktora tezleri ise Seyahatnâme'yi daha çok ses ve biçim bilgisi açısından incelemektedir.⁵ Bugüne dek yapılan çalışmalarda eser dil bilgisi, söz dizimi, anlam bilimi, şekil

³ Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi üzerinde yapılan çalışmalar hakkında bir bibliyografya denemesi için bk. (Dankoff & Tezcan, 2015) ve (Kılıç, 2015).

⁴ Bir örnek için bk. Âdem Kartal, Evliya Çelebi Seyahatnâmesi'nde Geçen Yiyecek Adları Üzerine Bir Dil İncelemesi, Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi, 2016.

⁵ (Duman, Evliya Çelebi Seyahatnamesine Göre 17. Yüzyılda Ses Değişimleri, 1995). Erkan Salan, Evliya Çelebi Seyahatnâmesi'nin Biçim Bilgisi Özellikleri, Doktora Tezi, Pamukkale Üniversitesi, 2013.

bilgisi gibi birçok açıdan incelenmiş ancak on ciltlik bu hacimli eserde edatların kullanılış biçimleriyle ilgili kapsamlı bir çalışma yapılmamıştır.⁶

Çalışmada İzlenen Metot

Tarafımızca yürütülen yüksek lisans düzeyindeki bu tez çalışmasında geniş kapsamıyla edatların Seyahatnâme'deki kullanılış sıklıkları ve kullanılış biçimleri ile anlam evrenleri incelenmektedir. Çalışma içeriği Seyahatnâme'nin birinci cildini ihtiva etmektedir. Birinci ciltteki edatlar, bağlaçlar ve ünlemler eserin 2006 yılında YKY tarafından yayımlanan latinize metnin dijital olarak fişlenmesi yöntemiyle tespit edilmiştir. Bu fişleme sırasında eserin 2013 yılında TTK yayınları arasından çıkan tıpkıbasımından da karşılaştırmalar yapmak suretiyle yararlanılmıştır.

Edatların taranması ve tespit edilmesinde Prof. Dr. Necmettin Hacıeminoğlu'nun "Türk Dilinde Edatlar" isimli çalışması temel alınmış, tasnifte bazı değişikliklere gidilmekle birlikte bu çalışmada çizilen genel çerçeveye bağlı kalmıştır. Özellikle çalışmamızın ikinci bölümünde bahsedilen edat-ek benzerliği hususunda büyük ölçüde Prof. Dr. Zeynep Korkmaz'ın "Türkiye Türkçesi Grameri Şekil Bilgisi" adlı çalışmasında verdiği bilgilerden istifade edilmiştir.

Edatlar

Türk gramerciliğinde edat konusu uzun yıllardan beri tartışmalı konuların başında gelmektedir. Yapılan çalışmalarda edat kavramı kapsamı, tanımı, işlevi açısından farklı bakış açılarıyla ele alınmış, neredeyse her çalışmada farklı terimlerin tercih edilmesi karmaşayı daha da derinleştirmiştir.⁷

Prof. Dr. Sema Barutçu-Özönder, 1993 yılında gerçekleştirilen Türk Gramerinin Sorunları Toplantısı'ndaki "Türkçede Edat Kavramı" başlıklı konuşmasında geçmişten günümüze gramerlerin yazımlarında dilin hangi dil mekteplerine bağlı olarak incelendiğinin etkili olduğunu belirtmiş "konuya böyle bir yaklaşım, bizce, gramer meselelerimiz içinde *edat* bahsini kendi başına bir

⁶ Çekim edatı ve bağlama edatı işlevi gören bazı kalıplaşmış yapıların veya kalıp sözlerin ele alındığı bazı çalışmalar için bk. H. Ömer Karpuz & Erkan Salan – Evliya Çelebi Seyahatnâmesi'nde Çekim Edatı İşlevinde Kullanılan -IncA Ekli Zarf-eylem Yapıları, Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi, 2014, 1(35), 1-19.

⁷ Muharrem Ergin, Necmettin Hacıeminoğlu, H. İbrahim Delice gibi araştırmacılar *çekim edatları*, *bağlama edatı*, *ünlem edatları*, terimlerini kullanırken Banguoğlu bağlama edatları için 'bağlam' terimini tercih etmektedir. Deny (A. Ulvi Elöve önerisi) ise çekim edatları için 'ilgiç' terimini kullanmaktadır (Deny, 1941, s. 558).

mesele olmaktan çıkarır ve konuyu *edat*'la Türkçenin hangi kelime (! ve eklerinin) anlaşılması gerektiği yönüne götürür" demiştir (Barutçu-Özönder, 2011: 73).

Bu görüşten hareketle, özellikle Osmanlı döneminde Türkler tarafından yazılmış olan Türkçenin ilk gramerlerinde gördüğümüz husus Türkçenin Arapça gramer kurallarına bağlanarak açıklanmaya çalışılmasıdır. Buna örnek olarak:

Bergamalı Kadri gramerinde, kelimeleri "kelime üçdür, biri ismdür, biri fi'ldür, (12) biri harfdür." şeklinde üç başlıkta tasnifler (Kadri, 2002: 7). Harften kasıt ekleri de içine alır şekilde geniş anlamıyla edatlardır.

Tahir Kenan, gramerinde kelimeler için "lâfz-ı mu'teberin ma'nâsına 'harf,' ma'nâsına 'kelime' denir" açıklamasını yapar (Ken'an, 2004: 9) ve kelimeleri "'kelime', doğrudan doğruya veyâ bi'l-vâsıta bir ma'nâyâ delâlet eden 'lâfza'dır ki esâsen üç büyük şu'beye ayrılır: 'edat, isim, fiil'" şeklinde tasnif eder (Ken'an, 2004: 29). Bununla birlikte edatları "Edevât" başlığı altında ünlemler, bağlaçlar ile bir arada inceler. Tanım olarak da "Te'lif-i cümel (ve) ibârât için esmâ ve ef'âle mukaarenet ve tab'ında mahsus ve mahsur olan ma'nâyâ muvâzebetle, ifâdâtımızı bir silsile-i selîseye rabt ve isbâl ve terkîbdeki karîneyi zabt ve ikmâl eden, ve, ba'zan hissiyât-ı rakîke-i muhtelifeye tercümân olmak üzere münferiden dahi îrâd olunabilen elfâza "edevât" nâmı verilir" açıklamasına yer verir (Ken'an, 2004: 65).

Manastırlı Mehmet Rıfat da eserinde kelimeleri "Üç türdür ki (isim, fiil, edat) isimleriyle tefrik olunmuştur" şeklinde açıklamaktadır (Rıfat, 2013: 29).

Bu tasnif içeriği değişmekle birlikte uzun yıllar kullanılagelmiştir. Buradan yola çıkarak dil bilgisi çalışmalarında edatın tasnifi, tanımı, kapsamı, işlevi konusunda yapılan açıklamaları temelde ikiye ayırmak mümkündür. Konuya geleneksel açıdan yaklaşan çalışmalar kelimeleri *isimler, fiiller* ve *edatlar* olarak üçe ayırmışlar. Edatları da *son çekim edatları, bağlama edatları* ve *ünlem edatları* başlıkları altında üç grupta incelemişlerdir.⁸ Son dönemlerdeki çalışmalar ise edatların kapsamını *son çekim edatları* ile sınırlandırmış ve geleneksel çalışmaların *bağlama edatları* ve *ünlem edatları* olarak isimlendirdikleri sözcük türlerini

⁸ Jean Deny, Türk Dili Grameri (Osmanlı Lehçesi); Maarif Matbaası, 1941. Muharrem Ergin, Dil Bilgisi, Bayrak Yayınları, 2013, s. 216. Necmettin Hacıeminoğlu, Türk Dilinde Edatlar, Bilge Kültür Sanat, 2015.

bağlaçlar ve *ünlemler* başlıkları altında edatlardan ayrı kelime türleri olarak ele almışlardır.⁹

Bazı araştırmacıların gramerlerindeki kelime tasnifleri aşağıda sıralanmıştır:

Ergin, kelimeleri önce “mânâlı kelimeler” ve “vazifeli kelimeler” olarak iki ana başlığa ayırır. Daha sonra “mânâlı kelimeler”i kendi içerisinde isimler (sıfatlar, zarflar, zamirler) ve fiiller olarak iki başlıkta verir. Vâzifeli kelimeler içerisinde ise edatları ünlem edatları, bağlama edatları, son çekim edatları olmak üzere üç başlık altında ele alır (Ergin, 2013: 216, 348).

Banguoğlu, kelimeleri sekiz başlıkta inceler. Bunlar sırasıyla ad, sıfat, zamir, zarf, takı, bağlam, ünlem, fiildir (Banguoğlu, 2015: 152, 319).

Deny, kelimeleri isim (zamir, sıfat, zarf), fiil, edat (ilgiçler, bağlaçlar, nidalar) şeklinde ayırır (Deny, 1941).

Gencan da kelimeleri sekiz başlıkta inceler. Ad, sıfat, adıl, eylem, belirteç, ilgeç, bağlaç, ünlem (Gencan, 1979: 145).

Delice kelimeleri ilk olarak “Sözlüksel Anlamalı Sözcükler” ve “Dilbilgisel Anlamalı Sözcükler” şeklinde iki ana başlıkta tasnif eder. “Sözlüksel Anlamalı Sözcükler” ana başlığı altında İsim (zamir, sıfat, zarf), Asıl Fiil; “Dilbilgisel Anlamalı Sözcükler” başlığı altında yardımcı fiil ve edat (çekim edatı, bağlama edatı, ünlem edatı, pekiştirme edatı) şeklinde inceler (Delice, 2017: 20).

Ediskun da kelimeleri sekiz başlıkta inceler. İsim, sıfat, zamir, fiil, zarf, edat, bağlaç, ünlem (Ediskun, 2017: 103).

Karaağaç, bağlama edatları ve ünlem edatları başlıklarını edatlar üst başlığına dahil ederek kelimeleri yedi başlıkta inceler. Ad, sıfat, zarf, zamir, eylem, edat, özel ad (Karaağaç, 2019: 424-441)

Aksan da kelimeleri sekiz başlıkta toplamaktadır. Ad, önad (sıfat), belirteç (zarf), adıl (zamir), ilgeç, bağlaç, ünlem, eylem (Aksan, 2015: 84).

Korkmaz ise gramerinde kelimeleri anlamlı kelimeler, görevli kelimeler, anlamlı-görevli kelimeler olmak üzere üç ana başlık çatısında toplar. Anlamlı kelimeleri adlar (sıfatlar, zamirler, zarflar), fiiller olmak üzere ikiye ayırır. Görevli

⁹ Tahsin Banguoğlu, Türkçenin Grameri, TDK, 2015. (bağlaç için bağlam terimini önermiştir.). Haydar Ediskun, Yeni Türk Dil Bilgisi, Remzi Kitabevi, 2017. Ayrıca Zeynep Korkmaz “Türkiye Türkçesi Grameri (Şekil Bilgisi)” adlı eserinde kelimeleri anlamlı kelimeler (adlar, sıfatlar, zamirler, zarflar, fiiller) görevli kelimeler (edatlar, bağlaçlar) ve anlamlı-görevli kelimeler (ünlemler) olarak ayırmıştır.

kelimeleri edatlar ve bağlaçlar oluşturur. Ünlemler ise anlamlı-görevli kelimeler başlığı altında bulunur (Korkmaz, 2019: 228).

Çekim Edatları

Çekim edatları cümle içerisinde yer alan öğelerin fiil ile bağlantısını kuran dil birimleridir. Edatların yalnızca tanımı, kapsamı, işlevi noktasında değil isimlendirilmesi konusunda da tartışmalar bugüne kadar sürmüştür. Edat terimi kimi çalışmalarda *son çekim edatları* yanında *bağlaçları* ve *ünlemleri* de kapsarken kimi çalışmalarda kapsamı daralarak sadece *son çekim edatı* olarak nitelendirilen kelimeleri içine almakla yetinmiştir.

Ergin'e göre edatlar, "Mânâları olmayan, sadece gramer vazifeleri bulunan kelimelerdir. Tek başlarına mânâları yoktur" (Ergin, 2013: 348) ve *ünlem edatları*, *bağlama edatları* ve *son çekim edatları* olarak üçe ayrılır (age, s. 348).

Deny de (A. Ulvî Elöve) edatları *ilgiç*, *bağlaç*, *ünlem* şeklinde üçe ayırır (1941: 558).

Ediskun'a göre ise "başlıbaşlarına anlamları olmayan, ancak anlamlı kelimelere, takımlara, kelime öbeklerine ulandıkları ya da bir cümleye girdikleri zaman çeşitli anlam ilgileri kuran ve böylece kendi anlamları sezilen kelimelerdir" (2017: 284). İsimlendirme olarak *edat*, *bağlaç*, *ünlem* terimlerini tercih etmiştir.

Korkmaz edatlar için "yalnız başlarına anlamları olmayan, ad ve ad soylu kelime ve kelime gruplarından sonra gelerek anlam bakımından bunlarla sıkı sıkıya bağlı bulunan, gramer bakımından onlara hâkim olan ve eklendikleri kelimeler ile cümlelerin öteki kelimeleri arasında çeşitli anlam ilgileri kuran görevli sözlerdir" der (Korkmaz, 2019: 895).

Görüldüğü üzere çeşitli araştırmacılar konuyu çeşitli açılardan ele alıp türlü isimlendirme tercihlerinde bulunmuşlardır. Hacıeminoğlu da çalışmasında edatları "bir ismin veya fiil şeklinin uzun müddet aynı vazifede kullanılması neticesinde 'kalıplaşmış' yâhut' mânâca 'aşınmış' sözler" (Hacıeminoğlu, 2015: XV) olarak izâh eder. Bunların işlevsel olarak iki dil birimini anlamca ve şekilce birbirine bağlaması yönüne dikkat çeker (age, 2015: 1, 112) ve edat yerine *çekim edatı*, bağlaç yerine *bağlama edatı*, ünlem yerine de *ünlem edatı* terimlerini kullanır. Ayrıca edatları *çekim edatları*, *bağlama edatları*, *kuvvetlendirme edatları*, *karşılaştırma-denkleştirme edatları*, *soru edatları*, *çağırma-hitap edatları*, *cevap edatları*, *ünleme edatları (ünlemler)*, *gösterme edatları*, *tekerrür edatları* olmak

üzere on kategoriye ayırarak değerlendirmektedir. Biz de bu açıdan bu çalışmada bu isimlendirme ve tasnifi kullanmayı tercih ettik.

Bağlama Edatları

Bağlama edatları dilin ifade zenginliğine katkıda bulunan dil bilgisi öğelerinden bir tanesidir. Sözlük ve gramerlerdeki tanımların ortaklaştığı nokta bağlaçların kelime, kelime grubu, cümle ve bazen paragrafları birbirine bağlayıp onlar arasında biçim ve anlam açısından bir münasebet kurması işlevidir.

İlk gramerlerde edat kategorisi içerisinde değerlendirilirken ¹⁰ sonraki çalışmalarda ayrı bir başlık olarak vazifeli kelimeler kategorisi altında değerlendirilmiştir. ¹¹ Türkçenin tartışmalı konularının başında gelen bağlaçlar üzerinde terim, kapsam, işlev etrafındaki tartışmalar sürmektedir.

Gramerlerde bağlaçlar için yapılan bazı tanımlamalar şöyledir:

Ergin, “kelimeleri, kelime gruplarını ve cümleleri şekil veya mânâ bakımından birbirine bağlayan edatlardır” şeklinde açıklar (2013: 352).

Ediskun’a göre bağlaçlar, “başıbaşlarına anlamları olmayan, fakat cümleleri ya da eş görevli kelimeleri ya da kelime öbeklerini hem biçimce, hem anlamca birbirine bağlayan” (2017: 302) kelimelerdir.

Delice, bağlaçlar için “hem asıl hem de uydu olarak kullanılabilen bir sözcük türüdür” der (2017: 167).

Hacıeminoğlu ise “cümle veya kelime ve kelime gruplarını mânâ ya da şekilce birbirine bağlayan” (2015: 112) kelimelerdir tanımlamasını yapar.

Dilbilgisi Terimleri Sözlüklerinde Bağlaçlar:

Zeynep Korkmaz, “söz içinde birden çok kelimeyi, kelime grubunu veya cümleyi birbirine bağlayarak aralarında çeşitli yönlerden ilgiler kuran görevli kelimelerdir” (2019: 84) açıklamasına yer verir.

Günay Karaağaç’a göre “bağlama edatları, sözleri, söz öbeklerini veya cümleleri bir araya getirmeye yarayan çekimlik bağlı birimlerdir” (2018: 172).

Ahmet Topaloğlu, tek başına anlamı olmamasına değinerek “eş görevli kelimeleri, kelime öbeklerini ya da cümleleri birbirine bağlamaya yarayan kelime türü” (2019: 29) açıklamasını yapar.

¹⁰ Muharrem Ergin, Türk Dili Grameri, Bayrak Yayınları, 2013. H. İbrahim Delice, Sözcük Türleri, Asitan Kitap, 2017. Günay Karaağaç, Türkçenin Dil Bilgisi, Akçağ, 2019.

¹¹ Zeynep Korkmaz, Türkiye Türkçesi Grameri Şekil Bilgisi, TDK, 2019.

İlgili bölümde bağlaçlar içinde en çok “ve” bağlacı kullanılmıştır. İkinci olarak “kim” bağlacının sıklığı dikkat çekmektedir. Bunları “deyü, dahi, ammâ” izlemektedir.

Ünlemler

Ünlemler Türk dilinin en az işlenmiş, önemli bir sorun olarak varlığını sürdüren konularındandır (Gedizli, 2015: 128; Korkmaz, 2019: 961). Zeynep Korkmaz “Türkiye Türkçesi Grameri (Şekil Bilgisi)” adlı eserinde bu kelimeleri “anamlı ve görevli kelimeler” başlığı altında incelemiş ve ünlemler üzerine olan literatürü “Türkiye Türkçesi ile ilgili yerli ve yabancı gramerlerde bu konu tanımı, niteliği, kapsamı ve sınıflandırılması bakımından birbirine uymayan veya eksik kalan değerlendirmelere bağlanmıştır” (Korkmaz, 2003: 961) şeklinde özetlemiştir.

Türkçenin ilk gramerlerinden bugüne kadar ünlemler farklı terimlerle karşılanıp tasnif açısından farklı başlıklarda ele alınmış olsalar da üzerinde ortaklaşılan görüş ünlemlerin dilin duygu belirtme araçları olarak kullanılmalarıdır.

Çekim edatları ve bağlama edatları hususunda olduğu gibi ünlemlerin de tanımı, kapsamı, işlevi ve tasnifi noktasında araştırmacılar farklı yorumlarda bulunmuşlardır.

Ergin, ünlemleri edatlar adını verdiği genel başlık içinde *çekim edatları* ve *bağlama edatları* ile birlikte inceler. Ünlem edatlarını “Bunlar his ve heyecanları, sevinç, keder, ızdırıp, nefret, hayıflanma, coşkunkluk v. s. gibi ruh hallerini; tabiat seslerini, seslenmeleri; tasdik, red, sorma, gösterme gibi beyan şekillerini ifade eden edatlardır.” ifadeleriyle tanımlar ve ünlemler, seslenme edatları, sorma edatları, gösterme edatları, cevap edatları şeklinde beş gruba ayırır (Ergin, 2013: 349).

Banguoğlu, “bir duyusu, bir dileği canlı bir şekilde ve bazan tek başına anlatmaya ve bir kimseye seslenmeye yarayan kelimelere” ünlem dendiğini belirtir. Ünlemleri ise “asıl ünlemler” ve “ünlem olan başka kelimeler” şeklinde iki başlıkta tasnif eder (Banguoğlu, 2015: 396).

Hacıeminoğlu, ise “takdir, temenni, dua, hayret, teessür, pişmanlık, vb. duyguları ifade eden edatlar” şeklinde açıklar ve “bunlar her türlü duygu ve heyecanı ifade etmek için kullanılan sözlerdir” der (Hacıeminoğlu, 2015: 293).

Deny, ünlemler için nidalar terimini kullanarak bunları “Çağrılı nidalar” ve “Dokunaklı nidalar” olmak üzere iki başlıkta ele alır (Deny, 1941: 676).

Gencan ünlemleri, “Sert, dokunaklı etkilerle, duygular birden uyanır, coşkulaşır. Coşkunun söze dönüşmesiyle, yani bir coşkunun etkisiyle içten kopup gelen; sevinç, korku, üzürtü, acı, şaşma... duygularını canlı canlı anlatmaya yarayan sözcüklere ünlem diyoruz” biçiminde tanımlar ve “çağrı ünlemleri (interpellatif)” ile “dokunaklı, duygusal (affectif) ünlemler” olarak ikiye ayrıldığını söyler (Gencan, 1979: 479). Ayrıca Gencan “Ünlemlerin tümce kuruluşunda belli başlı görevleri yoktur. Yalnız söze duygu değeri katarlar” (Gencan, 1979: 145) diyerek ünlemlerin duygu ifade etme yönünü vurgulamaktadır.

Delice, ünlem edatı başlığında “hem asıl hem uydu olarak kullanılabilen *duygulanma, seslenme, yansıma* ve *onama-onamama* sözleridir” şeklinde açıklar (Delice, 2017: 196).

Ediskun, “bir heyecanın etkisiyle ağzımızdan çıkarak duygularımızı canlı bir biçimde anlatmaya yarayan kelimelerdir” der ve “cümle değerinde sözler” olduklarını belirtir (Ediskun, 2017: 322).

Karaağaç, ünlem edatları başlığında yer verdiği kelimeleri “Ünlemler değişik ortamlarda çıkarılan insan seslerinden ibarettirler ve değişik duyguları anlatmaya yararlar” ifadeleriyle tanımlamıştır. Karaağaç’a göre ünlem edatları kendi içerisinde “seslenme edatları”, “soru edatları” ve “cevap edatları” olmak üzere üçe ayrılmaktadır (Karaağaç, 2019: 437-438).

Korkmaz, ünlemlerin “konuşanın acıma, beğenme, sevinç, korku, çaresizlik, şaşkınlık, üzüntü, dua, hayret, pişmanlık, kıskançlık, özlem gibi çok çeşitli duygu ve heyecanlarını etkili ve kısa bir biçimde” (Korkmaz, 2019: 961) anlatma işlevinde kullanılmalarının yanı sıra “seslenmeye, çağırmaya, cevap vermeye, göstermeye, sormaya, onları onaylamaya, redde veya tabiattaki sesleri taklit yolu ile kelimeler türetmeye” (a.g.e., 961) yaradıklarını belirtir.

Yukarıdaki tanımlamaların yanında ünlemler, kimi çalışmalarda edatlar içerisinde ele alınırken¹² kimi çalışmalarda bağımsız bir başlık altında çekim edatlarından ve bağlaçlardan ayrı değerlendirilmiştir.¹³ Daha çok eski gramerlerde bu kelimeler isim ve fiillerin dışında kalan tüm kelimeleri -ve hattâ ekleri- kapsamak suretiyle edatlar başlığı altında değerlendirilirken son dönemlerde

¹² Tâhir Ken’an “edevât” başlığı içerisinde (Karahan & Ülkü, 2004: 65), Ergin “ünlem edatları” başlığıyla (Ergin, 2013: 349)

¹³ Tahsin Banguoğlu, Türkçenin Grameri, TDK, 2015. Haydar Ediskun, Yeni Türk Dil Bilgisi, Remzi Kitabevi, 2017.

yürütülen çalışmalarda bu türden kelimelerin *çekim edatları* ve *bağlama edatlarından* ayrı değerlendirilmesi noktasında ortaklaşmıştır. Banguoğlu bu hususla ilgili olarak “Ünlemler dilde en eski bir kelime sınıfı olup aslında bağlamlar ve takılar gibi üreme ve devşirme bir kelime topluluğu teşkil etmekte değildirler. Bu sebeple onları âlet (edat) kelimeler arasında saymak yerinde olmaz” (Banguoğlu, 2015: 396) açıklamasına eserinde yer verir.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. SEYAHATNÂME'DE EDATLAR

Edatlar, Seyahatnâme'de kullanım alanları, kökenleri ve cümle içindeki görevlerine göre *çekim edatları*, *bağlama edatları*, *ünlemler* olmak üzere kendi başlıkları altında değerlendirilmiştir.

1.1 Çekim Edatları

Birinci ciltte kullanılan son çekim edatları içerisinde en sık geçen kelime *ile* edatı olarak tespit edilmiştir. Onu *andan* yapısı ve *üzre* edatı takip etmektedir.

Seyahatnâme'de bulunup bugünkü Türkiye Türkçesinde kullanılmayan yahut farklı biçimleri kullanımda olan örnekler dikkat çekicidir. Bunların içinde eski metinlerde yaygın kullanılan “*andan*” yapısının ve -IncA ekli zarf-fiil yapıları olarak geçen “*açınca*” “*alınca*” “*gelince*” “*getirince*” “*varınca*” “*olunca*” yapısının çekim edatı olarak kullanımı zikredilebilir.

Bu örneklerin dışında Seyahatnâme'nin birinci cildinde *başka*, *böyle*, *cânip*, gibi farklı görevlerde (sıfat, zarf) kullanılan kelimelerin edat örneklerine rastlanmamıştır. Prof. Dr. Necmettin Hacıeminoğlu'nun “Türk Dilinde Edatlar” başlıklı çalışmasında da yer alan bu kelimelerin Seyahatnâme'nin diğer ciltlerinde edat örneklerine rastlanabileceği düşünüldüğünde burada belirtmeyi uygun gördük. *Dolayı* edatının müstakil kullanımına rastlanmamakla birlikte bu edatın anlamını karşılayan eklerin bulunduğu tespit edilmiştir. (bk. *Edat İşlevli Ekler > İsim Çekim Ekleri > -dAn > “dolayı” Anlamı Verenler*)

1.1.1 Andan

(Birçok) yerde geçmektedir.

A+n+dan. Türkçe 3. Tekil şahıs zamirinin çıkma hâli eki almasıyla oluşup kalıplaşmıştır. Andan yapısının Seyahatnâme'de tespit edilen üç ayrı anlamı vardır. İlki zamir olarak kullanılır ve “*ondan*” anlamını verir. İkincisi cümlede yer tamlayıcısı olarak bulunur ve “*oradan*” anlamını ifade eder. Çalışmamız açısından önemli olan üçüncü kullanımı ise “*ondan sonra*” anlamıyla çekim edatı işlevine girdiği örneklerdir.

“Andan” biçiminin YTS'de tespit edilen altı farklı anlamı bulunmaktadır. Bunlardan üçüncüsü “sonra, ondan sonra” olarak verilmektedir (Dilçin, 2018: 21). Aşağıdaki örneklerde bu anlamda çekim edatı olarak kullanılmaktadır:

Andan bâni-i sâlis Yanko ibn Mâdyân melik oldu (8b/25)

Andan Yanko nebîresi Vezendon Kırıl'dır. (12b/35)

"Pâdişâhım hele beni bir kerre söylet, **andan** katl eyle" (13b/05)

Andan cümle ulemâ ve sulehâ bir yere cem' olup ... (25b/05)

... azîm sûrlar edüp İslâmbol amâr oldu. **Andan** Anadolu'da ve Rûmeli'nde cemî'i eyâlet sâhibi vüzerâlara emr-i şerîfler pârekende ve perişân olup ... (31b/10)

(---) Çelebi Edirne'de halîfe olup Rûm halkı **andan** bî'at edüp (24b)

1.1.2 Aşağı

(13) yerde geçmektedir.

aşağı > aş-ak-a.¹⁴ Cümlede sıklıkla mekân zarfı olarak görev alan kelimelerden birisi olan aşağı, +dAn ayrılma hâli eki aldığı durumlarda çekim edatı işlevinde kullanılmaktadır. Kelimenin bu türlü kullanımına Eski Türkçe, Harezmi ve Batı Türkçesi devrelerinde rastlanır (Hacıeminoğlu, 2015: 9).

... vasatü'l-hâl semîn ü cesîm olup cesedi cüssedâr ve sînesi ber-karâr ve mübârek kitifleri vâsi' ve zahır vâsi' ve mübârek miyânlarından **aşağısı** tavîl idi. (79a/05)

Bu Şeyh Vefâ'dan **aşağı** Unkapanı râhı üzre eski tekke-i pehlivânân civârında Sultân-ı şu'arâ Necâtî Beğ medfûndur. (106b/25)

... kendüleri kürsîden **aşağı** fukarâ üstüne atup çarh-ı semâ' etdükde kaşı ve gözleri ve yüzü bile görünmezdi. (135b/15)

Ve bu Yoroş kal'asından **aşağı** Kavak kasabası beş bin adımdır. (139a/15)

... Kırkçeşme'den **aşağı** Necâtî sokağının sağ ve sol taraflarında hâneler içinde dörd aded musanna' değirmenlerdir. (160b/20)

1.1.3 Aşırı

(9) yerde geçmektedir.

Anlardan hâric tarîk-i âm **aşırı** medârislerin iki câniblerinde sûhtevât tetimmeleri vardır. (40b/05)

Cümle revzenleri cânib-i şarka deryâ **aşırı** Üsküdar'a ve Kadıköyü'ne nâzırdır. (97b/05)

eş-Şeyh Hüseyin Lâ-mekânî: Budin kal'ası mukâbilinde Tuna **aşırı** kal'a-i Peşte içindendir. (113a/30)

¹⁴ "öte, ötede" anlamına gelen aş- fiilinden (Gabain, 1988) "-ak" eki ile türetilmiş

Bu iskelelerin deryâ **aşırı** karşı tarafı Hâsköy ve Pîrî Paşa kasabalarıdır kim merd ü zen fark olunur mikdârı mâbeynehümâları bahr-i mâlihdir. (118a/20)

Ve mukâbelesinde yol **aşırı** Sultân Murâd-ı Râbi‘ kapudanı Silihdâr Mustafâ Paşa sebîli târîhidir: (133b/05)

1.1.4 Berâber

(11) yerde geçmektedir.

Farsçadır. Batı Türkçesinde sık kullanılan (Hacıeminoğlu, 2015, s. 13) bir edattır. Cümlede genellikle zarf görevinde bulunur.

Yönelme Hâli ile

Her keştînin kıçları tershâne gözlerinin evce serçekmiş tâk-ı Kisrâlarına **berâber** idi. (75a/30)

Ol mertebe âlî idi kim Ebü'l-feth minâresine **berâber** olup neccârlar dahi fevkinde bir mismâr mıhlamağa cür'et edemezlerdi. (113b/10)

Hikmet-i Hudâ bir gece bir zelzele-i azîm olup Mevlevîhâne yere **berâber** münhedim olup zemîni bahâristân iken hâlâ bostân oldu. (118b/05)

Vâsıta Hâli ile

Ve bundan gayrı uyûnların âb-ı sâfilerin beşer miskâl olmak üzre pembeler ile **berâber** vezn edüp ... (32b/15)

"Pâdişâhım şer'-i şerîfe hoş geldin, ol mahalde da'vâcın var idi, iktizâ-yı şer' ol idi kim huzûr-ı şer'de müdde'în ile **berâber** olaydın. (41a/05)

1.1.5 Berü

(60) yerde geçmektedir.

Türkçede çok yaygın görülen bir çekim edatıdır. İsim ve zamirlerin çıkma hâli almış şekilleri ile kullanılır. Beri şeklinin ne zaman ortaya çıktığı bilinmemekle birlikte Eski Anadolu Türkçesi metinlerinde aynı asırda iki şekil yan yana görülmektedir. (Hacıeminoğlu, 2015, s. 16) Bu duruma Seyahatnâme'de de rastlanır. Eserin taranan birinci cildinde berü daha yaygın olmakla beraber beri şeklininde kullanıldığı görülmüştür. *Beri* nin daha çok sıfat tamlamasının isim unsuru olarak kullanılması dikkat çekicidir.

İllâ lodos rûzgârı Marmara cezîrelerinden **berü** cûş u hurûş edüp temevvüc ederek geldikde bu hattın levni ve bahreynin mâbeynleri müteğayyir olur. (10a/10)

Bir gün Magaryos nâmında tâ Hazret-i İsa'den **berü** mu'ammer olmuş bir pîr-i nâ-tuvân-ı mugân papas bulur. (13b/20)

Ve bu kadar bin yıldan **berü** cümle der [ü] dîvârları siyâh-rû kala. (14b/25)

Zîrâ anlar ile âlem-i sabâvetden **beri** ülfetimiz sebebiyle ve reşîd ü necîb olmamız cihetiyle fesâhat [ü] belâğat üzre lisân-ı Yûnânî ve lisân-ı Latini anladım. (23a/15)

... ve bu kadar meşâyihân-ı sâlikîn kal‘anın yigirmi günden **berü** feth olmaduğuna müte’ellim olup ... (27a/35)

1.1.6 Bile

(29) yerde geçmektedir.

bile > birle “ile, berâber, birlikte”. Türkçedir.

Meselâ gazâ-yı Bedr ve ... gazâ-yı Tâîf ve on tokuz gazâda Hazret-i bâ-izzet **bile** gazâ etdiler. (19b/10)

Andan Ayasofya çârsûsunda yeniçeri bir bozahâneye girince Gülâbî Ağâ **bile** girüp kebâb ve nân-pâre yeyüp boza nûş edüp ... (37b/30)

Tûlen ve arzen çâr-kûşe vâkı‘ olup yan soffalar ile **bile** (---) ayakdır. (44a/20)

... Revân Seferi'ne pederimiz **bile** gitmeğe me’mûr olup ... (67b/15)

Hamd-i Hudâ bu altıncı gazâmızda bulunup İnebahtılı Durak Beğ firkateleri ile cezîre-i Çukalar'ı nehb [ü] gâret etmede **bile** bulunup ... (77b/10)

1.1.7 Cihet

(14) yerde geçmektedir.

Arapça cihet kelimesinin vasıta hâli eki alıp kalıplaşmasıyla¹⁵ oluşmuştur. Türkçede çekim edatı işlevinde kullanılıp “yönüyle” anlamını ifade etmektedir.

Ammâ mutalsam olması **cihet[iy]le** münhedim olmayup ilâ yevminâ-hâz[â] dâ'im ve kâ'im bir temâşâğâh-ı azîmdir kim ta'bîr olunmaz. (16b)

"... Ve mâl-ı masrûfu **cihetiyle** bu câmi'e Ayasofya'dan ziyâde mâl gitmiştir" deyü niçe güft [u] gû edüp gitdiler. (45b/25)

Zîrâ} vâlidemiz tarafından karâbetimiz olması **cihetiyle** dâ'imâ hakîri yoklayup hâtırım su'âl edüp ihsânlar ederdi. (69a/20)

Ammâ Hudâ âlimdir şerîkimiz olması **cihetiyle** ma'lûmumuzdur ilm-i da'vetden aslâ bir hurûf bilmezdi. (78a/30)

Cümle hammâmlardan musanna‘ olması ol **cihet ile** olmuş kim üstâd-ı bennâ hammâm içinde bir hammâm dahi inşâ etmiştir. (97a/30)

¹⁵ Kalıplaşma terimi: Eklerin bilinen belirli görevi ile kullanılmayıp, asıl ifade kaynakları dışında yeni bir anlam oluşturacak biçimde birleşip kaynaşmasıdır. (Korkmaz, Türkçede Eklerin Kullanılış Şekilleri ve Ek Kalıplaşması Olayları, 2018, s. 1)

1.1.8 Dak / Dek

(35) yerde geçmektedir.

dek < teg “-a kadar”. Eski Türkçe devresinden beri kullanılan bir kelimedir. Çekim edatı olarak kullanılışı yalnızca Batı Türkçesinde görülmektedir. (Hacıeminoğlu, 2015, s. 33) Daha çok zaman isimlerinin ve bazen mekân isimleri ile özel isimlerin yönelme hâli ekli şekillerinden sonra gelerek zamanda sınırlılık ifadesi katar. Nadiren yer isimlerinden sonra gelerek mekânda sınırlılık anlamı katan örnekler de bulunmaktadır.

İslâmbol'un Yedikulle Burnu'ndan Üsküdar tarafında Kadıköy nâm belîdenin Kalamış nâm burnuna **dak** rû-yı deryâda seyrân u cereyân ederek, ... (10a/05)

... İslâmbol'un cemî'i sâhire avretleri ol bakır gemi ile sabâha **dek** rû-yı deryâda şînâverlik edüp Akdeniz'i hıfz [u] hırâset ederlerdi. (18a/05)

Tâ ki Sultân Bâyezîd-i Velî asrına **dek** râyegân olup huddâmları hadîd-i hâlis istihrâc ederlerdi. (19a/10)

“Vallâhi sen benim elime girsen seni bir demir kafes içre koyup tâ ölene **dek** çıkarmazdım” (24a/25)

... anda dahi Rim Papanın izniyle bir deyr-i gama mübâşeret edüp anı dahi nısfına **dek** yedi yılda tamâm edüp ... (34a/20)

1.1.9 Değil

(Birçok) yerde geçmektedir.

Türkçedir. Türkçe Sözlük'ün 2011 baskısında bu kelime için “Cümle içinde art arda kullanılan iki veya daha çok özneyi, tümleci, yüklemi, aralarından bazılarına olumsuzluk kavramı vererek birbirine bağlayan veya yüklem olumsuz çekimini sağlayan kelime” (Türkçe Sözlük, 2011, s. 608) anlamı verilmiş fakat kelimenin türü ad olarak belirtilmiştir. Bu tanımlamada kelimenin kendi başına bir anlam ifadesinden ziyâde bağlandığı kelimenin anlamını olumsuzlama işlevi gördüğü açıktır. Dolayısıyla bu kelime edat olmalıdır. Nitekim Türkçe sözlüğün dijital versiyonunda 1. ve 2. anlam olarak edat (çekim edatı), üçüncü ve dördüncü anlam olarak ise bağlama edatı anlamları verilmiştir.¹⁶

Ammâ Karadeniz'in mâhîleri kadar bir bahrin balığı lezîz **değildir**. (10a/15)

¹⁶ www.sozluk.gov.tr erişim târihi: 13.10.2022

tâli‘-i imâreti saratân olduğıyçün İslâmbol içre (25) tâ‘ife-i cüyûşun fitnesi eksik **değildir**. (14a/25)

... lâıyk **değildir** kim (25) sizin zamân-ı hükûmetinizde bu kal‘a böyle harâb [ü] yebâb ola. (14b/20)

Ve Bâyezîd Hânkapusu cenûba nâzırdır, ammâ dâi‘mâ küşâde **değildir**. (15b/30)

Ve bu Muhammed ol Muhammed **değildir**. (25b/25)

1.1.10 Denlü

(5) yerde geçmektedir.

“gibi, kadar” anlamlarına gelen çekim edatıdır. Eski Anadolu Türkçesi devresinde sık görülür. (Hacıeminoğlu, 2015, s. 34) Seyahatnâme’de tespit edilen örneklerde “ne” soru edatından sonra gelerek “ne kadar” anlamında cümlede zarf görevi görür.

Ve sancakbeğleri sefer-i hümâyûnda ne **denlü** asker ile sancak tasarruf ederse hâssına göre her beş bin akçeda bir mükemmel cebelü verir[ler]. (53a/20)

Her sancakbeğinin ve defter kethudâlarının ve tîmâr ve defterdârlarının ne **denlü** hâsları olduğıun beyân eder. (53a/25)

Kânûn-ı Süleymân üzre her beğlerbeğilik kaç kılıçdır ve cümle askeri ne mikdâr olur ve her sancakda ve eyâletde ne **denlü** tîmâr ve ze‘âmet vardır anları beyân ider (54b)

(20) Her sancakda ne **denlü** çiftlik mensûh olup ze‘âmet ve tîmâr verildiğı tafsîl [u] beyân olunur. (55a/20)

... Ne **denlü** keyfîn olsa hep mecâzî

Ölüm seyr etdirir sana Hicâz’ı... (214b/30)

1.1.11 Doğru

(5) yerde geçmektedir.

İsimlerin yönelme hâli ekli biçimlerinden sonra gelerek “-e kadar” anlamı ifade eder. Karahanlı, Kıpçak ve Çağatay sahalarında toğru şeklinde az kullanılırken (Hacıeminoğlu, 2015, s. 36) daha çok Batı Türkçesinde ve özellikle Türkiye Türkçesinde kullanılır. (a.g.e., 2015, s. 36)

bu hattın şimâl tarafı İslâmbol’a **doğru** siyâh deryâdır ki Karadeniz derler. (10a/10)

Ve yine bu hattın cenûb tarafına aşağı Kızıl Adalar’a ve gayrı cezâyîrlere **doğru** nîlgûndan beyâz deryâ olmak ile Akdeniz derler. (10a/10)

Ammâ bu boğazdan Karadeniz aşağı **doğru** Akdeniz'e eyle cereyân eder kim ubûr eden gemilere ok erişmez, berk-i hâtif gibi ubûr ederler. (138b/10)

... fakîr balıklar limana **doğru** selâmetdir deyü firâr ederken ... (139a/35)

... gûyâ başdarda kadirga gibi deryâ üzre şinâverlik ederek Harkova tarafına **doğru** gidüp Mostarlı Mustafâ Paşa önünde bi-emrillâh ol balık karaya düşer." (164a)

1.1.12 Ecilden

(16) yerde geçmektedir.

Ecil + den. Arapça ecl (اجل) kelimesine çıkma hâli eki gelerek Türkçede oluşmuştur. Muallim Naci bu kelime için “Türkçede, mehcûr hükmünde bulunan “ötürü” tabirine muadildir. Ya (...) ithâliyle “li-ecli’t-tenezzüh”, yahut “den” ilhâkıyla “şöyle olduğu eclden” tarzında kullanılır. İhtiyaç messetmedikçe kullanılmamalı” (Nâcî, 2021, s. 129) notunu düşmüştür. Ancak türünü belirtmemiştir. Kubbealtı Lugati’ne göre “Arapçada “sebeb” anlamına gelen kelime dilimizde Ecilden ve Li-ecli... söyleyişlerinde geçer.”¹⁷

... deryâ tarafından havfleri olmadığı **ecilden** ecelleri fikirlerine gelmezdi. (25b/15)

... Osmânî'nin mahkûmu olmamak için Osmânî'ya nisbeten ve Cem Şâh kendü kızları evlâdı olduğu **ecilden** Cem Şâh'a merhamet edüp ... (29b/10)

... dîvân-ı pâdişâhîde bir fâhişenin fercin oyup siyâset etdiği **ecilden** Süleymân Hân'ın hemşîresi Lûtfî Paşa'nın menkûhası olmağıle sultân hâtır-mânde olup vezâretinden azline sebeb oldu. (47b)

Ammâ eyâlet-i Mağrib Tarabulusu, eyâlet-i Tûnus ve eyâlet-i Cezâyir'e seyâhat müyesser olmadığı **ecilden** ma'lûmumuz olmayup tahrîr olunmadı. (52b/20)

Kul ile hüsn-i zindegânîsi olmadığı **ecilden** sadâretten azl olunup ... (81a)

1.1.13 Emsâl / Emsâli

(13) yerde geçmektedir.

Arapçadır. Arapça “emsâl” kelimesinin Türkçede üçüncü tekil şahıs iyelik ekli biçimi çekim edatı olarak kullanılır. Bu türden örneklerde benzerlik ilişkisi kurarak “gibi” anlamı verir. Metindeki tüm örneklerde iyelik ekli şekliyle bulunup emsâl biçimine rastlanmamıştır. Seyahatnâme’de kullanımı seyrekir.

¹⁷ <http://www.lugatim.com/s/EC%C4%B0L%E2%80%93> Erişim tarihi: 13.10.2022

... Cinci Hoca mâlından üç ⁽³⁵⁾ (bin) kîse ve maktûl Hezârpâre Ahmed Paşa vezîrden beş bin kîse ve Şekerpâre'den bin kîse ve'l-hâsıl bunların **emsâli** niçe yüz yerlerden penc hazâyin-i Mısır tahsîl olunup ... (78b/35)

Bunun **emsâli** niçe bin ⁽¹⁵⁾ evlâdları Tophâne'den Abaza'ya gidüp gelmededir. (134a/10)

Ne'ûzü billâh bunun **emsâlî** niçe esnâf-ı mühmelât vardır ... (155a/15)

... bunun **emsâli** ⁽³⁵⁾ gûnâ-gûn memdûh müsmirâtdan mümessek ü mu'amber hoşâblar edüp, (171b/30)

Ve niçe bunun **emsâli** Çingânelere rağmen taklîdleri vardır. (210a)

1.1.14 Evvel

(5) yerde geçmektedir.

Arapçadır. “-den önce” anlamındadır. Aslında zaman zarfı olarak kullanılan bu kelime çekim edatı olarak da kullanılmaktadır. (Hacıeminoğlu, 2015, s. 39) Edatı düşürülerek kendisinden önceki hâl ekine yüklendiği örnekler için (bkz: *Edat İşlevli Çekim Ekleri*.)

ammâ bu Kostantîn'den **evvel** kiral-ı cihângîr olayım diyen İskender-i Yûnâniyân'ın sene 595 târîhinde ... (13a)

Cümlesi kendülerden **evvel** vefât edüp bu türbe içre âsûdelerdir. (104b/05)

Ve Hazret-i İshâk a'mâ olmazdan **evvel** çoban idi. (147a/20)

Hazret'den **evvel** sâz harâm değil idi. (203a)

... Aç gözünü hak yola bak oku Hüdâyî'den sebak

Kâmil olurmuş ehl-i Hak doğmazdan **evvel** anası... (214b/25)

Zarf Örneği

Aşağıdaki örnekte “evvel” kelimesi “önceden, eskiden” anlamlarında yüklem zamanını bildiren, sınırlandıran zaman zarfıdır:

Ammâ bu Kostantîn **evvel** Mecûsî idi. (13a/10)

1.1.15 Gayrı

(64) yerde geçmektedir.

< Gayr+i. Arapçadır. Ahteri-yi Kebir'de “*Mütegayyir olmak. Ve hâlden hâle dönmek.*” anlamı verilmektedir. ¹⁸ Hacıeminoğlu bu çekim edatının Batı Türkçesinde gibi, kimi, bazı örneklerine benzer şekilde (gayr+i) geliştiğini ifade etmektedir. (2015, s. 39) Cümle içerisinde “-den başka” anlamını vermektedir.

¹⁸ (Ahterî-yi Kebir, 2015, s. 700)

... ve bizden **gayrı** Aşere-i Mübeşşere ile gelüp ... (7a/10)

“Ey kiralım, eğer sıhhat istersen bu senin derdine bundan **gayrı** ilâc yokdur.
(13a/15)

Ammâ "el-cevâb Allâhu a'lem olur olmaz" demeden **gayrı** bir hükme me'mûr değildir. (33a/30)

Ve câmi' içre kanâdillerden **gayrı** maslûbât âvîzeler yokdur. (40a/10)

Hemân el-abd yüdebbir vallâh yukaddir'e havâleden **gayrı** çare yokdur.
(76a/10)

1.1.16 Gerü

(7) yerde geçmektedir.

Bahsedilen, içinde bulunulan andan ilerisini ifade etmek için kullanılır. Özellikle “*şimdi*” kelimesi ile kullanıldığında “bundan sonra, bundan böyle” anlamlarını ihtiva eder ve zamanda sınırlama işleviyle çekim edatı vazifesi görür.

Osmâncık'dan bu âna gelince pâdişâhlarınıza beğ derdiniz, **şindengerü** sultân deyin. (31a/30)

Bu âdem kârdan kalup **şimden gerü** kârı cimâ' etmek olsa gerekdir.
(40b/30)

"Evliyâ **şimden gerü** mahrem-i râz-ı nihânımızsın, fâş mekûn." buyurdular.
(69b/20)

Şimden gerü ihtisâr üzre tahrîr etmek evlâ ve ma'kûldür. (172a/05)

"Yâ Şevrû'l-Habîb, yeter **şindengerü** ayıbdır, kadh-ı taklîdi ferâgat eyle, Sahâbe-i kirâmdan oldun ve akrabâ-yı Hazret-i Resûl'sün" derlerdi. (210b/05)

1.1.17 Gibi

(342) yerde geçiyor.

gibi < kip + i. Türkçedir. Türkçenin her devresinde geniş bir kullanım alanı vardır. (Hacıeminoğlu, 2015, s. 41) Ağırlıkla benzetme yönü ifadesiyle kullanılır. YTKSS'de kullanım sıklığı 4994 olarak tespit edilmiştir. (Göz, 2019, s. 83)

Ammâ bizzât râyiha-i Hazret-i Resûl za'ferân-ı verd-i handân **gibi** kokardı.
(7b/10)

... mülâkât olduğu **gibi** Bursa üstüne gelüp feth etdiler. (23b/10)

... batn-ı kebîri (35) Bağdâd kösü **gibi** gürlemeye başlar; (37a/35)

... aç kurd koyuna sarılır **gibi** sarılıp gûyâ ciğerime yapışdılar. (66a/10)

Ve bâzûları semîn ve yed-i mübârekleri arslan pençesi **gibi** vâsi' idi.
(79a/10)

1.1.18 Göre

(29) yerde geçmektedir.

Göre < kör-e “nazaran, nispetle,”.

Türkçedir. Fiil kökenli edatlardandır. Görmek fiilinin -e zarf-fiil ekli şeklinin kalıplaşması yoluyla edatlaşmıştır. Yaygın olarak Batı Türkçesinde (Hacıeminoğlu, 2015, s. 43) kullanılır. Cümle içerisinde zarf tümleci ve yüklem görevinde kullanılır. Edat grubu oluşturduğu örneklerde isim, sıfat ve zarf olabilmektedir.¹⁹

hemân hakîr Sa‘d-ı Vakkâs'ın ta‘lîmine **göre** derhâl makâm-ı segâh'da Allâhümme salli alâ seyyidînâ Muhammedin ve alâ âl-i Muhammed ve sellim aleyh deyü kâmet edüp tekbîr etdim. (7a/30)

Yigirmi birinci hâkim: Tershâne kethudâsıdır kim şeb [u] rûz Kâsımpaşa şehrinde bir aşkıyâ bulsa cürmüne **göre** ta‘zîr edüp ... (33b)

... bir müttehem harâmzâde tutsalar atçıbaşıya getirüp cürmüne **göre** hakkından gelüp yâhûd yayların çilesiyle bir dırahta salb edüp tîr-i bârân ederler. (33b/05)

Ve kubbe-i âlî üzre olan alem-i kebîri tahdîd edüp kubbesine **göre** alemin kaddin elli zirâ‘ tavîl edüp ... (36a/25)

... istihkakına **göre** binde yüz akçe ziyâde terakkî verilür, (53a/10)

1.1.19 Gûne

(64) yerde geçmektedir.

Farsçadır. Ağırlıkla “bu” işaret sıfatı ile kalıplaşmış olarak kullanılır. “gibi, türlü” anlamlarını içerir.

Bu **gûne** kubâb-ı azîmler ve ... ile Ayasofya etrâfın ârâste ve şehir-i Makdonya'yı pîrâste edüp... (12b/10)

Bu **gûne** niçe bin mutalsamât-ı acîbler olduğu mahallinde tahrîr olunur. (12b/20)

Hâlâ anların içine tefrika düşüp bu **gûne** fetretler vâkı‘ olup anların bugün de başların kaşımağa dermânları yokdur. (21b/30)

Bu **gûne** meşhûr-ı âfâk bir hatt-ı garîbdir ... (22b/05)

¹⁹ Bu edat hakkında detaylı bilgi için bkz. (Toker & Uygun, 2016)

Hakîr dahi **bu gûne** vâkîf oldum ve hakîkatü'l-hâl [Su]kemerli Mustafâ Çelebi'nin nakli üzre Fransa kıralının kızı Ebü'l-feth'in hâtûnu ve Bâyezîd-i Velî'nin vâlide-i müşfikasıdır. (29a)

1.1.20 Hakkında

(39) yerde geçmektedir.

Hakkında < *hakk* + *ı* + *n* + *da* “üzerine, için, dâir”. Arapça *hakk* “ “ kelimesi üzerine iyelik ve bulunma hâli eklerinin gelip kalıplaşması yoluyla teşekkül etmiştir. (bkz: *Edat İşlevli Ekler*)

Ba‘dehu bânî-i sâbi‘ binâ-yı şehir-i Makedon **hakkında** cemî‘-i müverrihân-ı mütekaddimin tahrîrleri üzre İslâmbol sûrının ve Ayasofya binâsının keyfiyyet-i binâsı bu yüzden tafsîl-i beyân iderler. (10a/35)

Ammâ {bu} Selîm Hân-ı Sâni bir halûk [u] halîm [u] selîm pâdişâh idi kim: âyeti gûyâ anın **hakkında** nâzil olmuşdu. (58a)

... bu dübeyti makâm-ı beste-nigârda karâr edüp yine Murâd Hân'ın güftesinden Musâhib Mûsâ Çelebi **hakkında** bestesi üstâdımız Dervîş (30) Ömer bestesinden bu varsağı okudum. (70a/25)

Bu murabba‘ı anın **hakkında** mersiye olmak üzre etmiş idim. (70b/10)

... bunun **hakkında** niçe bir şu‘arâlar şehrengîzler etmişlerdir. (151b/35)

1.1.21 Hâriç

(10) yerde geçmektedir.

Arapçadır. Bilhassa çıkma hâli ekiyle kullanıldığında çekim edatı işlevi görür.

Bu haremın iki cânibinde (binâ) bâğçeler vardır, **andan hâric** câmi‘in tarafeyninde Semâniyye medreseleri vardır. (40b/05)

Anlardan **hâric** tarîk-i âm aşırı medârislerin iki câniblerinde sûhtevât tetimmeleri vardır. (40b/05)

Bu hareminden **hâ{ric}** serâpâ gûnâ-gûn dıraht-ı mûntehâlar ile müzeyyen olmuşdur. Ammâ ekseri şecere-i tût-ı gûnâ-gûndur. (42a/10)

Ve kapudan paşa dahi Yedikubbe'den **hâric** bir mahalde oturup Tershâne-i Âmire'ye müte‘allik da‘vâları dinlerdi. (56b/10)

Kal‘a-i İslâmbol'dan **hâric** olan hammâmları bildirir: (96b/30)

1.1.22 Hasebiyle

(4) yerde geçmektedir.

... bir gün vakt-i zuhr ezânın, iktizâ **hasebiyle** minâreye o örf izâfetiyle çıkup ... (111b/30)

... zikr-i cehri ihfâ **hasebiyle** tarîki Nakşibendiyye ve tarîk-i Halvetiyye'ye münkasımdır. (116a/25)

Bu meş'aleciyân tabankeş olmaları **hasebiyle** ve kantûra taşıdıkları haysiyet ile Amr-ı Ayyâr pîrimizdir derler. (161b/10)

Zîrâ bir zamân deryâ-yı aşka gavvâs olduğumuz mahalde âlûfte ve âşüfteliğimiz **hasebiyle** cümle hânende ve sâzende ve mutribân ve kaşmerân ve meddâhânlar ile ihtilâ[t] etdiğimiz cihet ile cümle sâzlar ma'lûmumuzdur. (208b/25)

1.1.23 İçeri

(31) yerde geçmektedir.

içerü < iç + gerü. Batı Türkçesinde i^çerü > i^çeri biçiminde genellikle mekân zarfı olarak kullanılmıştır.

Ve mezkûr Terkoz kal'asından İslâmbol Boğazı'nda Yanko ibn Mâdyân patirgâhı binâ etdüğü Yoroş kal'asına **andan i^çeri** Tarabya kal'asına ... (10b/30)

Andan **i^çeri** üç kat bâb-ı sa'âdetler dahi vardır. (15b/30)

bu (15) add etduğumuz adımları sene (---) târîhinde İbrâhîm Hân asrında Âhûrkapu'**dan i^çeri** adımlayup ... (16a/15)

... ümmet-i Muhammed'e takvîyet i^çün Cebbealîkapusu'ndan **i^çeri** üç mahalle âdem ve bir câmi' inşâ ve bir kadı-yı sâhib-i münşâ koyup ... (21b)

... boğaz**dan i^çeri** girirken hemân boğazın iki tarafında olan kal'aların cümle toplarına âteş edüp ... (28a/20)

1.1.24 İçre

(Birçok) yerde geçmektedir.

< iç + re "içine, içinde". Aslında mekân zarfı olarak kullanılan bu kelime Eski Türkçe devresinden beri değişmeden varlığını sürdürmektedir. (Hacıeminoğlu, 2015, s. 44) Seyahatnâme'de yalın hâl ile kullanılan örneklerle rastlanır.

Ammâ Mağrib-zemînde Bahr-i Okyûnûs **içre** Ferendûz nâm bir cezîre **içre** Saydûn nâm bir azîmü's-şân pâdişâh var idi, (8a/30)

Ve kible tarafında nîm kubbe **içre** yine nîm kubbede mihrâb vaz' olunmuşdur. (11a/20)

.... ve Kudüs-i Şerîf **içre** bir kumâme yapsın" dedikde ... (13b/15)

Asker **içre** bir güft [u] gû olup ... (20a/30)

... derhâl hazîne **içre** iki rek‘at salât-ı hâcet kılup ba‘de‘d-du‘â buyururlar
(63b/15)

Mahmiyye-i Kostantıniyye **içre** olan mesâcid-i kadîmleri ayân u beyân eder
(90b)

1.1.25 İçün

(Birçok) yerde geçmektedir.

uçun < uç + u – n. “sebebiyle, amacıyla, maksadıyla, hakkında” gibi anlamları ihtiva eder. Amaç ve sebep-sonuç ilişkisi bildirir. Bunun yanında “-sın diye” anlamına gelen örnekler ilgi çekicidir. Anlamın ismin hâl ekleri ile verildiği örnekler için: (bkz. *Edat İşlevli Ekler*).

Hâlâ keştiler bağlamak **içün** demir halkalar vardır, ... (9a/25)

Allâh **içün** âzâd eyledim. (13a/30)

... du‘â-yı istiskâ **içün** üç gün nâdîler nidâ edüp ... (37a/25)

... muhâfaza **içün** Bağdâd'a kırk bin asker kondu. (62a/25)

Hakîr eyitdim: "Sevdiğin **içün** sevdiğinin rûh-ı mücessemisin, (71a/25)

1.1.26 İle

(Birçok) yerde geçmektedir.

İle < il – e. Çağatay ve Batı Türkçesinde birle ve bile yerine yaygın olarak kullanılmıştır. (Hacıeminoğlu, 2015, s. 45) Osmanlı Türkçesi devresinden itibaren +İA şeklinde eklediği görülmekle birlikte bugün de iki şekil bir arada yaşamaktadır.

İşte bu alem **ile** gelen asker ki kızıl kanlı esbâba müstağrak olmuşlar...
(7a/05)

Ve Petro nâm bir ruhbân üç yüz keşîş **ile** nev binâ kal‘adan firâr edüp ...
(26b)

Ve niçe bin âsâr-ı maslûbât âvîzeler **ile** müzeyyen bir câmi‘dir. (43a/10)

Harem-i hâsda neşv [ü] nemâ bulup sadâret **ile** Mısır'a varup ... (47a/30)

Sâbıkan vezâret **ile** defterdârlıktan ma‘zûl olup ... (79a/25)

1.1.27 İlen

(1) yerde geçmektedir.

< ile + n “ile, beraber”. Çağatay ve Batı Türkçesinde görülür. (Hacıeminoğlu, 2015, s. 47) İle edatının üzerine vâsıta hâli ekinin gelmesiyle teşekkül eder. İle edatının anlamını pekiştirir, kuvvetlendirir.

Ve, Sâlyâne **ilen** zabt olan sancaklar bunlardır: (51b/15)

1.1.28 İleri

(2) yerde geçmektedir.

ileri < il+gerü “ileri, önce”. Eski Türkçeden beri yaygın olarak kullanılan bir mekân zarfıdır. (Hacıeminoğlu, 2015, s. 48) Genellikle çıkma hâli eki üzerine gelerek çekim edatı işlevinde kullanılır.

Kara Lenduhâ ve Bâyezîd Hân ve Hattât Şeyh ve Şücâ‘ ve Demir Delisi ve Mısırlı Düveydâr menzillerinden yetmiş gez **ileri** yetmiş menzildir ve sâhib-i şasta yetmişmiştir. (72b/15)

Bu esnâflar dahi askerî tâ’ifesinden olmağile cümleden **ileri** tâhir subaşı zeber-destindedir. (154b/05)

1.1.29 Kadar

(281) yerde geçiyor.

Arapça kökenlidir. Harezmi ve Anadolu sahasında görülmektedir. (Hacıeminoğlu, 2015, s. 49) Daha yaygın olarak Osmanlıca ve Türkiye Türkçesi devresinde kullanılır. Miktar, eşitlik, benzerlik ilişkisi kurar. Türkiye Türkçesi üzerine yapılan bir çalışmada bu kelimenin kullanım sıklığı 3527 olarak tespit edilmiştir. (Göz, 2019, s. 105)

Ammâ Karadeniz’in mâhîleri **kadar** bir bahrın balığı lezîz değildir. (10a/15)
... bu **kadar** mâl-ı ganâyim ile şehir-i Bursa’ya dâhil olup ... (23b/20)
Çünkü Ebû'l-feth Gâzî bu **kadar** mâl-ı ganâyime mâlik olup ... (31b/25)
Her eyâletde ne **kadar** sancak var ise anı esmâları ile beyân ider: (50a/25)
Ba‘dehu küffâr bu **kadar** hayme ve hargâh ile Kilis kal‘ası altına varup ... (78a)

Eksiltili Yapıda “kadar” Anlamı Barındıran Örnekler:

... İslâmbol içre kıraldan bir sığır derisi yer isteyüp ... (21b/10)

Ve mihrâbı revzenleri önünde **bir ok menzili** bir hadîka-i İremezât’dır ... (42a/05)

Yukarıdaki örneklerde “...bir sığır derisi (kadar) yer isteyüp...” ve “bir ok menzili (kadar) bir hadîka-i İremezât’dır...” anlamı çok açık görünüyor. Evliyâ’nın üslubuna akıcılık kazandırmak için *kadar* edatını düşürdüğü örnekler olarak düşünülebilir.

1.1.30 Karşı

(4) yerde geçmektedir.

karşu < kar-ı-ş-u “-a doğru, -a karşı”. Eski Türkçedeki utru edatının karşılığıdır. (Hacıeminoğlu, 2015, s. 52) Türkiye Türkçesinde karşı şeklinde yaygın olarak kullanılmaktadır. YTKSS’de muhtemelen farklı kullanımları da kapsamakla birlikte kullanım sıklığı 1447 olarak tespit edilmiştir. (Göz, 2019, s. 110)

Kâmil bir sâ‘at semâ‘dan sonra yine akındıya **karşu** semâ‘ ederek kayalar dibinde Durmuş Dede tekyesi önüne varup ... (137a/35)

... ve gûnâ-gûn engûrden eşribeleri küplerinde ve badyalarında kepçeler ile halka **karşu** savu[ra]rak ubûr ederler. (172a/05)

"Bizim hizmetimiz pâdişâhıma her bâr lâzımız kim bir cânibe müteveccih olsa mehâbet [u] salâbet, şân, şöhet [ü] şevket için dosta düşmana **karşu** tabl, kudüm, nefirin döğerek gider. (202a/30)

balıdan bir parmak yiyince bakkâl kadının yüzüne **karşu** edebde part par[t] kavarazânlık edüp ... (211b/20)

1.1.31 Kimi

(2) yerde geçmektedir.

Türkçedir. “kibi” nin ağızlardaki şeklidir. (Hacıeminoğlu, 2015, s. 58) Metinde karşılıklı konuşma bölümlerinde ağız özellikleri olarak tespit edilmiştir.

Zîrâ görürsün gözleri sâ‘at rakkâsı **kimi** ca‘al-ı belh oynar" dedi. (69b/15)

Pes munlar belî benî âdem değillerdir. Ohum zemînden mantar **kimi** çiharlar" dedi. (70b/20)

1.1.32 Mâ‘adâ

(81) yerde geçmekte.

Arapça. Çıkma hâli ekiyle kullanılır. “+dAn başka” anlamına gelir. Ayrıca 3. Tekil şahıs iyelik eki almış örneklerle de rastlanmıştır.

Bu kapulardan **mâ‘adâ** tâ Âhûrkapu'ya varınca hisâb olunan kapuların yedisi dahi leb-i deryâda olmağile cümlesi cânib-i şarka nâzırdır. (16a/10)

... bu kadar mâl-ı hazâyinden ayrıldığımızdan **mâ‘adâ** her bâr bir alay ârsız, cebbâr kavmin zulm [ü] te‘addilerinden bu şehir içre huzûr edemez olduk. (21b/20)

Bu kubâblardan **mâ‘adâ** Ayasofya'nın cânib-i erba‘asında üç tabaka binâsında üç yüz altmış toloz kemer kubbe-i zîbâlardır. (35a/20)

Ve bu kubbe câmlarından **mâ‘adâ** enderûn [u] bîrûnda olan câmlar cümle bin yetmiş aded câmlardır kim andan derûn-ı câmi‘ münevver olur. (35a/20)

Bu mihrâbdan **mâ‘adâ** Sultân Bâyezîd-i Velî'nin feth etdüğü diyârlarda ve gayrıda cümle (---) altmış hutbe ve mihrâba mâlikdir. (42a/25)

1.1.33 Mahsûs

(47) yerde geçmektedir.

Arapça. “dâir, âit, hâs” anlamlarında çekim edatı gibi de kullanılır.

Validekapusu derler, cemâ‘at-i kesîre'ye **mahsûs** bir bâb-ı hâsdır, âmm değildir. (15b/25)

Andan Demirkapu bostâncılara ve musâhiblere **mahsûs** bâb-ı azîmdir kim cânib-i garba nâzırdır. (16a)

Ve Makbûl Siyâvuş Paşa'ya bir sarây-ı azîm ve yeniçeri ağaları'na **mahsûs** bir sarây-ı kadîm ... İsmehân Sultân'a ⁽³⁵⁾ bir sarây edüp ... (32b/30)

... Sultân Ahmed Hân pâdişâhlara **mahsûs** mihrâbın sol tarafında bir maksûre-i secdegâh-ı şehinşâh ⁽¹⁰⁾ inşâ edüp ... (36b/05)

... Kilar-ı hâssa önünde ağalara **mahsûs** odada bir hücre içre bir mekân ta‘yîn eyleyüp ... (69a/10)

1.1.34 Mânend

(8) yerde geçmektedir.

Farsça. “gibi” anlamına gelir. Çağatay ve Osmanlı dönemlerinde görülür. (Hacıeminoğlu, 2015, s. 61) Yönelme hâli ile kullanıldığı örnekler bunlardır:

Hakkâ ki kubbe-i eflâke **mânend** bî-mânend kubbe-i nîlgündür. Lâkin Ayasofya kubbesi bu kadar âlî değildir. (43a)

... edîm-i arzda bu der-i sa‘âdete **mânend** beyâz mermer-i hâm atebeli ve kat-ender-kat kirişme zıhlı ve külüplü ve medeneli bir bâb [44b] görülmüş değildir. (44a/35)

Ve buna **mânend** niçe zîkıymet âvîze-i bî-mânendler ile ârâste ve pîrâste olmuş huld-ı berîn maksûrelerinden nişân verir bir tarh [u] tarz-ı acîb ü girân-bahâ bir câmi‘-i garîbdir kim vassâflar âcizdir. (60a/25)

Andan, Tâli‘î: Kastamonîdir, Necâtî'ye **mânend** emlahü‘ş-şu‘arâdır. (101b/25)

1.1.35 Mertebe

(53) yerde geçmektedir.

Arapçadır. “kadar, derece” anlamına gelir. Derece bildirir. Osmanlı Türkçesinde sık kullanılırken Türkiye Türkçesi devresinde kullanımı azalmıştır. (Hacıeminoğlu, 2015, s. 62)

Tâ bu **mertebe** kerr [ü] fer sâhibi zîşân kiral idi. (11b/30)

Hâlâ kara cânibini bu **mertebe** üç kat metânet üzre mebnî olup... (14a/15)

... her taraftan mümkün olduğu **mertebe** sarıca arı gibi kal'a dîvârına sarılıp ... (25b/10)

... zîrâ tekâzâ ol **mertebede** kim bir kadem atsa kazıyye ma'lûm. (37b)

Cümle hükemâ ilâc etmede âciz olup tâ bu **mertebe** kendüye nisyân müstevlî olur. (39a/10)

1.1.36 Mikdâr

(46) yerde geçmektedir.

Arapçadır. Kadar anlamında kullanılarak derece bildiren edatlar meydana getirir. Tespit edilen örneklerde sayı isimleri ve soru edatları ile kullanılmıştır. Hacıeminoğlu'nda bu kelimeye yer almamaktadır.

Kal'a-i Kostantiniyye'nin dâ'iren-mâdâr cirmi ne **mikdâr** adımdır anı beyân eder (14b/15)

Ve Mesleme ve Ebâ Eyyûb-ı Ensârî bin **mikdârı** pür-silâh âdemleri ile zîr-i kal'aya gelüp ... (20a/35)

... yine böyle iken üç sâ'at-i nücûmî bin **mikdârı** muvahhidîn şehir içre ceng-i Alî ederlerken ... (20b/05)

... üç bin **mikdârı** at ve katır ve hımâr bulup ... (21a/20)

... Mesleme hazretleri ile yigirmi bin **mikdârı** âdem kalup ... (21b/15)

1.1.37 Misâl

(Birçok) yerde geçmektedir.

Arapça isimdir. Türkçede isimlerden sonra geldiğinde “gibi” anlamında çekim edatı işlevi görür. Bu tarz örneklerde “gibi, benzer, manend” anlamlarına gelir.

kal'a-i İslâmbol **cezîre-misâl** olmağa sehel kalmışdı. (14a/15)

Ammâ asker-i İslâm deryâda katre-**misâl** azacık asker ... (20b/05)

... müstakillen Rûm diyârına deryâ-**misâl** asker çeküp ... (23b/25)

Cümle kapular serâpâ kal'a kapusu-**misâl** hadîd kapulardır. (61a/05)

Niçe zamân Tatar-pîçe-**misâl** kalpak ile gezerdim. (70a/05)

1.1.38 Misâli

(4) yerde geçmektedir.

misâl + i. Gibi anlamındadır. Birinci ciltte sadece 4 örnek tespit edilmiştir.

Asfarü'l-levn sakız **misâli** türâb-ı hâlisdir. (138b)

İbtidâ zerdeyi bunlar Hazret-i Hamza şehîd olduğu gün mâtem ta'âmı olmağışün kırmızı kan **misâli** za'ferân ile boyayup ... (171b)

Ardı sıra sırk hammâlları üzre gümrükhâne **misâli** bir kâh-ı Âzerbâyçân içre havz u şâzrevânlar tasnîf edüp fevvâreleri pertâb edüp cereyân etmede., (178b/25)

... ve gûnâ-gûn kantârları zencîrlerinden birbirine bend edüp dükkânlarında âvîze **misâli** zeyn edüp arz-ı metâ‘ ederek giderler. (183b/30)

1.1.39 Misilli

(42) yerde geçmektedir.

Arapça misil kelimesine Türkçe +lig ekinin eklenmesi ile oluşmuştur. Misillig şeklinde Çağatay devresi eserlerinde (Hacıeminoğlu, 2015, s. 63) kullanılırken misilli şekli Osmanlı Türkçesi devresinde daha çok inşada (nesir) (a.g.e, 2015, s. 63) kullanılmıştır. Tespit edilen örneklerde gibi anlamını veren çekim edatı işlevindedir.

Meselâ yengeç ve kerevit ve midye ve istiridye **misilli** haşarâtların kabukları zâhir olurdu. (9a/35)

mesken [ü] me’va İremezâtü'l-imâd **misillü** ferah-fezâ yerler olup benî âdem ve gayrı hayvânât için kân-ı giyâhât ve mezâri‘ât yerleri oldu}. (9b/35)

Ya’nî haç **misilli** üç pâre ağaçlar çıkar. (13b/25)

... bu tahrîr olunan âsâr-ı gûnâ-gûnun cânib-i erba‘asına İremezâtü'l-imâd **misilli** bir bâğ-ı İrem inşâ edüp ... (32a/05)

... yigirmi bin serv [ü] çınâr ve bîd-i sernigûn ve ar‘ar ve sanavber ve şimşâd **misilli** nahl-i nevresleri tertîb üzre diküp ... (32a/05)

1.1.40 Mu‘âdil

(4) yerde geçmektedir.

Arapçadır. Benzerlik ilişkisi kuran çekim edatı işlevindedir. Metindeki kullanım sıklığı azdır.

Ve câmi‘in taşrasında yine bu soffalara **mu‘âdil** rakîk sûtûnlar üzre deryâyâ nâzır ve sağ tarafı çârsûya nâzır tabakalar vardır. (43b/25)

Ammâ fâtih-i Eğre Mehemed Hân'ın gazâsına **mu‘âdil** bir gazâdır. (84b)

Üç bin ulûmdan ve bin yedi yüz tefsîrden ahz edüp bir tefsîr te’lîf etmişdir kim ... ana **mu‘âdil** bir tefsîr yokdur. (121a/15)

Ve hınnâmıza **mu‘âdil** hınnâ bir diyâra olmak ihtimâli yokdur ... (165b/25)

1.1.41 Mukâbil

(5) yerde geçmektedir.

Arapçadır. Yönelme hâli ile kullanılıp “+e karşı” anlamı verir. Metinde kullanımı nadirdir.

anlara **mukâbil** bir düşman gelmek ihtimâlleri yok idi. (23b/25)

... Okmeydânı nâm mahalde küffâra **mukâbil** ol asker-i bî-pâyân hayme-i çetr-i müllemmâ‘ları ile sahrâ-yı sehmi lâlezâr edüp meks etdiler. (25a/30)

Fâtih-i Bağdâd Râbi‘ Murâd Hân, bu tertîbe rızâ vermeyüp cümle elçiye **mukâbil** Fransa {elçisi} meks etdirdi. (29b/20)

Ve matrakbâzlıkda ol kadar üstâd-ı kâmil çâpük ü çâlâk âmil idi kim anın mukâbelesine bir pehlivân **mukâbil** duramazdı. (72b/25)

Ol Taslak Kapudan [73a] bu kadar üstâd-ı kâmil matrakbaz iken Murâd Hân'a **mukâbil** durup lu‘bedebâzlık edemez oldu. (73a)

1.1.42 Mukaddem

(30) yerde geçmektedir.

Arapçadır. Zamanda sınırlılık belirten çekim edatı işlevinde Osmanlı Türkçesi devresinde kullanılır. “-den önce” anlamındadır.

ba‘dehu fahr-ı âlemden yedi yüz yıl **mukaddem** bir zelzele-i azîm olup ... (10a/20)

Îlâ-yevminâ hâzâ İslâmbol horosları sâ‘ir diyârın horoslarından **mukaddem** nısf-ı leyde “kukırıku” deyü feryâd edüp ... (16b/20)

... cem‘î-i âhâli-i İslâmbol üç gün **mukaddem** âdem âdemî-zât Ayasofya'da kat-ender-kat olup va‘z [u] nasihatdan sonra tâ‘ûn du‘âsına hâzır olurlar. (37a/30)

Bu fütûhâtıdan on gün **mukaddem** pâdişâh-ı mağfûrun vedâ‘-ı fânî edüp ... (57b/20)

Hikmet-i Hudâ bu Mehemmed Hân rahm-ı mâderden müştak olmazdan **mukaddem** İbrâhîm Hân ta‘ahhüd etmişdi (79a/15)

1.1.43 Müte‘allik

(19) yerde geçiyor.

Arapçadır. Metinde “-e dair/ait” anlamında çekim edatı işlevinde seyrek kullanılmıştır.

... Sarâyburnu nâm mahalle deryâya **müte‘allik** üç yüz altmış altı tılısmâtlar inşâ etdiler... (11b/30)

Ve üç yüz altmış altı tılısmâtlar dahi berre **müte‘allik** inşâ edüp her birin birer püşte üzre inşâ etdiler. (11b/35)

Bu merkûm tılsımâtların emsâli cânib-i berre **müte'allik** üç yüz altmış altı ibret-nümâ tılsımâtları var idi. (17b/35)

Deryâya **müte'allik** olan tılsımât-ı acâyibâtları beyân eder (18a)

... mutalsam olan sûretleri de[r]yâya **müte'allik** olup... (18a/20)

1.1.44 Rağmen

(5) yerde geçmektedir.

... cümle esnâfa **rağmen**, bâ-husûs nizâ'ları olan kassâb tâ'ifesine ve akrânları olan Karadeniz re'islerine tafaddulen mâl-ı Kârûn bezl edüp ... (164b/15)

Ammâ sâ'ir kassâblara **rağmen** kendülerini eyle tezyîn eyleyüp ... arabalar üzre dükkânların zer ü zîver ile tezyîn edüp alay ile ubûr ederler. (166b/35)

cümlesi hakkâ ki sâ'ir kollara **rağmen** üstâdlardır. (209b/20)

Ve niçe bunun emsâli Çingânelere **rağmen** taklîdleri vardır. (210a)

Ammâ bu mel'ûnlar sâ'ir Urum meyhânecilerine **rağmen** cümlesi tebdîl-i câme edüp ... (215a/10)

1.1.45 Sonra

(72) yerde geçmektedir.

Türkçedir. Son+ra şeklinde teşekkül etmiştir. Temelde zaman ve mekân zarfı olarak sıkça kullanılmaktadır. Ancak özellikle çıkma hâli eki aldığı zaman çekim edatı işlevinde kabul edilmiştir.²⁰

Ammâ hübü't-ı Âdem'**den sonra** ibtidâ bânisi beyân eder. (8a/20)

... du'â-i hayırdan **sonra** üç nevbet gülbang-i Muhammedî çeküp ... (25b/05)

... vakt-i gurûbdan **sonra** bir tenhâ sokakda Gülâbî Ağa'nın başından destârın, eyninden semmûr lepâçesin alup, (38b/10)

Bu hoş âyende güfte ve besteden **sonra** semâ'î: (70b/05)

Bundan **sonra**, İki yüz on tokuzuncu fasıl (96a)

1.1.46 Şekilli

(13) yerde geçmektedir.

Arapça şekil kelimesine Türkçe +lı eki gelerek oluşmuştur. “gibi, benzer” anlamında çekim edatı işlevi görür. Metinde nadir kullanılmıştır.

²⁰ Leyla Karahan “*Türkçede önce ve sonra Kelimelerinin Edat Kategorisi İçindeki Durumu*” adlı çalışmasında çekim edatlarının dört önemli özelliği bulunduğunu ve bunlara bakarak gramerlerde çekim edatı altında sıralanan bazı örneklerin zaman ve mekân zarfı olarak ele alınması gerektiğini ifade eder.

... şaykalar ve karamürseller ile Kazak şaykaları ceng-i azîm eder **şekilli** olup kâfir gemilerin feth edüp ... (162a/15)

Gemiye müte'allik seren ve direk ve kürek ve eğegî ve tahta ve bodostoma ve piraçolya ve kayın ve kovuş ve mezriye **şekilli** keresteler bey' ederler. (162b/35)

Ve ba'zılarının ellerinde iki tarafı tîğ-ı Dahhâk'dan nişân verir tîğ-ı gam gam **şekilli** miczem bıçakları var, (163b/10)

1.1.47 Tâ

(51) yerde geçmektedir.

Farsçadır. “-den ... -e kadar, -den beri” anlamlarını ihtiva eder. “Çağatay ve Anadolu sahalarında cümle veya kelimelerin başında gelmekle beraber, mânâ itibarı ile çekim edatı gibi kullanılmaktadır.” (Hacıeminoğlu, 2015: 85)

Ve câmi'in **tâ** vasatında bakır kapaklı bir çâh-ı mâ vardır. (11a/15)

... Yanko vezîri Kantura'nın binâ etdüğü Yedikulle kal'asından **tâ** Sarâyburnu kal'ası rûknüne gelince ... (11b/25)

Bir gün Magariyos nâmında **tâ** Hazret-i İsmâ'il'den berü mu'ammer olmuş bir pîr-i nâ-tuvân-ı mugân papas bulur. (13b/20)

Ol mahalde Sarâyburnu'ndan **tâ** Yedikulle'ye varınca leb-i deryâda kal'anın esâsı önüne yigirmi zirâ' arîz bir sedd binâ edüp (15a)

Andan bir köşesi **tâ** Dellâk Mustafâ Paşa sarâyında nihâyet bulurdu. (32b/05)

1.1.48 Taraf(ından)

(20) yerde geçmektedir.

Arapçadır. Çağatay ve Osmanlı'da (Hacıeminoğlu, 2015: 88) çekim edatı gibi kullanılmıştır. Esas olarak yer-yön zarfı mahiyetindedir. Fakat özellikle bir özel isimden sonra geldiği örneklerde çekim edatı işlevini yüklenir.

dil-i çeşm-i alîl Cenâb-ı Hazret-i Celîl **tarafından** istimdâd taleb edüp ... (6b/25)

Ammâ yine **taraf-ı sultândan** fermân olunsa bir a'lâ ma'dendir. (18b/35)

... Hârûnu'r-Reşîd **tarafından** elçilik ile gelen Seyyid Baba Ca'fer Sultân gazûb u dilâzâr er olmağile Kırıl Grando Mihâl ile hüsn-i ülfet etmeyüp ... (22b/15)

... böyle şeytanatları olmasa Bâyezîd Hân **tarafından** fermân sâdır olunca ... (29b)

Bunlar şer'-i Resûl-i mübîn **tarafından** İslâmbol'un dörd mevleviyyet yerinde kırk mahkeme vardır. (33a/25)

1.1.49 Taşra

(61) yerde geçmektedir.

taşra < daş+ra “-den dışarı, dışında”. Türkçedir. Umumiyetle çıkma hâli eki olarak çekim edatı işlevinde kullanılır.

Hazret-i Risâlet-penâh mihrâbdan "... " deyüp câmi‘den **taşra** revâne olunca (7b/15)

... kal‘adan **taşra** bir şâhrâh-ı azîm oldu. (15a)

İslâmbol'dan **taşra** küffâr-ı hâk-sâr çıkamaz oldu. (23b/30)

Ve câmi‘in tûlu, kible kapularının tarafında üç kat **taşra** dehlîz vardır. (35b)

... hânesine gelüp artık hânesinden **taşra** çıkmayup ... (38b/15)

1.1.50 Tek

(1) yerde geçmektedir.

Gibi anlamında çekim edatıdır.

Dirîğâ Taşkendî derdile yüz koydu tofrağa

Anın **tek** kanı bir şeyh-i muhakkık âlim u fâ‘ik

Vefâtın kör kaç aytur Sâ‘î-i Dâ‘î anın târîh

Vebâdın keçdi Sünnî Nakşibendî Ahmed-i Sâdık. Sene 994. (110b/25)

1.1.51 Uğ(u)runa

(3) yerde geçmektedir,

Türkçedir. Uğur+u+n+a biçiminde teşekkül etmiştir. Türkçe Sözlük’te uğur kelimesi için “hedef, amaç, erek, gâye, yol.” (TDK, 2011, s. 2412) anlamları verilmektedir. YTS’de ise kelimenin anlamları için 1. Ön, yön. 2. Yol verilmiştir. (Dilçin, 2018, s. 230) Bu anlamlarıyla isim türünde olmakla birlikte aşağıdaki örneklerde edatlaşma yoluna girdiği görülmektedir. Zira bu örneklerde verilen anlamların kaybolduğu görülmektedir.

Bilhassa yönelme hâli ile kullanıldığı örneklerde “için, bir şey için gösterilen çaba” anlamını taşıyan çekim edatı işlevini yüklenir. Ayrıca Türkiye Türkçesinde konuşma ve yazı dilinde “uğruna” şeklinin sıklıkla kullanılmasına karşın sözlüklere alınmadığı dikkat çekmektedir.

Ba‘dehu Şeyh Maksûd’un hüsn-i hulkundan ve hulvü’l-keâmından ve dînleri **uğruna** şühedâların defn etdi deyü şeyhden {kral} haz edüp ... (22b/20)

"Pâdişâhım, karındaşın Sultân Osmân Hân Gâzî tâbe serâhu azametiyle dîn-i mübîn **uğruna** düşmandan intikâm almağışün Hotin seferine teveccüh

buyurduklarında gördü kim yeniçeri tâ'ifesi azacık ammâ ulûfeleri çok bunları 'yoklama ederim' dedikde gulû edüp yoklamağa⁽⁰⁵⁾ rızâ vermediler. (65a)

(---) Hîn-i cülûsda hazînedede bir fülûs-ı ahmer kalmayup merhûm Sultân Murâd Hân'ın dîn **uğuruna** masrûf edeceği yedi aded hazînededen dahi bir habbe kalmamış idi. (78b/30)

1.1.52 Üzre

(Birçok) yerde geçmektedir.

Öze+re "üzerine". Harezmi devresinden itibaren (Hacıeminoğlu, 2015: 75) görülmektedir. Batı Türkçesinde geniş bir kullanım alanı vardır.

Ve bu ayağ **üzre** cemâ'ati saf saf bozan ve düzen kasîrû'l-kâme âdem Amr-i Ayyâr Zamîrî'dir. (7a/05)

Hilye-i Hâkânî'de tahrîr olunduğu **üzre** idi. (7a/25)

Tâ ki bu hâl **üzre** üç sene tamâm olunca Karadeniz yol bulup cemî'i kefereleri gark edüp ... Kaydefâ askerinden bir cân rehâ bulmayup gark-ı âb oldular. (9b/25)

Ve niçe yüz sene hükûmet **üzre** müstekarr olup gitdiler. (12a/05)

Bu hisâb **üzre** İslâmbol kal'asının kara cânibi üç katdır. (14a/10)

1.1.53 Vechile

(2) yerde geçmektedir.

Vech+ile. Arapça vech kelimesinin ile edatıyla birleşip kaynaşması vasıtasıyla vücuda gelmiştir. "bu şekilde, nasıl" anlamlarını ihtiva eder.

... cümle Süleymânîyye câmi'inin temelleridir kim bu **vech ile** bir câmi'-i âlî metânet bulmuştur. (45b/05)

Ve ze'âmet [ve] tîmârları [55b] ne **vechile** olduğun beyân eder. (55b)

1.1.54 Yana

(2) yerde geçmektedir.

Türkçedir. "taraf" anlamına gelir. Çıkma hâli eki ile kullanıldığında "bakımından, yüzünden" anlamlarına gelir. Seyahatnâme'de iki farklı varakta aynı şiir örneğinde yer almaktadır. Edatın düştüğü durumlar için (bkz. Edat İşlevli Ekler)

İşidüp rûh-ı kudsî dedi târîh

Cinândan **yana** azm etdi Revânî. Sene (---). (101b/15)

İşidüp rûh-ı kudsî dedi târîh

Cinândan **yana** azm etdi Revânî. Sene (---). (116b/05)

1.1.55 Yoluna

(2) yerde geçmektedir.

Yol+u+n+a biçiminde teşekkül etmiştir. “uğuruna, için” anlamlarına edatlaşma yoluna girdiği görülmektedir.

Evliyâ bu âb-ı berdin târîhin dedi cemîl

Bu sebîl Hak **yoluna** ayn-ı sevâb oldu sebîl. Sene (---). (96a/15)

Post taşımak, Hak **yoluna** kurbânım ve tarîkimde sâhib-i seccâdeyim demektir. (150b/15)

1.1.56 Yukaru

(1) yerde geçmektedir.

Yokkaru < yok+ garu. Türkçe bir kelimedir. Bilhassa çıkma hâli ile kullanıldığında çekim edatı işlevi görmektedir.

Andan **yukaru** tâ kubbe dâmenine varınca üç kat kanâdiller çerâğân edecek demir kafes kenârlı tabakalardır (60a)

1.1.57 Yüzünden

(3) yerde geçmektedir.

Türkçedir. “-den ötürü” anlamında çekim edatıdır. İsimlerin yalın hâlinden sonra gelerek sebep bildirir. Metinde nadir kullanılmaktadır.

Hattâ üstâdımız serhânendegân {Dervîş Ömer} ba‘zı asma, kesme, urma ve tutma kelâmları esnâsında latîfe **yüzünden** Murâd Hân'a, "Baka kassâbbaşı" der idi. (72b/25)

Hazret-i Osmân'ın şehâdeti, Muhammed Ekber **yüzünden** olmuştur. (170a/15)

Ve mahbûb [u] mahbûbe-i Beşiktaş taş yürekliplerdir, kimseye merhamet **yüzünden** nazar etmeyüp kec-nigâh ederler, garîbü'd-diyâra dil-nüvâzlık etmezler. (135a/05)

1.1.58 Ziyâde

(2) yerde geçmektedir.

Arapçadır. Osmanlıca ve Türkiye Türkçesinde çekim edatı gibi kullanılır. (Hacıeminoğlu, 2015: 111) Seyahatnâme’de kullanımı seyrek.

Biri dahi sadaka-i cübbedir. Selîm Hân evkâfından **ziyâde** ehl-i Haremeyn'e niçe kerre yüz bin hırka ve cübbe ve serâvîl [ü] kamîs gider. (46a/25)

Ammâ bu dahi bir cevâmi‘-i azîmü‘ş-şândır ki sâ‘ir cevâmi‘-i selâtîn-i izâma giden masraf**dan ziyâde** buna dahi mâl-ı firâvân harc olunmuştur. (47a/10)

1.2 Soru Edatları

1.2.1 Acabâ

(2) yerde geçmektedir.

Arapçadır. Tek başına soru anlamını ihtiva etmez. Ayrıca bir soru edatına ihtiyacı vardır.

Acabâ işidir revânî midir yohsa bu takrîr etdiklerin icrâ etmeğe kâdir midir?" buyurduklarında, (69b/05)

1.2.2 Âyâ

(11) yerde geçmektedir.

Â+yâ: "acaba". Acaba gibi tek başına soru anlamıyla kullanılmaz. Soru anlamını taşıyan başka bir kelimeye ihtiyaç duyar.

"Âyâ hâl neye müncer olur. (25b/30)

"Âyâ bu ne ola" deyü perişân hâl olup ... (26a/15)

"Âyâ İslâmbol'un kankı suyu latîfdir" (32b/15)

"Âyâ bu benim vâkı'am mı yohsa vâkı'-ı hâlîm mi? (37b/10)

"Âyâ bunun sonu neye müncer ola" deyü tevekkül-i Hak olup oturur. (38a/10)

1.2.3 Kaç

(7) yerde geçmektedir.

Sayı veya derece, miktar arayan soru edatıdır. Seyahatnâme'de seyrek geçer.

Kânûn-ı Süleymân üzre her beğlerbeğilik **kaç** kılıçdır ve cümle askeri ne mikdâr olur ve her sancakda ve eyâletde ne denlû tîmâr ve ze'âmet vardır anları beyân ider (54b)

"**Kaç** sâ'atde hatm-i şerîf edebilirsin" dediler. (69a)

1.2.4 Kande

(8) yerde geçmektedir.

Mekân soran soru edatıdır. Bu kullanım konuşma örneklerinin verildiği kısımlarda lehçe özelliği olarak görülmektedir.

Âfâkı şehâ ma'deletin nûr pür etsin

Hûrşîd gibi encümen-i dehre cerâğ ol

Geh nâfe gibi eyle diri deşt-i mu'attar

Geh gonca-sıfat gülşene gel ziynet-i bâğ ol

Dâdâr-ı cihân eylemesin âlemi sensiz

Her **kande** isen Padişehim dünyede sağ ol, (69a/35)

Îrânzemînde Kur'ân okumak **kandedir**. (70b/30)

Eski Sarây'ın tâ vasatında Cîrid Meydânı **kande** Bâyezîd Hân minâresi **kande**. (72b/05)

Ahdî: Edirnevîdir. Şi'ir:

Kande varsam sâye-i serv-i bülendim var iken

Kime kul olam senin gibi efendim var iken. (100a/25)

1.2.5 Kanı

(5) yerde geçmektedir.

“Hani, nerede” anlamında soru edatıdır.

Ammâ Bâyezîd-i Velî; "**Kanı** beyâz tûtî" deyü su'âl etdükde hemân tûtî-i gûyâ, pâdişâh sağ olsun âyetin fesâhat üzre söyleyüp, (29a/20)

1.2.6 Kankı

(9) yerde geçmektedir.

“Hangi” anlamındadır. Hacıeminoğlu soru sıfatı olarak geçtiğini fakat edat kabul ettiğini ifade eder. (Hacıeminoğlu, 2015: 274) Biz de buna uyarak edat olarak yer verdik.

"Âyâ İslâmbol'un **kankı** suyu latîfdir" (32b/15)

Evvelâ **kankı** sancakbeğinin hâssı ziyâde ise ol beğ mâdûnuna takaddüm ve tasaddur ider, (53a/05)

Kankı²¹ bâb üzre idiği ma'lûmum değildir.} (60b/05)

"Evliyâ'nın zengûle makâmın **kankınız** dinler?" dedi. (69b/30)

1.2.7 Kim

(15) yerde geçmektedir.

Kişi arayan soru edatıdır.

"Benim sultânım cenâb-ı şerîfiniz **kimdir**, ism-i şerîfiniz bize ihsân buyurunuz" dedim. (6b/35)

"Ya Sultânım, bu sağ cânibde nûra müstağrak olmuş cema'ât-i mahbûb **kimlerdir**" dedim. (7a)

esnâ-yı kelâmda İslâmbol'un ibtidâ bânîsi **kim** ola deyü niçe su'âl ü kîyl ü kâller olundukdan sonra ... (14b/20)

²¹ 'hangi' şeklinde verilmiş kitapta.

... her **kim** anda bir kerre bism-i İlâh dedi ise müfessirîn ü muhaddisinden
ulu kimesne olup... (19a/10)

Bunu sana Hünkâr huzûrunda **kim** oku dedi ve **kimden** öğrendin" (70a/30)

1.2.8 mI

(23) yerde geçmektedir.

"Âyâ bu benim vâkı‘am **mi** yohsa vâkı‘-ı hâlim **mi**? (37b/10)

"Sabr eyle bu gün görelim sana bundan ni‘met müyesser olur **mu**?" der.
(38a/15)

... yeniçeri, "Refîk, mukayyed olma demedim **mi**?" deyü cevâb eder.

(38a/20)

"Bire ben sana demedim **mi** kırk gün sabr eyle" deyü tenbîh eder. (38a/25)

"Beğim ne dersin, bu âdemin ellerin siz **mi** kat‘ etdiniz?" (40b/25)

1.2.9 Ne

(Birçok) yerde geçmektedir.

"Yâ sultânım bu cemâ‘atin bu câmi‘de cem‘ olmalarının aslı **nedir**" dedim.
(7a/10)

Bunlar anlardır ki gelüp gitdiler, gelüben işbu fenâda **nitdiler**

Geldiler ve gitdiler ve yetdiler, âkıbet dâr-ı bekâya gitdiler. (22b/05)

"Âyâ hâl **neye** müncer olur. (25b/30)

"Âyâ bu **ne** ola" deyü perişân hâl olup ... (26a/15)

Ammâ karadan limanın iç yüzüne enmiş gemilere **ne** fâ‘ide. (27b/25)

1.2.10 Neden

(1) yerde geçmektedir.

Eğer bu abd-i hakîr-i pür-taksîr Evliyâ-yı bî-riyâ‘dan su‘âl olunursa bu kadar
sâzları ve mü‘elliflerini **neden** bilirsiz denirse ... (208b/20)

1.2.11 Nereden

(1) yerde geçmektedir.

ne+ara+da. Yer soran soru edatıdır.

... bu kadar ni‘met-i uzmâ ve bu kadar masrûf mâl-ı firâvân **nereden** hâsıl
olduğuna bir kimsenin aklı ermemiş idi. (38b/15)

1.2.12 Nice

(29) yerde geçmektedir.

Ne+çe "nasıl, ne kadar". Durum arayan soru edatıdır.

"Yâ ammîm da‘vâ-yı merd etdiğin Tuna nehrin **nice** eyledin" (11b/05)

“... ammâ ben senin eline girsem **nice** ederdin” dedikde (24a/25)

... "Ya Sa‘dî, bu karındaşım Cem'i **nice** katl etdiler" (29a/25)

"Bire hay meded hâlim **nice** olur" (37a/35)

"Pâdişâhım mihrâbı **nice** vaz‘-ı esâs edelim" deyü su‘âl etdükde ... (41b/25)

1.2.13 Niçün

(12) yerde geçmektedir.

Ne+için. Sebep soran soru edatıdır.

"**Niçün** benim deyrim nâ-tamâm bırağup beni sâ‘ir kırallar mâbeyninde bed-nâm etdin" (34a/20)

"Cânım ol âdemi **niçün** öldürdü?" (38a/20)

"Ya ol bî-cürm ma‘sûmun kanına girüp **niçün** gark etdin ve ol gemilerin **niçün** gark edüp bu kadar mahlûk-ı müslimînin kanına girdin" (38a/35)

"Benim câmi‘im **niçün** Ayasofya kadar âlî etmeyüp benim birer Rûm harâcı değêr sütûnlarımı kesüp câmi‘im alçak etdin?" (40b/10)

Bu âdem, ‘Benim câmi‘im **niçün** alçak edüp iki direğim kesdin’ deyü benim iki ellerim kesüp ... (40b/20)

1.3 Cevap Edatları

1.3.1 Belî

(4) yerde geçmektedir.

Farsçadır. “Peki, evet” anlamlarında onaylama ve kabul etme kavramını karşılar.

Anlar eyitdi: "**Belî** bundan büyük tula binâ bir kâr-ı kadîmdir. (45b/25)

"**Belî** pâdişâhım mümkündür. (46a)

Hakîr eyitdim, "**Belî** Rûm halkı sâ‘ir memleket kavmin Rûm'a getirüp sâ‘at rakkâsı gibi oynadır" (69b/15)

Pes munlar **belî** benî âdem değillerdir. (70b/20)

1.3.2 Hayır

(4) yerde geçmektedir.

Arapçadır. Reddetme ve inkâr anlamında kullanılır.

Ebü'l-feth "**Hayır** yemedik" dedi. (31a/35)

"**Hayır**, Beytü'l-mâl'e gadr etmen. (40b/35)

"**Hayır** pâdişâhım ey eyâletdir. (80b/10)

1.3.3 Lebbey(k)

(1) yerde geçmektedir. Aslında bu edat “lebbeyk”dir. Ancak metinde “lebbey” şeklinde yazılmıştır.

"**Lebbey** pâdişâhım" dedi. (70b/10)

1.4 Bağlama Edatları

1.4.1 Âhir

(190) yerde geçiyor.

Arapçadır. “nihayet, sonunda” anlamındadır. Osmanlıca ve Türkiye Türkçesinde cümle başı edatıdır. (Hacıeminoğlu, 2015: 116) Seyahatnâme’de sık kullanılır ve zamanda sonralık bildirir.

Âhir bildik kim sana derûn-ı dilden ve cân [u] gönülden du‘â lâzımdır, (13b/10)

Âhir "zanca Türk" deyüp cümle giriftâr oldular. (27b/25)

Âhir vakt-i gurûb karîb olup Galata'dan bir kayığa süvâr olup ... (38b/10)

Âhir hicretin sene 886 Mâldepe kurbünde merhûm olup ... (41a/25)

Âhir bir gün gördüm ki Erzurûm altına gelüp meks ettükde ... (66a/10)

1.4.2 Âkıbet

(4) yerde geçmektedir.

Arapça. “nihâyet, sonunda” anlamları verir. Osmanlı Türkçesi ve Türkiye Türkçesi dönemlerinde cümle başı edatı olarak kullanılmaktadır. (Hacıeminoğlu, 2015: 116)

Bunlar anlardır ki gelüp gitdiler, gelüben işbu fenâda nitdiler

Geldiler ve gitdiler ve yetdiler, **âkıbet** dâr-ı bekâya gitdiler. (22b/05)

Hotin'den bî-feth gelüp **âkıbet** fehvâsınca Osmân Hân'ı dahi kul şehîd etdiler. (59a/05)

Âkıbet Sultân Murâd-ı Râbi‘ asrında İslâmbol içre bir zelzele-i (20) azîm olup eyle münhedim olup zîr-i zemînleri bile harâb olup ... (62b/15)

Âkıbet hûn-ı nâ-hakkı Kemâ tûdînü tûdân mazmûnı üzre anı dahi şehîd edüp bu Şehzâde Mehemed Hân ile bir yerde defn etdiler. (104b)

1.4.3 Ammâ

(Birçok) yerde geçmektedir.

Arapça. “fakat, lâkin” anlamında bağlama edatıdır. Kullanımı yaygındır.

Ve bu rû-yı arzda İslâmbol'dan büyük belde-i ma'mûre olmaduğuna niçe bin delâ'ilât vardır. **Ammâ** Ebû Hüreyre radiyallâhu anh hazretleri rivâyetiyle bu hadîs-i şerîf-i tavîl delîldir. (8a/10)

Nübüvvetinde ihtilâf vardır, **ammâ** nebî diyenler çoktur. (9b/20)

... yigirmi bir aded kayserlerdir. **Ammâ** İslâmbol'u termîm eden Kayser-i Rûm'dur kim Kayseriyye ve Niğde ve Konya'yı binâ etmiştir. (10a/30)

Ve Bâyezîd Hânkapusu cenûba nâzırdır, **ammâ** dâi'mâ küşâde değildir. (15b/30)

On altıncı hâkim: Anadolu kadı'askeridir. **Ammâ** ta'zîr sâhibi değildir. (33a/30)

Bir hammâmı ve bir esvâkı vardır. **Ammâ** dârü'z-ziyâfesi ve bîmârhânesi yoktur. (47a/25)

1.4.4 Ancak

(240) yerde geçmektedir.

< ança-ok “fakat, yalnız, sadece” Cümle başı edatıdır. Batı Türkçesinde sık kullanılır. (Hacıeminoğlu, 2015: 119)

ancak Hazret-i Süleymân'ın binâ ettiği kasır ve Ayasofya câmi'i yerindeki ma'bedgâh-ı Hazret-i Süleymân kalup ... (10a/25)

... metrisler ve lağım mühimmâtları ve top-ı kûp siperleri tedârüküne meşgûl olup kal'anın **ancak** deryâ terefeyni? kaldı. (25a/35)

... hemân **ancak** Yedikulle'den tâ Sarâyburnu'na varınca Kumkapu cânibleri leb-i deryâ olmağile muhâsara olunmadı. (27a/20)

Ancak tarîkat hâkimleridir. (33b/15)

... câmi'in yüz bir aded kapusun sed edüp **ancak** büyük kible kapusunu küşâde koyup ... (37b/15)

1.4.5 Anıniçün

(79) yerde geçmektedir.

Anun + için “onun için, ondan dolayı, o sebeple”. Sebepe cümlesiyle sonuç cümlesini birbirine rabteden bağlama edatıdır.

Anıniçün İslâmbol'un bir ismi dahi Puzanta'dır. (10a/25)

Ve Horosî Dede Unkapanı'ndan sarıldı. Unkapanı'na **anıniçün** Horoskapusu derler. (26b/15)

Zîrâ İspanya {küffârı} bir iki kerre İslâmbol'a istîlâ etmiştir. **Anıniçün** ol beyza İspanya elinde kalmıştır. (35b/30)

"... iktizâ-yı şer' ol idi kim huzûr-ı şer'de müdde'in ile berâber olaydın. **Anıniçün** sana ta'zîm etmedik. (41a/05)

... minârenin her şeşhânesine zıhlar içre kitâbeler dahi ortasına gûnâ-gûn mutabbak mermer güller içre bu cevâhirleri birer san‘at ile zeyn edüp **anıñçün** ol minâreye hâlâ "Cevâhir Minâre" derler. (45a)

1.4.6 Artık

(4) yerde geçmektedir.

< art-u-k “bundan böyle/sonra, nihayet”. Cümle başı edatıdır. Osmanlıca ve Türkiye Türkçesinde (Hacıeminoğlu, 2015: 120) kullanılır.

... hânesine gelüp **artık** hânesinden taşra çıkmayup ... (38b/15)

Bu gün **artık** yağlanup güleş etmen, zîrâ içeri {haremdede} salavâtsiz güleşüp tamarınız kırılıp kuvvetiniz kalmamışdır. ..." dedim. (72a/10)

1.4.7 Ba‘de

(439) yerde geçmekte.

Arapçadır. Cümle başı edatıdır. “ondan sonra” anlamını ihtiva eder. Metinde birçok kelimeyle berâber tamlama oluşturarak yaygın bir kullanımı vardır. Aşağıda en yaygın kullanımı olan ba‘dehû örnekleri sıralanmıştır. Ba‘de'l-asr, ba‘de'l-ezân, ba‘de'l-gazâ, ba‘de'l-itmâm

Ve **ba‘de** du‘â ve hayr-ı senâ ol zıllullâh-i rû-yı zemîn, nizâm-ı intizâm-ı arazîn olan es-sultân ibn es-sultân ... rahmetullâhi aleyhim ecma‘în {üzerlerine olsun}. (6b/5)

... kırk yaşında sâhib-i nübüvvet oldukda **ba‘de** hicreti'n-nebeviyye 17 sene sonra Mekke-i Mükerrreme'yi Kureyşler destinden feth edüp ... (19b)

Ba‘de hicreti'n-nebeviyye bi'z-zâ[t] Ömer ibn Abdül‘azîz hazretleri sene 100 târîhinde halife-i Şâm iken ... (21a)

Ba‘de Hicreti'n-Nebeviyye sene 600 târîhinde Âl-i Selçûkıyân inkırâz-ı nesl bulup ... (23a/35)

1.4.7.1 Ba‘dehu

(275) yerde geçmektedir.

Ba‘dehu Ömer ibn Abdül‘azîz Şâm'a geldükde ... (21a/30)

Ba‘dehu şehr-i Kostantîn yedi sene mu‘attal yatup ... (23a)

Ba‘dehu ömrü defteri dürülüp nâra yandı. (23a/05)

Ba‘dehu ma‘sum bir köşede gâ'ib olur. (38a/25)

Ba‘dehu Alî Kuşcu nâm ilm-i nücûmda benâm-ı hümâm gelüp ... (41a/15)

1.4.8 Bâri

(4) yerde geçmektedir.

Farsçadır. Cümle başı edatı olarak kullanılmaktadır. İstek, temenni veya yetinme bildirir.

... **bâri** gelmiş iken kal'aya girüp Ayasofya'da iki rek'at namâz kılalım ... (20a/30)

Elbette kırk elli papas taleb etmeğe bir kulunuz gönderirsiniz, **bâri** hakîri bu kıyâfetle tekur-ı bî-nûra göndürin. (210b/30)

1.4.9 Belki

(9) yerde geçmektedir.

< bel+ki. Farsçadır. Cümle başı edatıdır. İhtimalden söz eder.

"**Belki** Abaza-yı bî-niyâz kal'ayı Kızılbaş'a vermek ihtimâli ola" (64b/15)

... belki hünkârın bir zararı isâbet eder mülâhazasıyla merhûm olmuş kimesnelerin ağzından nakl edüp avk-ı kelâm etdi. (70b)

Akdeniz'de Kara Cehennem nâm bir kâfir gemisine râst gelüp üç gün cengden sonra Kalavra kıyılarında feth etmiştir kim devlet-i Âl-i Osmân'da görülmek değil **belki** eyle bir gemi binâ olunmamıştır. (73a/25)

"**Belki** bu türbeye kendüyi gömeler" deyü bir rumûz eder. (81a/10)

1.4.10 Bile

(49) yerde geçmektedir.

"*dahi, hattâ*". Aslında çekim edatıdır, (Hacıeminoğlu, 2015: 129) Bağlama ve kuvvetlendirme edatı olarak da kullanılır.

Kethudâsı **bile** sorguc taşır ve's-selâm. (52b/20)

... vezîr-i Âsaf-tedbîrin hüsn-i tedbîriyle yetmiş gün pâdişâhın şikeste-hâtırlığın ve merhûm olduğun hâsodalıların **bile** âgâhı olmayup ... (57b/20)

Âkıbet Sultân Murâd-ı Râbi' asrında İslâmbol içre bir zelzele-i (20) azîm olup eyle münhedim olup zîr-i zemînleri **bile** harâb olup ... (62b/20)

"Pâdişâhım izn-i şerîfinle ben anlara bir kerre görüneyim, ol ân ben anlara çorba tâsların **bile** yutdurayım" dedikde, (66b)

Eğer düşman ile cengde kucak kucağa olursa karakuş ve boğma ve kelle kesme **bile** makbûldür. (72a/05)

1.4.11 Çün

(6) yerde geçmektedir.

Farsça. "çünkü, zira" anlamlarındadır. Cümle başı edatı olarak kullanılır.

... Seğitvar kal'ası ve Göle kal'ası ve Komar kal'asını Süleymân Hân'ın ölüsü aldı derler. **Çün** mutlakâ nüfûs-ı benî âdem âhirü'l-emr kabza-i ecele düşüp ... (57b/20)

Târîh-i diğêr feth-i Yanık: Sene 1003.

Kal'a-i Yanık'a top atdı Sinân Paşa **çün**,

Dest-gîr oldu ana nusret [u] avn-i Hâlık.

Çâr rûknü yoğ olup fethine düşdü târîh

Nâr-ı kahr ile adû yanup alındı Yanık.Sene 1003}. (58b/15)

... girde-bâliş-i nâliş üzre âh-ı enîn ile bî-mecâl ve halâs olması muhâl hâle düşdü. **Çün** mutlakâ vücûd-ı benî âdem nass-ı kâtı'ına mazhar düşüp âkıbetü'l-emr kabza-i ecele düşer. (75b/25)

Hilâlî: Bursevîdir. Şi'ir:

Asacaksın cihânda ey Mansûr

Sana görmem imâmeti ma'kûl

İsm-i mef'ûl adın takındın **çün**

Câ'iz olmaz imâmet-i mef'ûl. (100b/10)

1.4.12 Çünki

(8) yerde geçmektedir.

< Çün+ki. Farsçadır. Anlam evreni ve kullanılış biçimi çün edatı ile aynıdır.

Çünkü büraderzâdesi Vezendon Kırıl babasının tahtgâhı olan Makdonya şehrini ta'mîr [u] termîm edüp ... (11a/20)

Rivâyet-i âhar, **çünkü** altı ay muhâsarada kal'a feth olmayup ... (20a/30)

Çünkü Sultân Mehemed Hân Gâzî Fransa kırılının kızın mâl-ı ganâyimden alup cümle guzâtın re'yiyle Akşemseddîn hazretlerine emânet koyup ... (29b/25)

Çünkü Ebü'l-feth Gâzî bu kadar mâl-ı ganâyime mâlik olup ... (31b/25)

Çünkü takdîr-i Hudâ bu imiş kim bî-günâh Osmân Hân'ı cümle asker gulûsıyla şehîd edüp yerine Mustafâ Hân'ı yine pâdişâh etdiler. (63a)

1.4.13 De

(22) yerde geçmektedir.

... cümle üsârâdan **da** [penc] yek-i sultânî üç bin sekiz yüz esîr pâdişâhın hissesine düşdü. (31a/15)

... hemân Hazret-i Hızır "İşte ben **de** geldim" deyü zâhir olup ... (34a/25)

Alını hüsn-i mükemmel kadd-i dil-cû **da** güzel

Ol siyeh gözler ile hak bu ki ebrû **da** güzel

Hatt-ı nev-hîzimile dedi ne dersin rûhuma

Dedim ol rû **da** güzel hatt-ı semen-bû **da** güzel (70b/05)

... "Var sen **de** Evliyâ imdâd eyle" (70b/30)

Her bâr yine ke'l-evvel sizden okusun, ancak size hizmet etmeyüp gâhîce bize dil-nüvâzlık eder bir şûh-ı şengül uşakdır, bir zamân bizim **de** oğlumuz olsun. (71a/10)

1.4.14 Dahi

(Birçok) yerde geçmektedir.

Dahi < dakı < tak-ı. Türkçe kökenli bağlama edatıdır.

... vâkı'amı anlara **dahi** ta'bîr etdirdim. (7b/30)

Ve kelâm-ı kübbârdan bu ebyât **dahi** Belde-i tayyibe hakkındadır. (8a/20)

... buna **dahi** Nebî demişlerdir. (8b/30)

Ba'dehu Mikra Kostantin **dahi** mürd olup ... (14b/15)

Hemân bu hâli **dahi** Gülâbî Ağa görünce, (38a/30)

1.4.15 Değil

(1) yerde geçmektedir.

Âl-i Osmân devletinde **değil** hübût-ı Âdem'den berü bu bâlâda tahrîr olunan hânende ve sâzendelere ve bu çengilere bir mülûk mâlik olmamışdır, ... (210a/05)

1.4.16 Deyü

(Birçok) yerde geçmektedir.

< ti-y-ü. Zarf-fiil ekiyle kalıplaşmış bağlama edatı örneklerindendir.

Türkçede oldukça sık kullanılır.

... Duna Değirmenleri **deyü** meşhûr-ı âfâkdır. (11b/10)

Azrâ'îl sayha ursa cemî'i dünyâda tâ'ûn olur **deyü** havf ederlerdi. (17a/15)

...cemî'i dünyâda Eski İslâmbol demiri **deyü** meşhûr-ı âfâk olmuştur. (19a/05)

"Îlâhî ma'bedgâh-ı İslâm eyle" **deyü** hayr du'âlar edüp ... (20b)

Safâ geldin kişi" **deyü** Gülâbî Ağa'ya ta'zîm edüp ... (38a/10)

1.4.17 Eğer

(84) yerde geçmektedir.

Farsçadır. Şart cümlelerini ana cümleye bağlamakta kullanılır.

"Yâ İskender, **eğer** Kaydefâ'dan intikâm alam dersin ceng [ü] cidâl ve harb [ü] kılâl dahi olmaya, ... (9b/15)

“Ey kıralım, **eğer** sıhhat istersen bu senin derdine bundan gayrı ilâc yokdur.
(13a/15)

Eğer cemî‘i âsâr-ı binâları ve imâretlerin birer birer takrîr ü tahrîr etsek bir
mücelled kitâb olur. (19a/25)

... **eğer** askerîden olup mücrim ise amân vermeyüp bir dırahta berdâr
ederler. (33b/05)

"**Eğer** bu câmi‘in kubbesin meremmât edelim dersiniz, şimdi zuhûr eden
âhir zamân Muhammed'ine varın ... (34b/15)

1.4.18 Eyle

(Birçok) yerde geçmektedir.

“öyle, o kadar, o derece”. Cümle başı edatı olarak ve kuvvetlendirme edatı
olarak kullanılır.

Yüz sene mu‘ammer olup İslâmbol'u **eyle** amâr etdi kim hemân bîtrîk ve
ruhbândan altı kerre yüz bin kıssîs var idi. (10a/25)

... Yanvan Kıral dahi **eyle** seva[d-ı] mu‘azzamaya su lâzımdır deyü ...
(11a/20)

Eyle beyâz ve rakîkdir **kim** kuvvet-i basar fark edemez. (18b/10)

Eyle bir sevâd-ı mu‘azzam şehri kebîrdi **kim** ... (19a/25)

Temâşâgâh-ı ünâsıdır kim Musavvirü'l-Hallâk **eyle** tahrîr etmiş. (40a/25)

1.4.19 Evvelâ

(3) yerde geçmektedir.

Evvelâ, ba‘dehû ile kullanıldığı örneklerde öncelik sonralık ifade eden
bağlama edatı olarak kullanılır.

Evvelâ meşâyih-i İslâm ibn Şeyhülislâm Yahyâ Efendi ibn Zekerîyyâ
Efendi'dir. Bin otuz bir Receb'inde Hocaşâde Es‘ad Efendi tekâ‘üd ihtiyâr edüp
Yahyâ Efendi mesned-nişîn-i fetvâ oldular. Hîn-i cülûsda bunlar müftî idi. **Ba‘dehu**
[74a] bin otuz ikide Yahyâ Efendi köşe-nişîn olup yine Es‘ad Efendi şeyhülislâm
oldu ... (73b/35)

1.4.20 Gerçi

(38) yerde geçmektedir.

Farsçadır. Türkçede bağlama edatı olarak kullanılır.

Gerçi niçe kırallar [14a] gelmiştir, ... (13b/35)

Gerçi amûdlar münhedim olup pâymâl-i bahr yatır (18a/15)

Bu ceng-i azîmde **gerçi** yigirmi üç bin âdem câm-ı şehâdeti nûş etdiler, ...
(22a/15)

Gerçi bunlarda cellâdlar ve kırbac ve tâziyâneler vardır (33a/20)

"Ey tâlib, **gerçi** âşık-ı sâdıksın ammâ dahi feleğin germ [ü] serdin çekmeyüp
nâ-puhtesin, (37b/35)

1.4.21 Görelim

(2) yerde geçmektedir.

< gör-elim "bakalım, bekleyelim." Kalıplaşma yoluyla cümle başı edatı
olarak kullanılır.

... **Görelim** âyîne-i devrân ne sûret gösterir ... (38a)

"Sabr eyle bu gün **görelim** sana bundan ni'met müyesser olur mu?" der.
(38a/15)

1.4.22 Gûyâ

(155) yerde geçmektedir.

Farsçadır. Cümle başı edatıdır.

Husûsâ İslâmbol boğazlarında olan lezîz mâhîler **gûyâ** mâ'ide-i Mûsâ'dır.
(10a/15)

Gûyâ cezîre-i İlimni'de tîn-i mahtûm gibi bir râyiha-i tayyibesi vardır.
(18b/15)

Andan bir kerre âb-ı nâb nûş eden **gûyâ** âb-ı hayât nûş etmiş olur. (18b/20)

... münakkaş ibret-nümûn beyâz mermer kapu kanatlarıdır kim **gûyâ** bâb-ı
mu'allâdır, vech-i arzda nazîri yokdur. (39a/30)

Ve haremın zemîni eyle mermer-i reng-â-rengler ile mefrûşdur kim **gûyâ**
ruhâm-ı mînâdır. (40a/30)

1.4.23 Hâsılı

(1) yerde geçmektedir.

Arapçadır. Hâsıl+ı şeklinde teşekkül etmiştir. "kısaca, neticede" anlamında
cümle başı edatı olarak kullanılır.

Ammâ şehir harâb olup **hâsılı** harcını ihâta etmez derler. (18b/10)

1.4.24 Hattâ

(90) yerde geçmektedir.

Arapça. Cümle başı edatıdır. Katıldığı cümleyi kendisinden önceki
cümleyle bağlayarak anlamını kuvvetlendirir.

Hattâ Silisre eyâletinde Pravadi kal'ası evc-i semâya ser çekmiş bir kal'a-i bâlâdır, (9a/20)

Hattâ nasârâ zu'munca ol ağaçları bir bir ol kabr içindeki meyyit üzre bıraktılar, (13b/25)

Hattâ Ebü'l-feth fethinde mezkûr bakır gemi ganîmet olundu derler. (18a/05)

Hattâ ol putun pâreleri Sultân Ahmed Hân asrına gelince durduğu muhakkaktır. (30b/30)

Hattâ Sergüzeşt-i Gülâbî Ağa merhûm ve mağfûrun leh (37a/20)

1.4.25 Hele

(7) yerde geçmektedir.

“nihayet, sonunda, şükür ki” anlamlarında kullanılır. Cümle başı edatıdır.

"Pâdişâhım **hele** beni bir kerre söylet, andan katl eyle" (13b/05)

"Ey Mi'mâr Sinân, **hele** şu âb-ı nâb İslâmbol'a hendese üzre gitmek mümkün müdür?" (46a)

... yine şeb [u] rûz hem kal'ayı döğüp hem Şâh askeriyle ceng ederlerdi.

Hele hamd-i Hudâ Şâh tarafından sulha rağbet edüp ... (64a/25)

Hele görsen idi ey Mîrgûne Hân ... (70b/10)

1.4.26 Hemân

(2) yerde geçmektedir.

Farsçadır. Aslında zaman zarfıdır. Fakat kuvvetlendirme edatı olarak kullanıldığı da görülür.

Ammâ eyle bir pâdişâh-ı Cem-cenâb Osmân Gâzî'den ayrılup böyle nâ-hak hürr-i şehîd etdiler, **hemân** pâdişâhım sağ olsun. (65b)

"**Hemân** kendüni pek tut" dedi. (72a/10)

1.4.27 Hergiz

(2) yerde geçmektedir.

Farsçadır. Kuvvetlendirme vazifesi görür. (Hacıeminoğlu, 2015: 157) “aslâ, hiçbir zaman” anlamlarını ihtiva eder.

Hergiz rüşvete mâ'il değil idi. (73b/30)

Ve **hergiz** nasîhat edenlere rîş-hand edüp yüzlerine gülerdi. (78a/25)

1.4.28 Hulâsa

(7) yerde geçmektedir.

Arapçadır. “hasılı, özetle” anlamlarında cümle başı edatıdır. Metinde yalnız “hülâsa-i kelâm” tamlaması ile kullanıldığı örnekler tespit edilmiştir.

Hülâsa-i kelâm gulgule-i Rûm ve tantana-i Rûm ve velvele-i Rûm ve debdebe-i Rûm ve gulibeti'r-Rûm bir dâr [u] diyâr kim vech-i arzda nazîri yokdur. (8a/25)

Hülâsa-i kelâm bu Yağfûr Kırâl İslâmbol'u (05) ol mertebe ma'mûr u âbâdan etdi kim gûyâ ravza-i cinândan bir köşe etdi. (12a)

Hulâsa-i kelâm vaz'-ı binâsın hukemâ-yı selef istihrâc etmişlerdir. (14b/10)

Hulâsa-i kelâm bu gâr-ı bârûd üzre ne kadar kâr-ı kadîm binâ-yı azîmler var ise evc-i âsumâna tayr-ı ebâbîl gibi tayerân edüp ... (18b/05)

Hulâsa-i kelâm İslâmbol'un dörd mevleviyyet yerinde tâ Karadeniz Boğazının iki cânibinde olan kasabâtlarda olan cümle otuz üç hâkimdir. (33b/05)

1.4.29 İbtidâ

(8) yerde geçmektedir.

Arapçadır. İbtida ... andan / sonra kullanımında zamanda öncelik-sonralık bildirme ifadesiyle bağlama edatı işlevi görür.

İbtidâ bir sancakbeği kânûn üzre iki yüz bin akçe ile beğ olur. **Sonra** gazâlarda uğur-ı hümayûnda, hizmeti müşâhede olundukda terakkî verilür, (53a/10)

... **ibtidâ** cezîre-i Girid'de Todori kal'aların birer sâ'atde feth edüp **andan** Hanya kal'asın muhâsara edüp (---) günde hamd-i Hudâ feth olduğu seyecî'ü tahrîr olunur. (77b/10)

İşte Tophâne şehrinin **ibtidâ** imâreti İskender binâsıdır. **Ba'dehu** Ebü'l-feth evvel hıyâbân içre bir müfid [ü] muhtasar tophâne inşâ etdi. (130b/10)

Esnâf-ı ipekciyân: Dükkân 600, neferât 2000, gerçi harîr harâmdır ammâ pîrleri **ibtidâ** Hazret-i Eyyûb'dur kim etin yiyen kurdcuğazlar ipek yaparlardı. **Ba'dehu** Hazret asrında pîrleri Safvân-ı Yemenî'dir, Enes ibn Mâlik belin bağladı. (175b/15)

Meselâ **ibtidâ** alay çavuşları asker cem' etmek için ileri gider. **Ba'dehu** hâkim tâhir subaşı alayı ubûr edecek yolları pâk eder. (215a/20)

1.4.30 İle

(58) yerde geçmektedir.

Türkçedir. “ve” anlamındadır. Daha çok iki kelimeyi yahut kelime grubunu birbirine bağlayarak bağlama grubu meydana getirir.

... İslâmbol **ile** Tuna'nın ilm-i hendese üzre irtifâ'ın alup ... (11a/25)

... deryâ-misâl bennâ ve ummâller **ile** niçe bin âdem cem' olup ... (14b/30)

Ammâ Mısır kavmi **ile** Kostantîn halkı İslâm kabûl etmeyüp ... (19b/25)

... Mesleme hazretleri **ile** yigirmi bin mikdârı âdem kalup ... (21b/15)

{Mi'mârbaşı **ile** Ebü'l-feth'in mürâfa'a-ı şer'-i Resûl olduğun beyân ider}:

(40b/10)

1.4.31 İllâ

(16) yerde geçmektedir.

Arapçadır. "ancak, fakat" anlamına gelir. Bağlama edatı işleviyle iki cümleyi anlamca karşılaştırır.

İllâ lodos rûzgârı Marmara cezîrelerinden berü cûş u hurûş edüp temevvüc ederek geldikde bu hattın levni ve bahreynin mâbeynleri müteğayyir olur. (10a/10)

... bunda olan âdem deryâsı ve benî âdemin mahbûb [u] ra'nâsı bir diyârda yoktur **illâ** İslâmbol'da çokdur. (19a/25)

İllâ Yıldırım Hân şecî' ve bahâdır pâdişâh olmağile Timur-ı bî-nûra ser-fürû etmeyüp ... (24a/15)

İllâ Kara Koyunlu neslinden Âzerbâyecân şâhı Uzun Hasan itâ'at etmeyince Sultân Mehmed'in ibtidâ gazâsı Uzun Hasan olup ... (24b/30)

Ve **illâ** bu hayrâta bir mülûk kâdir değildir. (46a)

1.4.32 İmdi

(29) yerde geçmektedir.

Türkçedir. "böyle, böylece" anlamlarında cümle başı edatıdır.

"... **İmdi** Allâhu Ta'âlâ dahi sana rahm edüp bu marazdan halâs oldun" ...

(13b)

İmdi inşâ'allâh cümleiniz ve cümlemiz mağfûrdur. (31a/25)

Ey **imdi** sen kîseleri uç uca eğer dizersen bu su İslâmbol'a varır, dedik. (46a)

"Ya kuvvetim kalmamış mıdır, gör **imdi**" (72a/10)

İmdi ol ecilden ibtidâ hukemâ ve kehhâl esnâfları tahrîr olundu. (158a/10)

1.4.33 İse

(94) yerde geçmektedir.

< i-se. Kalıplaşma suretiyle edat hâline evrilen kelimelerdendir. Bağlama edatıdır. Şart anlamı katar.

Ol meyyit **ise** hâşâ ve kellâ Hazret-i İsâ ola. (13b/30)

... İslâmbol içre ne kadar bin şehîdler var **ise** cümlesin şehîd oldukları mekânlarda defn eder. (22a/35)

Küffâr **ise** deryâ boğazlarından gelen gemiler için mezkûr üç boğazı toplar ile ma'mûr etmişlerdi. (27b/25)

... eğer askerîden olup mücrim **ise** amân vermeyüp bir dırahta berdâr ederler. (33b/05)

"Her kim salât-ı asrın ve salât-ı işânın sünnetin ömründe terk etmemiş **ise** ol imâmet etsin" ... (41b/30)

1.4.34 Kable

(1) yerde geçmektedir.

Arapça bir tamlamada "tufandan önce" anlamında geçmektedir.

... Karadeniz tûfân-ı Nûh zulemâtı suyundan kalmış bir bahr-ı amîkdir ... kim **kable't-tûfân** Akdeniz'e munsab olmayup ... (9a/20)

1.4.35 Kaçan

(40) yerde geçmektedir.

"ne zaman, ne zaman ki" anlamlarında cümle başı edatıdır.

"El-kerîmü izâ ahide vefâh **kaçan** Kaydefâ beni hapsden ıtlâk etdükde üzerine asker ve kılıç çekmemek için ahd [ü] mîsak etdim, ..." (9b/10)

Kaçan kim İslâmbol'a Akdeniz tarafından düşman gemileri zâhir olsa mezkûr tuç dîv sûretinden bir âteş zuhûr edüp cümle keştiler ihrâk bi'n-nâr olurdu. (18a)

... Mısır nice feth olduğun **kaçan** kim [Su]kemerli Mustafâ Çelebi hikâye etdükde hakîr âlem-i hayretde kalırdım. (28b/15)

... "**Kaçan** kim Osmânlı'dan Cem Şâh'ın katline fermân geldükde ... (29b/10)

... kim **kaçan** Hazret-i Nûh kırk günde deryâ-yı tûfân üzre şînâverlik edüp kırkıncı gün yevm-i âşûrâda beyt: (35b/15)

1.4.36 Kezâ / Kezâlik

(15) yerde geçmektedir.

Arapça. Cümle başı edatıdır.

Dördüncü hâkim: Eyyûb monlâsı, **kezâlik** ta'zîr [ü] haps sâhibi hâkimdir. (33a/15)

Ve Habeş vezîri iki otağa taşır. Bağdâd vezîri **kezâlik** sorguc taşır. (50a/20)

Ve beş yüz bin akçe ile sancak tasarruf eden yüz cebelü verir. **Kezâ** ve **kezâ** her beş binde bir eğer paşa ve mîrilivâ ve erbâb-ı zü'amâ ve erbâb-ı tîmâr birer cebelü verüp sefer eşerler. (53a/25)

Ve iki kerre kendüler pâdişâh oldular. Ve Osmân Hân'da **kezâlik**. Ve Murâd Hân'da **kezâlik** pâdişâh idi. (104b/35)

Ve kâhîci ve gevrekci ve gurâbiyyeci esnâfları **kezâlik** dükkânlarında metâ‘ların bezl ederek ubûr ederler. (160a/10)

1.4.37 Ki

(Birçok) yerde geçmektedir.

Farsçadır. Kıpçak (Hacıeminoğlu, 2015: 167) Çağatay ve Batı Türkçesinde (a.g.e, s. 167) bağlama edatı olarak kullanılır. Ana cümle ile yardımcı cümleyi birbirine bağlama işlevindedir. Bunu yaparken sebep-sonuç, açıklama, kuvvetlendirme anlamı verir.

... bu hakîr beyne'n-nevm ve'l-yakazada iken görürüm **ki** Yemiş iskelesi kurbünde Ahî Çelebi câmi‘i nâm câmi‘ kim ... (6b/30)

“...İşte bu alem ile gelen asker **ki** kızıl kanlı esbâba müstağrak olmuşlar...” (7a/05)

Kilidü'l-Bahreyn **ki** Ebü'l-feth Sultân Mehemmed binâsı kal‘ateyndir, (10a/05)

Ol gün **ki** mâh-ı eylûlün on dördüncü günü idi, (13b/25)

Ve Yenisarây **ki** Âsitâne-i Dârü's-sa’âdet'dir, (15a/10)

1.4.38 Kim

(Birçok) yerde geçmektedir.

Eski Türkçeden beri bağlama ve kuvvetlendirme edatı görevinde kullanılırken Türkiye Türkçesi devresinde yerini Farsça ki'ye bırakmıştır. Açıklama, amaç bildirir.

Andan anlanır **kim** Heyhât vâdîsi dahi Karadeniz imiş. (9a/35)

... ol timsâle İskender'i rûbâr edince bildiler **kim** İskender'dir. (9b/05)

“... buna bir ilâc edin **kim** Kaydefâ'dan intikâm alam” (9b/15)

Ammâ Bahr-i Kulzüm **kim** Bahr-i Süveys'dir. (10a/15)

... Ca‘fer Gâzî **kim** Seyyid Battâl'dır, ... (22b/25)

1.4.39 Lâkin

(45) yerde geçmektedir.

Farsça. “nitekim, ama, ancak, fakat” vb. anlamlara gelir. İki zıt cümleyi birbirine bağlayan bağlama edatı görevindedir.

“... bu kal‘anın fâtihi sen olasin deyü âlem-i şehzâdeliğinde sana tebşîr etmişdik, **lâkin** bi-emri Hudâ Cenâb-ı İzzet’in bu gazâda müstetir işleri vardır. (25b/35)

Lâkin cemî‘i milel-i Yahûdî ol semtde sâkin oldukları cihetden Çufudkapusu derler ammâ sahihi Şuhûdkapusu'dur. (27a/15)

Lâkin mazannaları olduğu kimesneleri kayd [u] bend etmeğe ve mahkeme nâ‘ibiyle ba‘zı hânedânları basmağa me‘mûrlardır. (33a/20)

1.4.40 Meğer

(50) yerde geçmektedir.

Farsçadır. “demek, demek ki, öyle ise,” anlamlarına gelmektedir. Bağlama ve cümle başı edatı olarak kullanılır. Bağlama edatı olarak kullanıldığında açıklama bildirir.

Meğer hakîr minber dibinde sâkin olup bu münevver vech-i hasenli cemâ‘ati temâşâ etmede hayrân oldum. (6b/35)

Meğer ol duhter-i bed-ahter, babası timsâline mahfî putperestelik eder. (8b/15)

Meğer Yahûd tâ‘ifeleri Hazret-i Îsâ’yı bu papas üzre salb etmişlerdi (13b/20)

Ve câmi‘in yemîn ü yesârında iki unnâbî-gûn sommâkî amûdları var kim misilleri **meğer** Mısır'da Sultân Kalavan câmi‘inde ola. (41b/15)

... deryâ-misâl cemâ‘at içre salât-ı asr [ve] işânın sünnetin bir tertîb üzere edâ etmiş bir âdem bulunmayup **meğer** kendüleri sâhib-i tertîb imişler. (41b/35)

1.4.41 Meselâ

(17) yerde geçmektedir.

Arapça. Cümle başı edatıdır. Örneklendirme ve açıklama anlamıyla kullanılır.

Meselâ yengeç ve kerevit ve midye ve istiridye misilli haşerâtların kabukları zâhir olurdu. (9a/35)

... **meselâ** cihângîr olup dünyâyı feth edüp halka-misâl elime aldım remzin etmiş... (17b/05)

Meselâ mâh-ı hamsinde hamsîn balığı sûreti sadâ ursa Karadeniz'de aslâ hamsi balığı kalmayup ... (18a/10)

Meselâ gazâ-yı Bedr ve ... gazâ-yı Tâif ve on tokuz gazâda Hazret-i bâ-izzet bile gazâ etdiler. (19b/05)

Meselâ gazâ-yı Vüddân ... ve gazâ-yı el-Kazâ sefer olup ⁽¹⁵⁾ *bâ-sulh* gazâlar bunlardır, ... (19b/10)

1.4.42 Nitekim

(3) yerde geçmektedir.

“sonuçta” anlamı verir. Cümle başı edatıdır.

“ ... **Nitekim** bu kadar Hıristiyanlar'ın ya'nî ümmet-i Îsâ'nın feryâd [ü] figânların işitmeyem ...” (13a/30)

Nitekim ol amûd dâ'im idi şehir-i Kostantîn'de tâ'ûndan nişân yok idi. (17a)

Nitekim *Miftâhü'l-İkbâl* nâm kitâbda Câbir ibn Abdullâh el-Ensârî, Hazret-i Alî'den bu ebyâtı nakl eder. [109] (151a/20)

1.4.43 Ol ki(m)

(2) yerde geçmektedir.

Türkçede cümle başı edatıdır.

Ol kim Hazret-i Risâlet'in cemâlin görüp dest-i şerîflerin takbîl edüp hayr du'âsın almışsın, sa'âdet-i dâreyne vâsıl olursun. (7b/35)

Mübârek ağzın yarından bu cevâhir kumkuma içre birez ilkâ eyle kirece karışdırup ma'bedhânemizi ta'mîr edelim **ola kim** ber-karâr ola" (34b/35)

1.4.44 Pes

(7) yerde geçmektedir.

Farsçadır. *böylece, nihayet*, anlamlarında cümle başı edatıdır.

... Kâfdan Kâf'a hükm eden pâdişâh-ı cihângîrlere ve cemî'i peygamberlere bâkî kalmayup emrine râm olup dâr-ı Illiyyîn'i makâm etdiler. **Pes** pâdişâh-ı mağfûr dahi âsûdâr-ı gurûrda kırk sekiz yıl pâdişâh-ı devrân olup ... (57b/25)

... ve müdâm lûgatda şarâba derler, **pes** nedâmete ma'nâsı şarâb içmek demek olur, ya'nî mest [ü] müdâm derler. (69b/10)

"Hey şâhım Perverdigâr seni ıslâh eyleye. **Pes** munlar belî benî âdem değillerdir. (70b/20)

Pes bu pâdişâh-ı merhûm dahi maraz-ı mevte şifâ bulmayup ... (75b/30)

İşte hikâyet-i sekel budur. **Pes** imdi bî'atı ve sekeli ve şedd-i fütüvveti bildin. (149b/35)

1.4.45 Sadece

(1) yerde geçmektedir.

< sade+ce. “yalnız, yalnızca” anlamlarında bağlama edatıdır.

Sânî: Rûmî'dir, hüsn-i cemâli mahallinde Yûsuf-ı sâni derlerdi, mutarraş oldukda Yusûfluğu gidüp **sâdece** sâni kaldı. (100a/05)

1.4.46 Sonra

(2) yerde geçmektedir.

... Cem'e müşâbih gayrı âdemi zehirleyüp na'ş-ı Cem'dir deyü İslâmbol'a gönderdiler. **Sonra** Cem Şâh Tış Fransa vilâyetine müstakil pâdişâh olup ... (29b/15)

İbtidâ bir sancakbeği kânûn üzre iki yüz bin akçe ile beğ olur. **Sonra** gazâlarda uğur-ı hümayûnda, hizmeti müşâhede olundukda terakkî verilür, (53a/10)

1.4.47 Şimdi

(10) yerde geçmektedir.

şimdi Hazret-i Risâlet dahi İmâm Hasan ve İmâm Hüseyin ve on iki imâmlar ile ve bizden gayrı Aşere-i Mübeşşere ile gelüp sabâh namâzının sünnetin edâ edüp sana kâmet eyle deyü işâret buyururlar; (7a/10)

Şimdi gerekdir kim **şimdi** bu size hâsekî olan Akîde Hânım ile cevârîliğe gelen üç bin ümmet-i Muhammed duhter-i nûr-ahterlerin bir ferde vaz'-ı yed etdirmeyüp ... (31b-31b/05)

"Eğer bu câmi'in kubbesin meremmât edelim dersiniz, **şimdi** zuhûr eden âhir zamân Muhammed'ine varın ... (34b/15)

Şimdi sana ta'zîm farz mesâbesindedir" deyü seccâde üzre teklîf etdiler. (41a/05)

1.4.48 Şöyle

(6) yerde geçmektedir.

Cümle başı edatı olarak kullanılır.

Şöyle sakla sırr-ı aşkı tende cânın duymasın

Yanılup ağzına alma kim zebânın duymasın (69b/20)

Hammâma girdi nâz ile bir sîm-ten güzel

Şol **şöyle** diyecek yeri yok cümleten güzel. (101b/25)

Evvelâ bu hakîr-i pür-taksîrin akl-ı kâsırı üzre Mustafâ Hân hakkında **şöyle** mazbûtumuzdur kim ... (104b/25)

İhvân-ı bâ-safâya **şöyle** ma'lûm ola kim Hazret-i Risâlet-penâh elli bir yaşında iken Mi'râc-ı berîni Mekke'de Ümmühânî hânesinde {Cenâb-ı Hak tarafından da'vet} olup ... (147b)

Şöyle ma'lûm ola. (191b/35)

1.4.49 Tâ ki

(12) yerde geçmektedir.

Bağlama edatı işlevindedir.

Tâ ki Sultân Bâyezîd-i Velî asrına dek râyegân olup huddâmları hadîd-i hâlis istihrâc ederlerdi. (19a/10)

(Ayet) **tâ ki** evsâf-ı Kostantîn ile cemî'î Ashâb-ı kibârın gûşları pür oldu. (19b/35)

... günden güne kal'anın fethi müştâ olup **tâ ki** on gün oldu. (25b/30)

Tâ ki Kâğızhâne'de Timurtaş Paşa'nın binâ etdüğü elli pâre büyük kadırgalar dahi Eyyûb'dan tarafa zâhir olup ... (26a/15)

Ve vaz'-ı nefîs üzre inşâ ederdi. **Tâ ki** bu binâ-yı azîm tâk-ı Kisrâ-misâl çârtâk pâyeleri mahalline dek tamâm olup bir gecede mi'mâr başı olan Ağnados gâ'ib oldu. (34a/20)

1.4.50 Var ise

(35) yerde geçmektedir.

... azamet-i Hudâ ekâlîm-i seb'ada ne kadar murg-ı zeyrek ve tuyûr-ı sığırık-ı pür-reng **var ise** cemî'î dünyâ hadîkalarına müstevlî olup ... (12b/15)

Haleb ve Şâm ve Irâk ve Mısır'da ne kadar dîn-i Mesîh'den kavm-i nasârâ **var ise** cümlesin kırıp mâl-ı hazâyinleriyle asker cem' edüp (13a)

Cemî'î memâlik-i Âl-i Osmân'da ne kadar bin üstâd-ı kâmil mi'mâr u bennâ vü ummâl u seng-trâş ve mermer-bür **var ise** cem' edüp ... (43a/30)

Ve Kütâhiyye eyâletinde ne kadar livâlar **var ise** cümlesinde birer müselle mân beğ ze'âmetleri olmak kânûndur. (53b/20)

... cedd-i izâmlarından berü ne kadar zî-kıymet ibret-nümâ cevâhir makûlesi hedâyâlar **var ise** câmi'e âvîzeler eyledi (60a/20)

1.4.51 Ve

(Birçok) yerde geçmektedir.

Arapçadır. Orta Türkçeden beri bütün Türkçe sahalarında görülmektedir. (Hacıeminoğlu, 2015: 201) Çok yaygın bir kullanım alanına sahip ve edatının vu, vü, u, ü gibi biçimleri de bulunur. Ve umumiyetle iki cümle veya kelimeyi birbirine bağlarken “vu, vü, u, ü” daha çok manzum eserlerde ve zıt ya da yakın anlamlı kelimeleri birbirine bağlarken kullanılır.

Ve bu mihrâbın sağındaki Hazret-i Ebûbekir **ve** Hazret-i Ömer'dir. (7a)

... Hazret-i Hamza-i bâ-safâ **ve** cemî'î ervâh-ı şühedâdır" ... (7a/05)

... bir şecî‘ **ve** pâk-i‘tikâd salâbet **ü** mehâbet sâhibi olmuşlardır, (23a/30)

... def ü kudüm **ve** alem ü çırâğ verüp ... (23b/10)

Ve andan Kostantiniyye fethine mübâşeret edüp ... (23b/10)

1.4.52 **Ve'l-hâsıl**

(52) yerde geçmektedir.

“neticede, netice itibariyle, sonuçta, hasılı” anlamlarına gelmektedir.

Cümle başı edatıdır.

Ve'l-hâsıl cemî‘i ekâlîm-i seb‘ada yedi yüz vezîri var idi, (9a/15)

... memâlik-i şarkı ve garbı ve şimâli ve cenûbu **ve'l-hâsıl** ekâlîm-i seb‘a şehinşâhların kabza-i teshîre alup ... (12a/10)

... yetmiş sarây yetmiş vezîre ve yedi sarây yedi kubbe vezîrine, **ve'l-hâsıl** bu tertîb üzre nefsi-İ İslâmbol içre olan imâretleri cümle gazâda hâzır olanlara tevzî‘ olunup ... (31a/20)

... **ve'l-hâsıl** ol asırda dest-i Âl-i Osmân'da ne kadar şehir-i azîmler var ise cümlesinden ümmet-i Muhammed'i ehl [ü] iyâlleri ile İslâmbol'a getirüp ... (31b/20)

Ve'l-hâsıl ehl-i hâcât beyninde makâm-ı azîmdir. (35a/15)

1.4.53 **Velâkin**

(3) yerde geçmektedir.

Farsçadır. “fakat, ama, ancak” anlamlarına gelir. Cümle başı edatıdır.

Ra‘eynâ câmi‘e'd-dünyâ cemî‘an

Velâkin mâ-ra‘eynâ misle hâzâ (39b/05)

... ne kadar hizmet ederse ol kadar ziyâde terakkî ihsân olunup tâ mîrimîrân olur. **Velâkin** atebe-i ulyâda olan ağalar sancağa çıkdıkda ibtidâdan iki yüz, yüz bin akçe ile verilmez, ziyâde ile verilür. (53a/10)

1.4.54 **Veyâ**

(2) yerde geçmektedir.

... yâ zelzeleden yâ bir kedi **veyâ** bir fâreden yâhûd izdihâmda şehir gulâmları bir taş atup ... (197a)

... ve Ferhâd ü Şîrîn ve Varka [ü] Gülşâh mı **veyâ** selef sâhib-kırânlarının birbiriyle muhâsemeti ve ayş [u] işretleri gelüp ana göre; (...) deyü (...) (199b/20)

1.4.55 **Veyâhud**

(8) yerde geçmektedir.

< ve + yahod. Zıt anlamlı veya aynı türden kelime ve cümleleri birbirine bağlar.

Ve anda olan rûhâniyyet meğer Kudüs'de Mescid-i Aksâ yâhûd Şâm-ı Şerîf'de Câmi'-i Emeviyye **veyâhûd** Mısır'da Câmi'-i Ezher ola. (36b/25)

"Pâdişâhım yetmiş iki ulûmden Fârisî mi ve Arabî mi ... **veyâhûd** ebyât-ı eş'ârdan bahr-i tavîl ve kasâyid ... ne murâd-ı şerîfiniz olursa be-ser [u] çeşm buyurun okuyayım" dedim. (69b)

... birer üstâda ve hocaya **veyâhûd** bir vüzerâ ve a'yâna hidmete verirdi. (114a/20)

Bu tâ'ife birer toklu **veyâhûd** birer kuzucuk ve kırkar badya boza içüp bin okka kâmil yüke girir. (175a/35)

1.4.56 Ya

(6) yerde geçmektedir.

"veyâ, yahut, yoksa" anlamlarında bağlama edatıdır.

"**Ya** ol bî-cürm ma'sûmun kanına girüp niçün gark etdin ..." (38a/35)

Hakîr eyitdim: "**Ya** Ayasofya ile bu câmi' nicedir?" dedim. (45b/25)

"Efendi **ya** bu bizim âsitânemiz tenbelhâne ve meyhâne ve eşkıyâhâne midir? (71a/05)

"Sus yemîn etme, **ya** bu ardındaki boğça nedir kim bu kadar kuyruk yağı saklamışsın" deyü latîfe ile ubûr ederler. (178b/20)

1.4.57 Yâhûd

(25) yerde geçmektedir.

Farsçadır. Bağlama edatıdır.

Andan Servikapusu pâdişâhlar tebdîl-i câme olup Ayasofya câmi'ine **yâhûd** şehri cüst [u] cû etmeğe çıkdıkda bu kapudan çıkar, (15b/30)

... bir müttehem harâmzâde tutsalar atçıbaşıya getirüp cürmüne göre hakkından gelüp **yâhûd** yayların çilesiyle bir dırahta salb edüp tîr-i bârân ederler. (33b/05)

Ve anda olan rûhâniyyet meğer Kudüs'de Mescid-i Aksâ **yâhûd** Şâm-ı Şerîf'de Câmi'-i Emeviyye veyâhûd Mısır'da Câmi'-i Ezher ola. (36b/25)

Havânlarda döğüp şeker ile **yâhûd** asel-i hâlis ile tabh edüp ubûr ederler. (172b)

1.4.58 Yalnız

(1) yerde geçmektedir.

Esnâf-ı ağdacıyân: Sâhib-i kârhâne **yalnız** yüz{dür}, (172b/10)

1.4.59 Ya'nî

(168) yerde geçmektedir.

Arapça. Cümle başı edatı ve bağlama edatı olarak kullanılmaktadır. Açıklama, izah bildiren kelime veya cümleyi esas kelime veya cümleye bağlar.

Belde-i Tayyibe **ya'nî** Mahmiyye-i Kostantiniyye etrâflarında olan kurâ ve kasabâtları ... seyr [ü] temâşâ ederek ... (6b/15)

... kim bir fırkası dahi Bahr-i Harez'e **ya'nî** Gîlân ve Demirkapu denizine munsab olurmuş. (9a/30)

“Ey megalo Hırstos” **ya'nî** “Ey büyük Allâh” (13a/25)

Hemân küffâr lisânlarınca "ki parlari" der, **ya'nî** "nişleyüp ne söylersiz" der. (27b/20)

Evvelâ evsâf-ı kâr-ı kadîm ve binâ-yı azîm ma'bedhâne-i abd-i Hayy-ı Kadîr **ya'nî** Câmi'-i Ayasofya-i Kebîr. (33b/20)

Eşkâl-i câmi'-i Bâyezîd Hân-ı Sâni **ya'nî** Bâyezîd-i Velî: (41b/15)

1.4.60 Yohsa

(20) yerde geçmekte.

“aksi takdirde, acabâ” anlamlarında bağlama edatı olarak kullanılır.

"Âyâ bu benim vâkı'am mıdır, **yohsa** vâkı-ı hâlim midir, **yohsa** rû'yâ-yı sâlihâmi mıdır" (7b/25)

"Ey garîb müslim abdullâhlar hemân {cümleiniz} sağ iken kalkın **yohsa** sizi Îsâ uğruna cümle kırıp ölen serdârınızı bulup âteşe yakarız" (20b/10)

“Tiz şehr-i Kostantîn içre bir müselmân kalmasın **yohsa** cümlesin kırarım” (24b/05)

Yohsa gayra [gayrı?] ilâc yokdur" (34b/15)

"Âyâ bu benim vâkı'am mı **yohsa** vâkı-ı hâlim mi? (37b/10)

1.4.61 Zîrâ

(249) yerde geçmektedir.

Arapçadır. “çünkü, nitekim, ama, ancak, lakin, fakat” vb. anlamlara gelir. Bağlama edatıdır. Açıklama cümlelerini esas cümleye bağlar.

Zîrâ ol mahalde Hazret-i Süleymân mücerred-i pâk idi ... (8b)

Zîrâ bu Yanko ibn Mâdyân, cihângîr-i kübrâ azîmü's-şân bir pâdişâh idi. (9a)

... **zîrâ** leb-i deryâ olmağla handak ve hafre tahammülü yokdur, (14b/10)

... **zîrâ** anlar İslâm pâdişâhlarıdır, (29b/20)

Zîrâ bu Kostantîn bâzergân ve ankâ idi. (30a/05)

1.4.62 Birleşik (Kelimededen Oluşan) Bağlama Edatları

1.4.62.1 Anı Gördüm

(5) yerde geçmektedir.

Türkiye Türkçesinde özellikle konuşma dilinde kullanılan “*bir de ne göreyim*” yapısına benzer şekilde kalıplaşmış olarak kullanılan bir ifadedir.

Anı gördüm, câmi‘ kapusundan bir nûr-ı mübîn berk urup câmi‘ içi nûr iken nûrun alâ nûr olunca cümle Sahâbe-i Kirâm [ve] ervâh-ı enbiyâ ve evliyâ ayağ üzre hâzır durdular. (7a/15)

" ... **anı gördüm**, deryâ içre ejdehâ-misâl bir kıraç nehengi gelüp bana aslâ amân vermeyüp yutdu. ... " (163b/15)

anı gördüm, olduğum balık karnı ra‘d gibi gürleyüp cân havliyle elimdeki bıçağın sabıyla ucunu berk duttum, (163b/20)

anı gördüm benim karnında olduğum balık erimeğe başladı. (163b/25)

anı gördüm, ol balık kendüyi deryâdan taşra hevâya pertâb ederek ve deryâyı cûş [u] hurûşa getirüp burnunun iki deliklerinden minâre-misâl deryâyı şâzrevân edüp ... (164a)

Ayrıca Birinci Çoğul Şahıs Çekimiyle:

... ale's-sabâh **anı gördük**, mezkûr sahrânın cânib-i erba‘asın niçe kerre yüz bin haç bayraklı küffâr, asker-i İslâmı ihâta edüp ... (77b/30)

Ve Şart Ripinde Çekimlenerek Kullanımına Örnek:

Anı görseler Sarı Rüstem Paşa'nın çehresi ve Çâr-kâb Alî musâhibin çehreleri simsiyâh olmuş. (102b)

1.4.62.2 Anın Sebebiyle

(1) yerde geçmektedir.

Nasûh Paşa serdâr olduğu ba‘dehu vezîr-i a‘zam olup Acem ile sulh ettiği ve Nasûh Paşa'nın dâmâd-ı pâdişâhî olduğu ve Betlen Gabor Erdel'e kiral olup **anın sebebiyle** asâkir-i İslâm Erdel'i nehb [ü] gâret edüp iki yüz bin esîr ve bilâ-hisâb mâl-ı ganâyim alınup mansûr [u] muzaffer gelindiği. Ba‘dehu sa‘âdetlü pâdişâh Edirne'ye teveccüh etdikleri. (59b/15)

1.4.62.3 Anın Üzerine

(1) yerde geçmektedir.

Anın üzerine kimesne tasaddur etmeyüp yine meğer vezîr-i a‘zam-ı sâbık tasaddur ede. (53a/10)

1.4.62.4 Bu Takdirce

(1) yerde geçmektedir.

Buna göre anlamı vererek cümleleri birbirine bağlar.

Mirimîrân ve sancak beğleri ve defter kethudâsı ve tîmâr defterdârı cümle beş bin akçede bir cebelü verirler bunların cebelüleri dahi iki bin beş yüz nefer olur. **Bu takdîrce** Rûmeli askeri kânûn üzre cebelüleri ile otuz üç bin güzîde müsellaş asker olur, sâ'ir huddâmları ile kırk bin asker olur. Ve's-selâm. (54b/10)

1.4.62.5 Bu Yüzden

(6) yerde geçmektedir.

Yıldırım Bâyezîd Hân **bu yüzden** İslâmbol'un nısfın feth edüp ... (24a/10)

Ve ilm-i nücûm ile kal'anın tâli'-i kuvvetin **bu yüzden** buldular kim; (25b/20)

... imdâda gelenler dahi **bu yüzden** oldu deyü saç [ve] sakalların yolup ... (27b/25)

Fransa kiralıyla Âl-i Osmân'ın karâbetin **bu yüzden** tahkîk edüp hikâyeye ederdi. (28b/30)

... altı su sarnıcı olup zelzeleden masûn u mahfûz olmak mülâhazasıyla ibtidâ temelin **bu yüzden** itmâm etdiler. (34a)

1.4.62.6 Böyle İken

(1) yerde geçmektedir.

Kalıplaşmış şekilde bağlaç oluşturur.²²

Yine **böyle iken** dâ'imâ terler durur. (38b/25)

1.4.62.7 Böyle Olıcak

(1) yerde geçmektedir.

Bin ... mâlı cümle İslambol Yahudilerine elçi huzurunda bezl edüp bir habbe kalmadı. Elçiye hitab edüp buyurdular kim beyt: (...) "**böyle olıcak** size süvâr olacak Yahûd tâ'ifesi efendilerinize mâlınız nasîb ola kim rûz-ı kıyâmetde size süvâr oldukda mahmîz ve tâziyâne urmayalar. (44b/30)

1.4.62.8 Görse Kim

(1) yerde geçmektedir.

... derhâl Kostantîn hâbdan bîdâr olup **görse kim** cümle vücûdunda cemî'i illetden bir ilel kalmayup (13b/05)

²² Detaylı bilgi için bkz. (Korkmaz, 2019: 198)

1.4.62.9 Yanı Sıra

(1) yerde geçmektedir.

... Koca Vezîr katl edüp leşini Atmeydânı'na bırağup **yanı sıra** mülakkab
Oğlan Püzevengi (---) Monlâyı pâre pâre edüp ... (78b/05)

1.5 Karşılaştırma-Denkleştirme Edatları

1.5.1 Karşılaştırma Edatları

1.5.1.1 Biri ... Biri

(8) yerde geçmektedir.

Biri Hazret-i Süleymân Nebî, **biri** İskender-i Zülkarneyn'dir, (8b/30)

Ve gayr-ı müslimden rû-yı arza ser-tâ-ser mâlik olanın **biri** Buhtunnasr-ı
Kürdî ve **biri** dahi Yanko ibn Mâdyân'dır, (8b/30)

Evvelâ binâ olunan kubâb-ı âlînin **biri** hâlâ Arslanhâne ve Nakkâşhâne olan
kubbe-i nühtâkdır. (12b/05)

Biri cânib-i şarka, **biri** garba, **biri** şimâle, **biri** cenûba müteveccih
dururlardı. (17a/15)

Bilâ-teşbîh **biri** Cebrâ'îl ve **biri** Mîkâ'îl ve **biri** İsrâfîl ve **biri** Azrâ'îl
sûretleridir ... (35a/25)

Câmi'in dâhilinde, **biri** yemînde **biri** yesârda âb-ı hayât ile mâl-â-mâl durup
... (36a/30)

1.5.1.2 Eğer ... Eğer

(1) yerde geçmektedir.

Kişi haddini bilmek pek revâdır

Eğer dervîş **eğer** bay [u] gedâdır. (70a/20)

1.5.1.3 Gâh ... Gâh

(5) yerde geçmektedir.

Bu dahi beş yüz yigirmi sene kayser olup **gâh** Arz-ı Mukaddes'de ve **gâh**
arz-ı Makdon ki Rûmeli'dir, anda pâdişâh-ı zîşân olurdu. (8b/35)

... ekâlîm-i seb'ada olan kûh-ı bî-sütûn pâre ahcârât-ı zî-kıymetleri **gâh**
zemîn zahrına tahmîl ve **gâh** ilm-i cerr-i eskâl ile bâr-ı sakîl olanları sa'y-i belîğ ve
kûşîş-i bî-dirîğ ile hacrerleri keşân ber-keşân çekerek esâsını refî' edüp ruhâm-ı
rengîn ve sütûn-ı sengîn ile itmâm buldu. (34a/05)

Ba'dehu **gâh** Kastamonu ve **gâh** İzmit verilirdi. (61b)

Âfâkı şehâ ma'deletin nûr pür etsin

Hûrşîd gibi encümen-i dehre cerâğ ol

Geh nâfe gibi eyle diri deşt-i mu‘attar

Geh gonca-sıfat gülşene gel ziynet-i bâğ ol

Dâdâr-ı cihân eylesin âlemi sensiz

Her kande isen Padişehim dünyede sağ ol, (69a/35)

... hâk-i mezellet içre **gâh** hâcethâneci ve **gâh** meydancı ve **gâh** mihmândâr ve **gâh** âşçıbaşı ba‘dehu zâkirbaşı olup ... (70a/05)

1.5.1.4 Hem ... Hem

(1) yerde geçmektedir.

... yine şeb [u] rûz **hem** kal‘ayı döğüp **hem** Şâh askeriyle ceng ederlerdi. (64a/25)

1.5.1.5 İkisi ... İkisi

(1) yerde geçmektedir.

İkisi İslâmda, **ikisi** gayrı edyân-ı bâtıldadır. (8b/30)

1.5.1.6 Kimi ... Kimi

(13) yerde geçmektedir.

Kiminin dest-i şerîfi müşk gibi, **kimi** amber ve **kimi** sümbül ve (10) **kimi** gül ve **kimi** reyhân ve **kimi** zaymurân ve **kimi** benefsec, **kimi** karanfil gibi kokardı. (7b/05)

... **kimi** müstevlî olup **kimi** bî-feth avdet edüp ... (19a/35)

... **kimi** berren ve **kimi** bahren İslâmbol'dan çıkup ... (24b/05)

... **kimi** İslâm ile müşerref olup hizmet-i pâdişâhide oldu, **kimi** birer diyâra firâr etdi. (27b)

... kim, **kimi** şerîfe ve **kimi** gayr-ı şerîfe-i müslime bânû-yı cihânlar kim her biri hûrşîd-i cihân-tâb banû-yı sâhib-hicâb duhterler idi (28a/05)

1.5.1.7 Ne ... Ne

(6) yerde geçmektedir.

... **ne** harâc ve **ne** İslâm ve **ne** kal‘ayı teslîm etmeği kabûl etmeyüp elçiyi redd etdiler. (25b/10)

... böyle bir küplere **ne** Cem ve **ne** Cemşîd ve **ne** Dâr[â] mâlik olmamışdır. (36a/30)

1.5.1.8 Yâ ... Yâhûd

(6) yerde geçmektedir.

"Her mahlûkât [u] mevcûdâtın ve binâ-yı imârâtın **yâ** derûnu **yâhûd** bîrûnu güzel olup iki güzellik bir yerde olmaz. (45b/20)

"**Yâ** pâdişâha gelüp cevâb verin, **yâhûd** mührü ⁽³⁵⁾ ihsân edün" (79b/30)

... âhir-i kâr, "**Ya** gelsün {yohsa ayağın kırarım} **yâhûd** kendüyi bu âsitânede âşbâz ederim" deyü ibrâm [ü] ilhâh ile gelirken ... (116a/05)

... **yâ** zelzeleden **yâ** bir kedi veyâ bir fâreden **yâhûd** izdihâmda şehir gulâmları bir taş ⁽⁰⁵⁾ atup ... (197a)

... ceng [ü] cidâl mi gelir **yâhûd** Yûsuf ü Züleyhâ mı gelir **ya** Leylâ vü Mecnûn ve Ferhâd ü Şîrîn ve Varka [ü] Gülşâh mı ... gelüp ana göre; ... (199b/20)

1.5.2 Denkleştirme Edatları

1.5.2.1 Ya ... Ya

(5) yerde geçmektedir.

... **ya** er kişi, **ya** zen kişi ol amûdu dirâ- ⁽³⁰⁾ -gûş etdükde elbette ol gece mâbeynlerine mahabbet çivisi girüp ... (16b/25)

Er ile avretin birbirleriyle hüsn-i zindegâneleri olmasa **ya** er kişi **ya** zen kişi ol amûdu dirâgûş etseler elbette birbirlerinden mufârakat vâkî' olur. (16b/30-35)

1.6 Kuvvetlendirme Edatları

1.6.1 A / E

(4) yerde geçmektedir.

Hattâ üstâdımız serhânendegân {Dervîş Ömer} ba'zı asma, kesme, urma ve tutma kelâmları esnâsında latîfe yüzünden Murâd Hân'a, "Bak-a kassâbbaşı" der idi. (72b/25)

... Mustafâ Paşa, "Bak-a topcubaşı bârûd-ı siyâhı isrâf edüp bu kal'ayı münhedim edersin ... (77b/25)

Ayağım adım atmaz bir kadem meyhânedan gayrı

Elim bir nesne dutmaz sâkıyâ peymâneden gayrı

Koy-a gavgâyı ey vâ'iz kulağım nesne gûş etmez

Sürâhî gulguliyle na'ra-i ⁽²⁰⁾ mestâneden gayrı. (130a/15)

"Bak-a ey bî-akl ve bî-idrâk, kifâflarından gayrı cân ürküdücü sayyâd-ı mâhî alan âhı onmadık gümrâhı tâ'ifeleri ... (173a/30)

1.6.2 Aceb

(40) yerde geçmektedir.

Arapçadır. Soru edatı kullanımının yanında kuvvetlendirme edatı olarak da kullanılır.

Bi-emr-i Hudâ bu iki elvân bahreynin mabeyninde bir râdde-i hamrâ çekilmiştir kim **aceb** sun‘-ı Lem-yezeldir (10a/10)

Aceb te‘sîrât-ı mutalsamâtdır. (12b/15)

1.6.3 Aslâ

(75) yerde geçmektedir.

Arapça. “hiçbir zaman, katiyen” anlamlarında cümle başı ve kuvvetlendirme edatıdır.

aslâ birisi derdine bir devâ edemeyüp ... (13a/15)

aslâ ilâc pezîr olmadı. (13b/10)

... andan İslâmbol'a gelüp kal‘asına **aslâ** bakmayup ... (21b/05)

... Hârûn küffâra **aslâ** amân vermeyüp ... (22b/30)

İslâmbol kal‘asına **aslâ** zahîre gelmeyüp ... (25a/15)

1.6.4 Elbette

(40) yerde geçmektedir.

Arapça. Cümle başı edatı olarak “tabii, mutlaka” anlamlarında kullanılır.

“... ‘El-mukadder kâ’in’ fehvâsınca sana dahi takdîr olan nasîbin **elbette** gelir” (8a)

... **ya** er kişi, **ya** zen kişi ol amûdu dirâgûş etdükde **elbette** ol gece mâbeynlerine mahabbet çivisi girüp ... gamgîn gönülleri âbâd olurdu. (16b/30)

Er ile avretin birbirleriyle hüsn-i zindegâneleri olmasa ya er kişi ya zen kişi ol amûdu dirâgûş etseler **elbette** birbirlerinden mufâratat vâkı‘ olur. (16b/35)

"Seni katl ederiz, **elbette** bu şarâbdan nûş edersin" (38b/15)

1.6.5 Gâyet

(42) yerde geçmektedir.

Ammâ mezkûr top altında kırk gün ibâdet etmeğe tâlib **gâyet** çok olduğundan bir ân ârâm yoktur. (35a/15)

Ammâ **gâyet** musanna‘dır. (36a)

... kiral **gâyet** haz edüp Ayasofya'nın cânib-i erba‘asına azîm pâyeler inşâ etdi ... (36a/05)

... Nûh Necî rûhuna bir Fâtiha-i şerîf tilâvet edüp sefere teveccüh eder. **Gâyet** mücerrebirdir. (39a)

Ve **gâyet** helâl [ü] zülâl-i mâl ile binâ olunduğundan **gâyet** rûhâniyyetli câmi‘ olup ... (41a/35)

1.6.6 Hod

(1) yerde geçmektedir.

Bu gûne rûha gıdâ verici esnâflar **hod** bize mensûbdur. (202b)

1.6.7 Mutlakâ

(3) yerde geçmektedir.

... Çün **mutlakâ** nüfûs-ı benî âdem âhirü'l-emr kabza-i ecele düşüp ...
(57b/20)

Zîrâ Bayram Paşa zulmünden gûyâ halk-ı âlem bî-tâb u tüvân ve **mutlakâ** nev'-i beşer bir kâlib-ı bî-cân idi. (68a/25)

... girde-bâliş-i nâliş üzre âh-ı enîn ile bî-mecâl ve halâs olması muhâl hâle düşdü. Çün **mutlakâ** vücûd-ı benî âdem nass-ı kâtı'ına mazhar düşüp âkıbetü'l-emr kabza-i ecele düşer. (75b/25)

1.6.8 Niçe

(574) yerde geçmektedir.

... Yemen ve Mısır ve Şâm ve Kostantiniyye hakkında ümmetlerini terğîb etmek için **niçe** hadîs-i şerîfler buyurmuşlardır. (8a/10)

Anlar **niçe** kayserlerdir, cem' olsa anlara kayâsıra derler, (10a/30)

Ve **niçe** yüz sene hükûmet üzre müstakarr olup gitdiler. (12a/05)

... kiralıma **niçe** yüz bin gûne edviyeler ile mu'âlece etdük, (13b/10)

... her sene **niçe** bin elvân mâhîler kenâra çıkup sayd ederler. (18a/20)

1.6.9 İse

(3) yerde geçmektedir.

Ol meyyit **ise** hâşâ ve kellâ Hazret-i İsâ ola. (13b/30)

Küffâr **ise** emn [ü] emâna dâhil olduk, bunlar istikbâlimize geldi zan idüp aslâ⁽²⁰⁾ dest-dirâzlık itmeyüp âsûde dururlar. (27b/15)

Küffâr **ise** deryâ boğazlarından gelen gemiler için mezkûr üç boğazı toplar ile ma'mûr etmişlerdi. (27b/25)

1.6.10 Yâ

(1) yerde geçmektedir.

Cevâb-ı Sultân Murâd Hân: "Ya Kayseriyye altında lalam Çerkes Mehmed Paşa ile ceng edüp münhedim olduğunda cürmünü afv edüp sana Erzurûm eyâletin ihsân eyledim. (65b/30)

1.6.11 Zinhâr

(1) yerde geçmektedir.

"Ne acâyib musanna‘ dâ‘ire olur, al imdi sana destûr, bu dâ‘ireyi sana ihsân etdim, ammâ **zinhâr** bu dâ‘ireden çıkma" (70a/20)

1.7 Tekerrür Edatları

1.7.1 Def‘a

(31) yerde geçmektedir.

Arapçadır.

... hakîr ol semtlerde ehl-i hidmet iken mezkûr demir kapuyu üç **def‘a** görmek vâkı‘ olmuştur. (11a/30)

... bir kaç **def‘a** ol mahall-i latîfde Hazret-i Risâlet'i menâmında görüp... (19a/10)

Kal‘ayı münhedim edüp üç **def‘a** yürüyüş edüp fethi müyesser olmadı. (27a/25)

1.7.2 Gerü

(1) yerde geçmektedir.

"Tekrar, yeniden" anlamında tekerrür edatıdır.

... ceng-i azîm edüp küffâr mağlûp olacak mahalde **gerü** İslâmbol tekurundan dahi yüz pâre gemi imdâd yetişüp ... (21a/15)

1.7.3 Gine

(1) yerde geçmektedir.

Yine.

"Sihhat-i bedenle ye iç, sıç **gine** ye, **gine** iç, âhir sıç" derler. (113a/15)

1.7.4 Kerre

(260) yerde geçmektedir.

Arapça.

... niçe **kerre** ashâb-ı güzîn Kostantiniyye'yi muhâsara etdükleri inşâ‘allâhu ale't-tafsîl mümkün olduğu mertebe tahrîr olunur. (8a/20)

... hemân bîtrîk ve ruhbândan altı **kerre** yüz bin kıssîs var idi. (10a/25)

... yılda bir **kerre** ol murg kanat kakup sayha urdukda ... (16b/05)

Kaçan kim yılda bir **kerre** zemherîr geceleri olup ... (18a/05)

... niçe **kerre** yüz bin gurusluk mâl-ı hazâyin alup ... (20a/15)

... yedi **kerre** küffâr üzre galebeler edüp ... (22a/15)

1.7.5 Kez

(1) yerde geçmektedir.

Gel ey ehl-i nazar zann eyleme bu haymeyi hâli

Derûnu pür-acâyibdir tecessüs eyle ahvâli
Görünürden görünmez derler âlemde çü pes çokdur
Zuhûr eyler temâşâ ile bir **kez** niçe ahvâli (211b/05)

1.7.6 Mükerrer

(1) yerde geçmektedir.

Ve bir kerre etdiğim şakayı **mükerrer** etmek ihtimâlim yok idi, (71a/25)

1.7.7 Tekrar

(11) yerde geçmektedir.

... mukâvemet etmeğe re'y [ü] tedbîr sâhibi olmamağile yine Ebü'l-feth'in babasını **tekrâr** halîfe edüp Ebü'l-feth'e Ma'nisa taht-ı hükûmetin verdiler. (24b/10)

Hikmet-i Hudâ pederi Murâd Hân merhûm olup **tekrâr** Sultân Mehemed Hân sene 855 târihinde müstakil pâdişâh olup ... (24b/30)

1.7.8 Yine

(521) yerde geçmektedir.

< yana < yan-a.

Ol sene **yine** bir zelzele-i kübrâ olup İslâmbol münhedim olup ... (10a/25)

Bu mahalde Kostantîn **yine** vâkı'asında Hazret-i Îsâ'yı görüp ... (13b/15)

Nâbulus şehrinde dahi bir deyr-i azîm inşâ edüp **yine** Kudüs'e gelür. (13b/20)

"Yok hayâtda olup **yine** halkı dîne da'vet edüp **yine** merhûm oldu" derler. (13b/30)

Ve ana karîb Sirkeci tekyesin **yine** mahkeme-i şer'-i mübîn edüp ... (24a/10)

1.8 Ünlemler

1.8.1 Âferin

(2) yerde geçmektedir.

Farsça. Takdir ifade eder.

"**Âferîm** işidir revânî değil imiş" dedükde, (69b/10)

Dedi târihini görüp Cevrî

Âferîn ey dilîr-i Sâm-akrân. (72b/10)

1.8.2 Âh

(4) yerde geçmektedir.

Üzüntü, acıma duygularının ifadesidir.

"**Âh** fâtihi-i Kostantiniyye biz olaydık" (8a/20)

"**Âh** fâtihi-i Kostantiniyye ben olaydım" deyü ... âmâde olurlardı. (19b/35)

Sebeb-i intikâlinde kıyl [ü] kâl-i kesîre olup "**Âh** Cem Şâh" deyü rûh teslîm etdi derler. (42b)

Âh elinden ey adâletsiz felek feryâd [ü] dâd

Sen murâdın aldın ammâ oldu hep halk nâ-Murâd. (62b/05)

"**Âh** bostâncıbaşı mazlûm Süleymân için azîm hatâ etdik ... (140b/10)

1.8.3 Ahsend

(1) yerde geçmektedir.

Farsçadır. Takdir ifadesidir.

Ve niçe yüz mi'mâr [u] mühendis tarz [u] tarhında ser-i kârlığa mübâderet edüp her biri hezâr **ahsend** edecek hünerler ızhâr edüp ihsân alurlardı. (34a/15)

Cemî'i Frengistân'da dahi böyle bir ibret-nümâ ilm-i hendese üzre kâmil ve mükemmel binâ görmedik" deyüp pesend hezâr **ahsend** etdiler. (45b/25)

1.8.4 Alimallah

(1) yerde geçmektedir.

Alimallâh Okmeydânı'nda selef pehlivânlarının alâmetinden geçgin menzildir. (72b/15)

1.8.5 Amân

(10) yerde geçmektedir.

Farsçadır. Korku, bezginlik, şaşkınlık, hayret bildirir.

"**Amân** ey Yıldırım Hân murâdınız üzre sulh edelim" (24a)

"**Amân** ey güzîde-i Âl-i Osmân" deyüp ... (25a/15)

"**Amân** Hazret-i Risâlet aşkına olsun beni ber-murâd eyle" (37b/30)

1.8.6 Âmin

(3) yerde geçmektedir.

Arapçadır. Duâ ve dilek ifadesidir.

... cemî'i ümmet-i Muhammed derûn-ı dilden "**âmîn**" deyüp ... (37b/10)

... cümle huzzâr-ı meclis "**Âmîn**" deyüp ... (38b/05)

İnkırâzü'ddevrân mü'ebbed ola. **Âmîn**, Yâ Mu'în. (56b/05)

1.8.7 Dirîğâ

(1) yerde geçmektedir.

Fasçadır. Üzüntü ifadesinde kullanılır.

Dirîğâ Taşkendî derdile yüz koydu tofrağa

Anın tek kanı bir şeyh-i muhakkık âlim u fâ'ik

Vefâtın kör kaç aytur Sâ'î-i Dâ'î anın târîh

Vebâdın keçdi Sünnî Nakşibendî Ahmed-i Sâdık. Sene 994. (110b/25)

1.8.8 Ha / Hah

(1) yerde geçmektedir.

‘**Ha** işte bu hâkim-i âdildir’ (66a/20)

1.8.9 Hakikat

(1) yerde geçmektedir.

Hakîkat böyle şeytanatları olmasa Bâyezîd Hân tarafından fermân sâdır olunca Sa’dî Çelebi'[n]in ve Haydar (05) Çelebi'[n]in huzûrunda niçün şehîd etmeyüp zehirli ustura ile hîle etdiler. (29b)

1.8.10 Hakkâ

(23) yerde geçmektedir.

“doğrusu, gerçekten” gibi anlamlarda kullanılan ünlem edatıdır.

Hakkâ ki bin kerre nef'i müşâhede olunmuşdur ... (18b/25)

... ol kazdığı yerden bir âb-ı hayvân zâhir oldu kim **hakkâ** âb-ı [32b] hayvân olup cümle hayvânât andan def'-i atşân edüp ... (32a/35)

Hakkâ ki câmi'-i azîmdir. (37b/15)

... hâlâ Kıyâfetnâme-i Hamdî Çelebi meşhûr-ı âfâk bir te'lîfdir kim **hakkâ** hilkat-i benî âdem üzre bir manzûm risâle-i nâdire-i asrdır. (39a/15)

Hakkâ ki çâr-dîvâr üzre atlas-ı felekde böyle bir vâcibü's-seyr kubbe-i minâ binâ olunmamıştır. (42b/35)

1.8.11 Hâşâ

(8) yerde geçmektedir.

Arapça. Red ve sakınma bildirir.

her sene niçe bin nasârâ varup Kumâme'de pür-gumâm olup ziyâret edüp **hâşâ sümme hâşâ** hac etmiş olalar. (12b/25)

Ol meyyit ise **hâşâ** ve kellâ Hazret-i Îsâ ola. (13b/30)

1.8.12 Hay

(10) yerde geçmektedir.

"Bire **hay** meded hâlim nice olur" (37a/35)

"Bire **hay** meded devleti aldıldım elden" (38b/05)

"**Hay** gidi Osmânlı Ahıçka bahânesiyle üzerime geliyor" (64a/30)

"**Hay** şakî göre ne güne nezâketlerle ne kelimâtlar etdi" (69b/30)

"**Hay** veled ne kadar ârifdir, (70b)

1.8.13 İnşâ'allâh

(60) yerde geçmektedir.

... ana temel birağup bünyâd etdikleri **inşâ'allâh** mahallinde tahrîr olunur.

(9a/15)

İnşâ'allâh câmi'ler evsâfında ale't-tafsîl tahrîr olunur. (11a/20)

İnşâ'allâh mahallinde tavsîf olunur. (12a/30)

İmdi **inşâ'allâh** cümleliz ve cümlemiz mağfûrdur. (31a/25)

İnşâ'allâh bu kazâ ve hükûmetler mahallerinde ale'l-infirâd tahrîr olunup
... (33b/10)

1.8.14 Meded

(8) yerde geçmektedir.

Arapçadır. İmdad ve yardım isteme ifadesidir.

"Bire hay **meded** hâlim nice olur" (37a/35)

"Bire **meded**" deyü def'-i takâzâ edüp ... (37b/05)

... Bre **meded** dâmenin elden komayam" (37b/10)

"Bire hay **meded** devleti aldıldım elden" (38b/05)

1.8.15 Üf

(1) yerde geçmektedir.

... yelkenine "**Üf**" deyüp telattum-ı mevtden halâs olup giderler. (38a/30)

1.8.16 Vallahi

(9) yerde geçmektedir.

Yemin, kasem edatıdır.

"**Vallâhi** sen benim elime girsen seni bir demir kafes içre koyup tâ ölene dek çıkarmazdım" dedükde Timur eydir: (24a/25)

"**Vallâhi** pâdişâhım gerçi bâde-nûş idi, ammâ bu mutalsam câmdan gayrıdan içmezdi ve kâfirler ile ihtilât etmeyüp bir yere gitmezdi. (29a/25)

Ağnados dahi, "**Vallâhi** bu makûle ağır binâ-yı azîm temelinde metânet bulmağışün kırk yıl sabr edüp andan kubbeye mübâşeret etmek gerek. (34a/25)

"**Vallâhi** sultânım, bu âdem benim birer Mısır harâcî değer amûdlarım kat' edüp câmi'im bî-şöhret olup alçak olduğışün ellerin kat' etdim. (40b/25)

1.8.17 Vay

(2) yerde geçmektedir.

Üzüntü, pişmanlık duygusunu ifade eder.

"**Vay** oğul **vay** cânımdan sevgülüm **vay** iki gözlerim **vay** (---)" (13a/25)

1.8.18 Ve's-selâm

(56) yerde geçmektedir.

Eğer selâtın-i Âl-i Osmân himmet etse sehel bahâne ile yine nehr-i Tuna Yenibâğçe ve Aksarây içinden cereyân etmek mümkün idi, **ve's-selâm**. (11b/20)

Sahîhü'l-kelâm **ve's-selâm** (16a/15)

Hâlâ ameli **[18a]** te'sîr edüp râyegân olan tılısmâtlar ki bunlardır, **ve's-selâm**. (18a)

Hâlâ Fransa kıralının mu'azzez ü mükerrerrem olması Bâyezîd-i Velî'nin vâlidesi takrîbiyledir, **ve's-selâm**. (29b/25)

Anıniçün ol kabır-i şerîfe hâlâ türbe-i Yâvedûd iskelesi derler **ve's-selâm** ve Rahmetullâhi aleyhi ale'd-devâm. (30a/30)

1.8.19 Ya Allah

(2) yerde geçmektedir.

... "**Ya Allâh**" deyü feryâd [ü] figânları evce peyveste olup ... (38a/30)

... hâh-nâ-hâh ol mu'tekid ihtiyâr bir câm bâde nûş edince "**Yâ Allâh**" deyü ol ân uryân olup ... (38b/15)

1.9 Çağırma-Hitap Edatları

1.9.1 a / e

(5) yerde geçmektedir.

Âfâkı şehâ ma'deletin nûr pür etsin

Hûrşîd gibi encümen-i dehre cerâğ ol... (69a/35)

Şehâ çeşm-i çerâğ-ı âlem-i nûr-ı basarsın sen

Nazîrin görmedim bir merdüm-i sâhib-nazarsın sen... (70a/25)

"Â Dede bu du'â değildir bunu kabûl etmem, dahi bir himmet-i âlî eyle" (113a/15)

Ayağım adım atmaz bir kadem meyhâneden gayrı

Elim bir nesne dutmaz sâkıyâ peymâneden gayrı

Koy-a gavgâyı ey vâ'iz kulağım nesne gûş etmez

Sürâhî gulguliyle na'ra-i (20) mestâneden gayrı. (130a/15)

"A dadı ben bu oyuncağı isterim" yâhûd "istemem" deyüp ağlıyarak ... (205a/25)

1.9.2 be

(1) yerde geçmektedir.

Lafze vü ma'nen ana dedi Neşâtî târîh

Be meded tondur sovuksan bin otuz'da deryâ} (61a/20)

1.9.3 Beğim

(3) yerde geçmektedir.

"**Beğim** ne dersin, bu âdemin ellerin siz mi kat' etdiniz?" (40b/25)

Ne dersin **beğim**?" ... (40b/30)

"Eğer **beğim** sen dahi benim şer'ile hüküm etdiğime rızâ vermeyüp zerre kadar şerî'atdan nükûl edeydin şu seccâde altındaki ejdere seni helâk etdirirdim" (41a/05)

1.9.4 Bire

(26) yerde geçmektedir. Seslenme ifadesidir. Cümle başında kullanılır.

"**Bire** Arab kavmi içre tefrika girüp Halîfe Osmân'ı şehîd etdiler. (21b/25)

"**Bire** âdem senin derdin nedir (37b/05)

"**Bire** var âdem, bizi kendi hâlimize koy. Biz senin dediğin âdem değiliz" (37b/20)

"**Bire** var âdem, sen ma'tûh olmuşsun, ben senin dediğin âdem değilim, var benden şerrin def' eyle" (37b/25)

"**Bire** ben sana demedim mi kırk gün sabr eyle" deyü tenbîh eder. (38a/25)

1.9.5 Cânım

(2) yerde geçmektedir.

"**Cânım** ol âdemi niçün öldürdü?" (38a/20)

"**Cânım** Usta Alî neye geldin?" (78b/15)

1.9.6 Efendim

(1) yerde geçmektedir.

"**Efendim** Cem Şâh merhûm olup beyâz melek sûretinden çıkup siyâh mâtem donları geydim" dedükde Bâyezîd Hân'a bir bükâ ârız olup, (29a/25)

1.9.7 Ey

(42) yerde geçmektedir.

"**Ey** kıralım, eğer sıhhat istersen bu senin derdine bundan gayrı ilâc yokdur... (13a/15)

Du'â edüp dedim **ey** Dânişî târîhini anın (14b/35)

"**Ey** garîb müslim abdullâhlar hemân {cümleiniz} sağ iken kalkın ... (20b/10)

"**Ey** guzât-ı müslimîn bilin, âgâh olun ... (31a/25)

"Ey tâlib, gerçi âşık-ı sâdıksın ammâ dahi feleğin germ [ü] serdin çekmeyüp nâ-puhtesin, (37b/35)

1.9.8 Eyâ

(1) yerde geçmektedir.

... hemân Hazret-i Risâlet-penâh mihrâbdan "Esselamü aleyküm eyâ ihvânûn" deyüp câmi‘den taşra revâne olunca ... (7b/15)

1.9.9 Hay / Hey

(5) yerde geçmektedir.

"Hey şâhım bu tıflı göresin Kayser-zemîn ve Îrân ve Tûrân ve Sûrân-zemîn halkını mât u mütehayyir kılsa gerekdir. (69b/15)

"Hey şâhım Perverdigâr seni ıslâh eyleye. (70b/20)

"Hey şâhım anlar cemâ‘atle namâz kılmazlar ve hükm-i Kur‘ân'a amel etmezler. (70b/30)

1.9.10 Hünkârım

(7) yerde geçmektedir.

"Hünkârım ilm-i mûsıkîden yekgâh mı dügâh [u] segâh mı ... âyâ bûselik edüp gerdâniyye ile makâm-ı zengûle ile râst karâr etsem olur mu?" (69b/25)

"Hünkârım anlar uşşâk makâmın dinlerler. (69b/30)

Hakîr eyitdim, "Hünkârım ömrün mezîd olsun pederimizin Ferruhzâd ve Bihzâd nâm rahmetli köleleri var idi. (70a/35)

Hakîr eyitdim : "Hünkâr'ım pâk olup nûr olmuşsuz. Bu gün artık yağlanup güleş etmen, ..." dedim. (72a/10)

"Hünkârım cenâze namâzı kılmağa geldim" deyüp İbrâhîm Hân'a sarılır. (78b/15)

1.9.11 İlahi

(7) yerde geçmektedir.

"İlâhî pâdişâhımızı bu cüzâm zahmetinden halâs eyle" (13a/35)

"İlâhî ma‘bedgâh-ı İslâm eyle" deyü hayr du‘âlar edüp ... (20b)

"İlâhî bu Yahyâ Efendi azîzin âb-ı rûyıyçün olsun ... bu câmi‘ içre (05) bu cemâ‘at-i kesîre beyninde beni halka melâmet etme" (37b)

1.9.12 Kâfir

(1) yerde geçmektedir.

"Nedir bu kıyâfet kâfir" der. (210b/25)

1.9.13 Kırılım

(2) yerde geçmektedir.

“**Kırılım** devletinde Tuna nehrin avret gibi saçından keşân ber-keşân yedüp Makdonya içinden hâlâ cereyân etmededir” (11b/05)

... **kırılım** merhamet edüp cümle ma’sûmları âzâd etdiğinizde ... (13b/10)

1.9.14 Pâdişâhım

(42) yerde geçmektedir.

“**Pâdişâhım** Kaydefâ nâm avretin ne haysiyyeti ola...” (9b/10)

“**Pâdişâhım** hele beni bir kerre söylet, andan katl eyle” (13b/05)

“**Pâdişâhım** senin hakkına kelâm-ı Alî ile bu ebyât vârid olmuşdur” (24b/25)

“**Pâdişâhım** henüz Âl-i Osmâniyân'ın âb-ı rûyî oldun, (31a/30)

“**Pâdişâhım** şer‘-i şerîfe hoş geldin, ... (41a/05)

1.9.15 Refîk

(1) yerde geçmektedir.

“**Refîk**, mukayyed olma demedim mi?” deyü cevâb eder. (38a/20)

1.9.16 Sultânım

(6) yerde geçmektedir.

“Benim **Sultânım** cenâb-ı şerîfiniz kimdir, ism-i şerîfiniz bize ihsân buyurunuz” dedim.” (6b/30)

“**Sultânım** İslâmbol tokuz kerre amâr ve tokuz kerre harâb olmuşdur. (14b/20)

“**Sultânım**, ben bir üstâd-ı kâmil mi‘mâr [u] mühendis-i âmil idim. (40b/20)

“**Sultânım** Beytü'l-mâl-ı müslimînden kifâyet mikdârı ulûfe edelim” ... (40b/35)

1.9.17 Ya/Yâ

(38) yerde geçmektedir.

“... ‘Şefâ‘at **yâ** Resûlallâh’ deyüp ricâ eyle” (7a/15)

“Esselamü aleyk **yâ** ümmetî” buyurdular. (7a/20)

“**Yâ** ammim da‘vâ-yı merd etdüğün Tuna nehrin nice eyledin” (11b/05)

“Tîz **yâ** vâlide hâzır ol” (13b/15)

“**Yâ** Ebû Tâlib bu yanındaki oğlanın alnında nûr, başında sa‘âdet tâcı vardır. (34b/10)

1.10 Gösterme Edatları

1.10.1 İşte

(30) yerde geçmektedir.

İşte bu alem ile gelen asker ki kızıl kanlı esbâba müstağrak olmuşlar...

(7a/05)

İşte ol pişmiş helvânın semeresi geldi, zuhûr etdi. (28a)

“**İşte** pâdişâhım İslâmbol’un elli günde feth olmasına bâ’is bunlar idi

(30a/20)

... İslâmbol’u feth ettiğiniz günler pişmiş helvâ yersiz dediğim **işte** bu gece Fransa kiralı kızının bekâretin izâle edüp helvâsın yediniz” der. (31b)

“**İşte** ben de geldim” deyü zâhir olup ... (34a/25)

1.10.2 Tâ

(71) yerde geçmektedir.

Bir yeri işaret etmekte ve göstermekte kullanılır.

... mezkûr bin bir kubâbların **tâ** vasatında Tavuk Bâzârı nâm mahalde ...

(12b/10)

... bir serâmed amûd-ı mûntehâ inşâ edüp **tâ** zirve-i a’lâsına beyâz mermer-i hâm üzre bir tuyûr timsâlin ihdâs etdirüp ... (12b/15)

Tâ kubbenin ortasındaki altun top altında makâm-ı Hızır’dır. (37a/15)

Tâ bu mertebe izdihâm kesîrdir. (42a)

Cenâb-ı İzzet **tâ** bu mertebe berekât-ı Halîl vermiş idi. (167b/05)

İKİNCİ BÖLÜM

2. SEYAHATNÂME'DE EDAT İŞLEVİ EKLER VE ZARFLAR

Edatlar cümlede geçici görevler üstlenen dil birimleridir. Bu açıdan isim çekimi ekleri ile işlevde paralellik gösterirler. İşlevdeki bu paralellik yanında şekil olarak edatlar başlıbaşlarına birer kelime formundayken diğerlerinin ek olması birbirlerinden ayrılan özellikleridir. “Buna göre edatlar, şekilce kelime, işleyiş bakımından ad çekimi (durum) ekleri niteliğindedir. (Korkmaz, 2019, s. 895) Edatların karşılamakta olduğu birtakım anlatım durumlarını bazı ad çekim ekleri de aynı şekilde vermektedir. Seyahatnâme'nin birinci cildi üzerinde yaptığımız tarama çalışmasında +I yükleme hâli eki dışındaki tüm isim hâl eklerinin bu doğrultuda bir işlev üstlenebildiği görülmüştür.

Türkçede edatlarla sağlanan anlamları yine Türkçe eklerin karşılayabilmesi yanında özellikle Arapça ve Farsça alıntı ek ve kelimelerle de edatların bazı anlatım yolları karşılanmaya gidilmiştir. Aşağıda Seyahatnâme'nin birinci cildinden tespit ettiğimiz edat işlevli Türkçe ve yabancı kökenli bazı ekler başlıklar altında sıralanmıştır.

2.1 Çekim Edatı İşlevli Türkçe Ekler

2.1.1 İsim Çekim Ekleri

2.1.1.1 -A Yönelme Hâli Eki

2.1.1.1.1 “doğru” Anlamı Verenler:

(7) yerde geçmektedir.

Meş‘aller çerâğân edüp atlarımız ile ol gârlar içre bir sâ‘at cânib-i şimâle gidüp temâşâ etdik ... (11b/20)

Âfitâbın şu‘lesi ba‘zı taşlara pertev urup şu‘le verir. (45a)

Kıble cânibine iki kapusu var. (45a/10)

Süleymân Hân İslâmbol'un garbisinde bir menzil ba‘îd yerde âb-ı nâblar bulup ilm-i hendeseyle İslâmbol'a getirmeğe murâd edindikde Mi‘mâr Sinân: (45b/35)

Rûmeli'ne sefer etse Anadolu'dan değme hâl ile asker almak iktizâ etmezdi. (56a/20)

Anadolu cânibine sefer etse Rûmeli'nden asker almazdı. (56a/20)

2.1.1.1.2 “hakkında” Anlamı Verenler

(2) yerde geçmektedir.

{Sultân Ahmed Hân ulemâyâ ve sâdâta ulûfe ikrâm etdiklerine târîhidir:

(59a/10)

Cüvân-ı nâmurâd nedîm-i Murâd Hân iken mürd olduğuna târîhidir.

(67a/35)

2.1.1.1.3 “için” Anlamı Verenler:

(53) yerde geçmektedir.

Ve sana bir minâre yeri inşâ edüp anda du‘â etdim. Hemân fethine bezl-i ihtimâm eyle" (36a/15)

her salât-ı cum‘ayî edâ etmeğe geldikde niçe kafes bülbül-i gûyâ getirüp ...

(36b/15)

"Sabr eyle bu gün görelim sana bundan ni‘met müyesser olur mu?" der.

(38a/15)

Karıncalar budın çekmiş çekirgenin Süleymân'a

Size lââyık nemiz vardır kabûl eylen fakîrâne (43b/05)

"Pâdişâhım sana bir câmi‘ inşâ etdim ki ... (45b)

2.1.1.1.4 “içre” Anlamı Verenler:

(6) yerde geçmektedir.

Ve sulehâ-yı ümmetden çok kimesneler leyle-i mübârekelerde anda i‘tikâfa girirler. [34] (37a) (?)

"Pâdişâhım şer‘-i şerîfe hoş geldin, (41a/05)

Ve andan mehbit-ı pür-envâr türbe-i şerîfe girüp ziyâret edüp ... (68b/15)

... ve'l-hâsıl bu makûle yedi yüz pâre pür-silâh keştilere mühimmât ve cebehâne ve (20) sâ‘ir levâzımâtı ile leb-ber-leb asker doldurup ... (75b/15)

Cemî‘i ümmet-i Muhammed'e mâtem düşüp Atmeydânı'nda siyâh donlu [76a] atların diyâr-ı ademe salup ... (75b/35)

2.1.1.1.5 “ile” Anlamı Verenler:

(8) yerde geçmektedir.

... gündüz sâ‘im ve gece kâ‘im tâ‘ât [u] ibâdete meşgûl ehl-i sülûk kimesneler ile mâl-â-mâldır. (36b/30)

Fakîr Gülâbî bunları dahi ana kıyâs edüp ... (38b/10)

"Bizim hayr du'âmıza meşgûl olsun" buyurdular. (63b/20)

Şeb [u] rûz ilme meşgûl olup yine Evliyâ Efendi'den haftada üç kerre tilâvet-i Aşere ederdim (71a15)

ve üç yerden Fârisî ve Arabî ve (20) ilm-i hatta meşgûl idim. (71a/20)

2.1.1.1.6 “kadar” Anlamı Verenler:

(2) yerde geçmektedir.

... bunları bir arslan kovarak meydâna getirüp âdemin biri şeyhin ardında pinhân olup halâs olur. (38a/20)

Ey imdi sen kîseleri uç uca eğer dizersen bu su İslâmbol'a varır, dedik. (46a)

2.1.1.1.7 “üzre” Anlamı Verenler:

(2) yerde geçmektedir.

Hicretin iki yüz elli sekizinde Hârûnu'r- Reşîd Kostantiniyye içre ikinci gelişinde Yağfûr Kırâl'ı Ayasofya çanlığına salb edüp ... (37a/05) (?)

Eflâke ser-çekmiş çanlığa çıkup ibâdet etmiştir. (37a/10) (?)

2.1.1.2 -cA Eşitlik Eki “-e göre”

2.1.1.2.1 “-e göre” Anlamı Verenler:

(11) yerde geçmektedir.

Ammâ hukemâ kavlince bu hâkin kûzesinden âb-ı sâfî nûş eden renc-i bâsûr-ı demevîden halâs olur, kerrât ile tecrübe olunmuştur. (19a)

... mazzûnunca bir kavs-ı kuzah-vâr kemerlerdir kim gûyâ her biri birer yed-i Kudret kemeridir. (45b/15)

Ol asrın hisâbınca beş yüz yük ve otuz yedi yük ve seksen iki bin tokuz akçe olur. (46b/05)

Şehzâde Sultân Mehmed câmi'î Cemî'î mühendisînler şekl-i müselles olan İslâmbol'un ortası sâ'at ve hatve ve zirâ' hisâbınca bu Şehzâde câmi'î zemînidir kim bir düz vâsi' sahrâya vâkı' olmuştur, püşte üzre değildir. (46b/10)

... ammâ hukemâ kavlince mel'ûna rûh-ı sâni demişler. (214b/15)

2.1.1.3 -dA Bulunma Hâli Eki

2.1.1.4 -dAn Çıkma Hâli Eki

2.1.1.4.1 “başka” Anlamı Verenler:

(2) yerde geçmektedir.

Bu câmi' içre amûd-ı azîmlerden bir şey yoktur. (46b/20)

... hâr [ü] hâşâkdan ve tecemmûlât [u] mühmelâtdan gayrı deyyâr bir dînâr mâl add olunur gümüş ve altun âvânından bir şey bulunmayup ... (63b/10)

2.1.1.4.2 “dolayı” Anlamı Verenler:

(60) yerde geçmektedir.

"Bire hay meded devleti aldıldım elden" deyü dâğ-ı derûnundan köşe be-
köşe gezüp ... (38b/05)

Rivâyet-i uhrâda kal'ada mahsûr olan Yâvedûd Sultân'ın âh-ı sûz-nâkinin
harâretinden ile'l-ân terler derler. (38b/25)

Bir rivâyetde Hazret-i Risâlet'in ağzı yarıyla cümle (30) kireç bu sûtûn altında
acîn olduğuyçün hâlâ anın nemnâki te'sîrinden terler derler. Garîb temâşâdır.
(38b/30)

Cânım korkusundan ceng (05) edüp verilmedim. (66a)

Gâzî Kâsım Paşa: Süleymân Hân Beç kal'asın muhâsara edüp şiddet-i
şitâdan bi-feth avdet edüp ... (48a/05)

2.1.1.4.3 “evvel” Anlamı Verenler:

(4) yerde geçmektedir.

Andan Tâkyânûs yerine oğlu Ferenyâl kıral olup iki yıldan ol dahi mürd
olup ... (13a/05)

... Tokat'dan ılgar ile dahi anca kar var iken Erzurûm içre imdâd ve zahîre
girmeden Erzurûm-ı behçet-rüsûm altında meks edüp kal'ayı muhâsara etdiler.
(64b/15)

... şiddet-i şitâ gelmeden kal'ayı ta'mîr [ü] termîm edüp ... (64b/25)

... Abaza Paşa'yı Der-i devlete getirmek fermân olunup şiddet-i Rûm
ermeden kat'-ı menâzil ederek ... (64b/30)

2.1.1.4.4 “sonra” Anlamı Verenler:

(5) yerde geçmektedir.

Andan bânî-i sâlis Yanko ibn Mâdyân melik oldu kim hübü-ı Âdem
Safî'den dörd bin altı yüz yılda pâdişâh olup İslâmbol'u binâ etdi. (8b/25)

Üç yıldan bi-emrillâh fethi müyesser olup ... (36a/15)

Bir kaç günden vezâret Mısır'dan ma'zûl Merre Hüseyin Paşa'ya verildi.
(61b)

Andan var kuvveti bâzûya getirüp on günden cülûs in'âmiyçün üç bin kırk
kîseyi hâzır edüp cümle ocağa haber oldukda cümle ahâlî-i ocak, (63b/15)

İki aydan kış gelüp serdârın başına otağın yıkup avdet ederlerdi. (66a/20)

2.1.1.4.5 “taşra” Anlamı Verenler:

(2) yerde geçmektedir.

Hâssa-i dîğەر, bir âdem zahîre mübtelâ olup yüreğinden kan gitse
Terlerdirek terinden yalasa bi-emrillâh halâs olur. (38b/30)

Küffâr dahi cümle gemilerin ol bataklıkdan çıkarup ... (73b/15)

2.1.1.4.6 “yana” Anlamı Verenler:

(2) yerde geçmektedir.

... cümle kul (Selîm) [42b] Selîm Hân'dan tecdîd-i bî'at edüp Selîm Şâh
müstakil pâdişâh-ı zîşân olup ... (42b)

... Şehzâde Mehmed Hân-ı Râbi'den bî'at edüp ... (105a/20)

2.1.1.4.7 -dAn ... -A

“-den ... -e kadar” Anlamı Verenler:

(37) yerde geçmektedir.

Ve ol asırda Galata'dan Yemiş iskelesine üç kat zencîr çekilüp üzerinde
cîsr-i azîm binâ olunup âyende ve revende ubûr ederlerdi. (15a/25)

Âhûrkapu'dan bu Demirkapu'ya gelince merkûm sekiz aded hâs kapular
cümle İslâmbol şehri içine açılır. (16a)

Ve hâlâ İslâmbol'un tulû'dan gurûba tûl-ı nehârı on beş buçuk sâ'atdır ...
(18a/20)

Bir rûknü Sultân Bâyezîd Kazancıları köşesinden tâ Miskî Sâbûnî Bâbı'na
müntehâ idi. (32b/05)

... haftada iki kerre Yeni Sarây'dan Eski Sarây'a gelüp ol gece adâlet ederdi.
(32b/10)

2.1.1.5 +n Enstümental Eki

(4) yerde geçmektedir.

Bu câmi'-i Ahmed Hân selâtînlerin on altıncısı olmağın ve on altıncı
pâdişâh binâ ettiğiyçün ana alâmeten altı minâresi on altı tabakadır. (60b/30)

Ve yine vak'a'-i Osmân'da ol gece iç ağaları kapu ağasının pâreleyüp sabâhın
leşin taşra atdılar ve Atmeydanı'nda leşini tuç ejdere asdılar, ayaklarından. (61a/30)

eş-Şeyh Muslihiddînü'n-Nakşibendî, Cerrâhpaşa'da vâ'iz iken hâfız-ı
Kur'ân olmağın muktedâ-yı Ahmed Hân oldu. (59a/30)

Ba'dehu ol taş Hazret-i Mûsâ ile bile olmağın Tîh sahrâsı'nda kırk yıl gezüp
ol taş gerden-i Mûsâ'da iken yine zebâne gelüp, (149b/30)

2.1.2 Yapım Ekleri

2.1.2.1 Zarf Fiil Ekleri

2.1.2.1.1 -All

(3) yerde geçmektedir.

“beri” anlamını ifade etmekte kimi zaman “-AlI” zarf-fiil eki edattan önce gelir. Aşağıdaki örnekte beri edatının düşmesiyle edat işlevini zarf-eylem eki üstlenmiştir.

Hâss-ı Basra vezâret **olalı** on kerre yüz bin akçedir. (50a/05)

Görelî tal‘at-ı garrâsını ol sîm-berin

Çarhı batdı güneşin yıldızı düşdü kamerin. (101b/25)

... rahm-ı mâderden müştak **olalı** me’kûlât [ü] meşrûbâtın mükeyyifâtlarından ⁽¹⁰⁾ ömrüm içinde ne tütün, ne kahve, ne çay ve ... ne ma‘cûn-ı dil-küşâ (---) (---) (---) (---) ... isti‘mâl ederiz. (213a/05)

2.1.2.1.2 -IncA Zarf-fiil Ekli Yapılar

2.1.2.1.2.1 Açınca “-(y)a kadar”

(1) yerde geçmektedir.

Aç – incaya kadar). Evliyâ eserini yazarken üslubuna akıcılık katmak amacıyla yer yer bazı tasarruflara gitmiştir. “kadar” edatını düşürerek kullandığı “açınca” yapısı da bunlara bir örnektir. Burada aç- fiilinin -inca zarf fiil ekiyle kalıplaşması sonucunda edat işlevinin ortaya çıktığı anlaşılmaktadır.

İlk bakışta zarf olarak değerlendirilebilecek “açınca” yapısı, 1. ciltte tespit edilebilen aşağıdaki tek örnekte bağlam içerisinde “açınca(ya kadar)” anlamında zamanda sınırlılık ifade etmektedir.

Gülâbî garîb dahi hayâl-i hâb gibi göz yumup **açınca** kendüyi Galata meyhâneleri içre görüp, (38b/05)

2.1.2.1.2.2 Alınca

(1) yerde geçmektedir.

+(y)A alınca(ya kadar). “kadar” edatı düşürülerek zarf-fiil ekinin kalıplaşması yoluyla bu edatın sağladığı anlamı -IncA zarf-fiil ekli al- eylemi üstlenmiştir. 2014 yılında yapılan bir çalışmada Seyahatnâme’de geçen -IncA ekli zarf-eylem yapıları incelenmiştir. (Karpuz & Salan, 2014) Fakat bu çalışmada “alınca” yapısına değinilmemiştir. Birinci ciltte tek bir örnekte tespit edilen bu yapı zamanda sınırlılık ifade etmektedir.

Ahâlî-yi kal‘a bir dahi top doldurup kerteye **alınca** iki sâ‘atde gemiler yigirmi mîl menzil aldılar. (28a/20)

2.1.2.1.2.3 Edince

(1) yerde geçmektedir.

edince < *et* - *ince*. Yukarıda bahsi geçen -IncA ekli zarf-fiil yapılarının eklendikleri eylemle kalıplaşarak edatlaşma yoluna girdiği örneklerdendir. Seyahatnâme’de tek bir örnek tespit edilmiştir. Aşağıdaki cümlede “nüzul et-“ birleşik fiilinden sonra gelen -ince zarf-fiil eki “kadar” edatının düşürülmesiyle onun üstlendiği edat işlevini üzerine almıştır. Zira “edince” kelimesinden sonra mekânda sınırlama işleviyle ayrıca kadar edatının kullanılması tekrardan kaçınma eğilimine işaret ediyor olabilir.

Ve bundan mâ’adâ ilm-i hendese üzre hisâb olunsa ol cirid minâre depesindeki gurâba isâbet etmeyüp ubûr etse ol minârenin zirve-i a’lâsından öte tarafda zemîne cirid nüzûl **edince** bir o kadar menzil dahi gidüp ihtimâldir Tavukbâzârı’nda Dikilitaş’a düşerdi. (72b/05)

2.1.2.1.2.4 Gelince

(41) yerde geçmektedir.

+ (y)A gelince. Gel- fiili -ince zarf-fiil eki alarak kalıplaşması yoluyla “+e kadar” anlamında çekim edatı işlevini yüklenmiştir. Aşağıda bahsedilen “varınca” yapısına nazaran seyrek kullanılmıştır. Sıklıkla “...dan ...e gelince” biçiminde kullanılıp “...den ...e kadar” anlamı taşımaktadır. Bu tarz örneklerde gelmek anlamı silikleşmiş hatta ortadan kalkmıştır. “*Seyahatnâme’de geçen örneklerinde yerde ve zamanda sınırlama işleviyle kullanıldığı görülür.*” (Karpuz & Salan, 2014, s. 9)

Yerde Sınırlama Bildiren Örnekler:

Hikmet-i Hudâ mellâhân-ı ehl-i bihâr ve fellâhân-ı bahreyn-i ehl-i züvvâr kavî-i sahîhleri üzre Azak’dan İslâmbol Boğazı’na **gelince** Karadeniz ola. (10a)

Ve bu handak içre Yedikulle’den tâ Silivri Bâbı’na **gelince** deryâ girirdi. (14a/10)

Andan handak kenârınca Yedikulle Bâbı’na **gelince** bin adımdır. (15b/15)

... andan yine hammâma **gelince** bu meydânın etrâfında mezkûr hâsodalar ile ma’mûr [u] âbâdân edüp ... (32a/15)

Ve andan bir köşesi tâ Tahta’l-kal’a üstündeki sedden ubûr edüp tâ yine Kazancı tâcirleri köşesine **gelince** bir sarây-ı azîm inşâ edüp ... (32b/10)

Zamanda Sınırlama Bildiren Örnekler:

Ve İskender-i Kübrâ [e]vkâtından Hazret-i Risâlet’in vilâdetine **gelince** 882 sene oldu. (8b/25)

Hârûnu'r-Reşîd muhâsarasına **gelince** bu Ashâb-ı güzînin {İslâmbol içre} devletleri yüz elli beş sene oldu. (21b/20)

Hattâ ol putun pâreleri Sultân Ahmed Hân asrına **gelince** durduğu muhakkaktır. (30b/30)

Osmâncık'dan bu âna **gelince** pâdişâhlarınıza beğ derdiniz, şimdengerü sultân deyin. (31a/30)

Ammâ mürûr-ı eyyâm ile câ-be-câ münhedim olup zamân-ı Süleymân Hân'a **gelince** ahâlî-yi İslâmbol bir içim suya muhtâc olup ... (45b/30)

2.1.2.1.2.5 getirince

(1) yerde geçmektedir.

getirince(*ye kadar*). Kalıplaşma yoluyla çekim edatı işlevini yüklenip zamanda sınırlılık ifade eder.

Hikmet-i Hudâ salât-ı fecre Hünkâr imâmı Yûsuf Efendi vardıkda mevlûd-ı Mehmed Hân müjdesin kızlar ağası **getirince** İmâm-ı hümâm Yûsuf Efendi zâhir olunca hemân İbrâhîm Hân (79a/15)

2.1.2.1.2.6 Olunca

(7) yerde geçmektedir.

< ol – unca(*ya kadar*). Ol- eyleminin -ınca zarf-fiil ekiyle kalıplaşması neticesinde oluşmuştur. Zaman isimlerinden sonra gelerek zamanda sınırlama bildiren çekim edatı işlevinde kullanılmaktadır.²³ Diğer zarf-fiil ekli yapılara nispeten seyrek kullanılmıştır.

... tâ Mısır feth **olunca** Sultân Tûmânbay Selîm Hân ile yigirmi üç yerde ceng edüp ... (28b/10)

İbtidâ zemîn-i ka'ra varınca hafr edüp tâ Âhûrkapu berâberliği **olunca** ka'r-ı zemînden sular zâhir olup ... (33b/30)

Ve bu bâbın iki cânibinde tâ kubbeye müntehî **olunca** dörder tabaka hücrelerde muvakkıt [ü] sallîhân ve bevvâbân [u] kayyımânlar sâkindir. (44b/05)

Ve'l-hâsıl evvelbahâr **olunca** İslâmbol'da iki yüz pâre başarda ve kadırga ve kalyeta ve kanca kıçlı forsa kadırgalar bî-kusûr alesta olup lenger-endâht olup ... (75b)

²³ Bu yapı ve -ınca ekli zarf-eylem yapıları üzerine detaylı bir çalışma için bkz: Karpuz, H. Ömer; Salan, Erkan, Evliya Çelebi Seyahatnâmesi'nde Çekim Edatı İşlevinde Kullanılan -Inca Ekli Zarf-eylem Yapıları, Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, vol. 35, s. 1-19, 2014.

... asker-i İslâm cem' **olunca** iki küffâr askeri Eflak ve Boğdan hudûdunda
şehr-i Fohşan'da nehr-i Fohşa sâhilinde bir ceng-i azîm edüp ... (77a/20)

Zarf Olarak Kullanımı:

Hâlâ ol feth günleri mâh-ı temmûz olunca deryânın reng-i rûyî müteğayyir
olup ... (31b/25)

2.1.2.1.2.7 Varınca

(108) yerde geçmektedir.

+(y)A *varınca*. Var- eylemi -ınca zarf-eylem eki alarak kalıplaşmış ve “+e kadar” anlamında çekim edatı oluşturmuştur.

Aşağıda verilen örneklerde var- fiilinin anlamı kaybolmuştur. Seyahatnâme’de geçen -IncA ekli zarf-eylem yapıları üzerine yürüttükleri bir çalışmada Karpuz & Salan bu durumu “Bu örneklerde var- eylemi anlam işlevini kaybetmiştir. Eğer kaybetmemiş olsaydı Evliya Çelebi aynı yapının işlevini +A durum ekiyle karşılayamazdı. Dolayısıyla varınca sözcüğünün kalıplaşarak edatlaşma sürecine girdiğini ve “+A kadar” anlamında edat işlevinde kullanıldığını belirtebiliriz.” (Karpuz & Salan, 2014, s. 5) şeklinde açıklamıştır.

Buna en iyi örneklerden birisi olarak Ahmed Arif’in “Hasretinden Prangalar Eskittim” şiirinde geçen şu dizeleri gösterebiliriz: “Seni, bağırabilsem seni, / Dipsiz kuyulara, / Akan yıldıza, / Bir kibrit çöpüne varana, Okyanusun en ıssız dalgasına / Düşmüş bir kibrit çöpüne.” (Arif, 2016, s. 90)

“+(y)A varınca” yapısı isimlerden sonra gelerek yerde sınırlılık bildirir. Diğer zarf-fiil ekli benzer yapılara nispeten çok daha sık kullanılmıştır.

İslâmbol'dan Gelibolu Boğazı'na **varınca** ol mâbeyn Bahr-i Rûm ola. (10a)

Ol asırda Sarâyburnu'ndan Yedikulle'ye **varınca** zeyl-i kal'a şâhrâh idi. (14b/05)

Andan Bâb-ı Şehîd'e **varınca** üç yüz adımdır. (15b/25)

Tâ zirve-i a'lâsına **varınca** serâpâ bâğ u bâğçedir. (18b/30)

Galata'nın nısfın tâ kulleye **varınca** ümmet-i Muhammed zabt edüp ... (24a/10)

2.2 Yabancı Kökenli Zarflar

2.2.1 Alâmeten

(1) yerde geçmektedir.

Arapça zarf olan bu kelime Türkçede yer yer çekim edatı gibi kullanılmaktadır. Aşağıdaki örnekte “için, bakarak” anlamı açıktır.

Bu câmi‘, Ahmed Hân selâtînlerin on altıncısı olmağın ve on altıncı pâdişâh binâ etdiğiyçün ana **alâmeten** altı minâresi on altı tabakadır.²⁴ (60b/30)

2.2.2 Binâen

(2) yerde geçmektedir.

Arapça zarf olan bu kelime de tıpkı “alâmeten” örneğinde olduğu gibi çekim edatı işlevinde kullanılmaktadır. Aşağıdaki örneklerde binâen “adına, dayanarak” anlamlarını ifade etmektedir.

... fi'l-hâl Ebü'l-feth Kostantîn'e dostluğa **binâen** sûret-i mahabbetden görünüp ... (36a/05)

"... Size dostluğa **binâen** bu kadar mâl-ı hazâyin ve bu kadar cevâhir-i güvâyin(?) gönderdik. (44b/25)

2.3 Yabancı Kökenli Ön-Son Ekler

2.3.1 Arapça Ön Ekler

2.3.1.1 bi-

(49) yerde geçmektedir.

Âhir **bi-emrillâh**, altında iş görmemiş at kalup ... (24a/20)

Üç yıldan **bi-emrillâh** fethi müyesser olup ... (36a/15)

Ve bu câmi‘de **bi-emrillâhi Ta‘âlâ** bir râyiha-ı tayyibe var ... (43b/30)

Bi-emrillâh elekden gayrı bir şey tenâvül etmezdi. (114b/30)

Ve bu boğaz ağzından taşra **bi-emrillâh** Karadeniz vâsi‘dir ... (138b/20)

2.3.2 Farsça Ön-Son Ekler

2.3.2.1 -âsâ

(20) yerde geçmektedir.

Farsça. Çağatay ve Batı Türkçesinde çok kullanılır. (Hacıeminoğlu, 2015, s. 8) İsimlerin yalın hâlleri ile kullanılır.

ten-dürüst olup dürr-i beyz-**âsâ** olmuş; (13b/05)

Kehkeşân-âsâ semâya ser çeküp

Zirve-i a‘lâya salmışdır kemend (45b/15)

Zemîn turdukça dursun bu binâ-yı âsumân-**âsâ**, (14b/35)

Andelîbî: Şâhzâde Mehemed Hân'ın (25) nedîmlerindendir, **bülbül-âsâ** nağamâtlar ile kendü eş‘ârların savt-ı hazîn ile dü-beyt ve taksîm ederdi. (100a/25)

²⁴ Bu kısım 2006 baskısında “Bu câmi‘-i Ahmed Hân selâtînlerin on altıncısı olmağın ve on altıncı pâdişâh binâ etdiğiyçün ana alâmeten altı minâresi on altı tabakadır.” biçiminde okunmuştur. Tıpkıbasımla karşılaştırıldığında yukarıda verdiğimiz okunuş anlama daha net uymaktadır.

Ammâ Ebü'l-feth'den berü ne kadar selâtîn-i selef gelmişler ise teberrüken birer âsâr-ı binâ zamîme ederek **cennet-âsâ** bir makâm-ı illiyyîn olmuştur (121a)

2.3.2.2 -âne

(16) yerde geçmektedir.

Farsça. “gibi” anlamındadır.

... subh u mesâ hücûmlar olup içeriden taşra, taşradan içre yürüyüşler ve şebhûnlar olup husrev**âne** ceng [ü] cidâller olunup ... (64b/20)

Pâdişâh-ı pür-rahim, Abaza Paşa'nın sâdık**âne** sözlerinden ve bu mertebe inkiyâdından haz edüp ... (66a/25)

... demir budluklar (30) ve hadîd uyluklar sarfı ve ser-i sa'âdetinde sîmurg-ı ankânın üç çatal otağaların serbende- i Îrân-zemîn üzre Acem**âne** zeyn edüp ... (68a/30)

... Mîr dahi bîtekellüf**âne** eyitdi: (70b/20)

Hakkâ ki dilber**âne** bâzû-yı tûvânâ idmânıdır (72b/05)

2.3.2.3 be-

(40) yerde geçmektedir.

Ve bu Melik Rac'îm ibn Hazret-i Süleymân **be-kavl-i Muhammed** ibn İshâk vilâdet-i Fahr-i âleme gelince 1600 sene olmuştur. (8b/20)

Be-dest-i aşkiyâ Pehlivân Hasan eliyle şehd-i şehâdet câmin nûş etdi gitdi. (48a/05)

Bu cümle kal'alar sene 958 feth oldular. Ammâ Tımışvar elli tokuzda feth oldu. **Be-dest-i** Vezîr-i sâni Ahmed Paşa. (57b/10)

Muhâsara-i kal'a-i Varat **be-dest-i** Sâtûrcu Hasan Paşa sene 1007. (58b/25)

... zamân-ı İbrâhîm Hân **be-dest-i** Silihdâr Yûsuf Paşa-yı serdâr (77a/30)

2.3.2.4 -vâr

(17) yerde geçmektedir.

Farsça. “gibi” anlamındadır.

Ve o amûdun için cevîf edüp minâre-**vâr** ruhbânlar çıkup İslâmbol'a bir bâğî ve dağî asker gelse çan çalarlardı. (12a)

... dâ'iren-mâdâr kal'a murg-ı semenderv**vâr** âteş-i Nemrûd içinde kalup var makdûrların cânib-i berre sarf edüp ... (25b/15)

... Döldül-**vâr** bir katıra süvâr olup ulemâ kıyâfetiyle İslâmbol kal'ası etrâfların deverân u seyrân edüp ... (27b/05)

... kıçdan ve başdan ankebût-**vâr** resenbâzlık idüp kâfir keştîlerine mâl-â-mâl olurlar. (27b/15)

Ve makâm-ı İskender-i Zülkarneyn: Hâlâ minber-i âlî makâm-ı İskender üzre seddi İskender-**vâr** binâ olunmuşdur. (37a/15)

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. SEYAHATNÂME'DE EDATLAR DİZİNİ

Bu dizin TTK'nin 2013'te hazırladığı "Seyahatnâme (I. Ve II. Cilt)" başlıklı tıpkıbasımına göre alfabetik olarak hazırlanmıştır.

A	13a/10 ² , 13b/30, 14a, 14a/20,
acabâ: (se) 69b/05,	14b/05, 14b/10, 14b/20, 15a/15,
aceb: (ke) 10a/10, 12b/15,	15a/20, 15b/05, 15b/30, 16a,
âh: (ü) 8a/20,	16a/15, 16b, 16b/20, 18a/15,
âhir: 8b, 8b/25, 9b/05 ² , 12b/25,	18a/20, 18b/10, 18b/15, 18b/25,
13a/15, 13b/10 ² , 13b/20, 17a, 19b,	18b/30 ² , 19a, 19a/05, 19a/30,
19b/05, 20b/10, 21a, 21b/10,	19b/05, 19b/10, 19b/15, 19b/25,
21b/20, 22a, 22a/15, 22b/30, 23a,	20a/30, 20b/05, 21b/25, 22a/10,
24a, 24a/20, 24b/10, 27b/25,	22a/20, 22b/05, 22b/20, 23a/25,
29a/15, 29b, 29b/05, 30a/05,	23a/30 ² , 23a/35, 23b/30, 24a/25,
34b/15, 38b/05, 38b/10, 39a/10,	24a/35, 24b, 24b/10, 24b/15,
41a/25, 46b/10, 57b/30, 61b/30,	24b/20, 25a/10, 25a/15, 25b/25 ² ,
62b/05, 63a/30, 66a/10, 66b/05,	26a, 27a/10, 27a/15 ² , 27a/20, 27b,
67a/10, 71a/10, 73b/20, 76a,	27b/25, 28a/25, 28a/30, 28b/25,
77a/05, 77b/25, 79b/05, 79b/30,	28b/30, 28b/35, 29a/20, 29a/25,
80a/30, 100a/30, 103b/10,	29b, 30b, 30b/10, 31a/25, 32,
104a/20, 103b/10, 105a, 105a/25,	32a/15, 32b/05, 33a, 33a/20,
105a/30, 106b/30, 107a/10,	33a/30 ² , 33b/10, 33b/15, 34a/15,
108b/05, 110a/25, 111a/05,	34a/25, 34b/10, 35a/10, 35a/20,
112b/10, 113a/15, 113a/30, 113b,	35a/35, 35b/05, 35b/10, 35b/15,
113b/05, 113b/10, 115a/20, 116a,	35b/30, 36a, 36a/10, 36a/20,
217b/10.	36b/25, 37b/05, 37b/20, 37b/35,
âkıbet: 62b/15, 104b.	38a, 38b/10, 38b/15, 39a/25,
alınca: 28a/20.	39a/30, 39b, 39b/25, 40a/10,
ammâ: 6b/15, 7a/25, 7b/10 ² , 7b/20,	40b/30, 41a, 41a/35, 41b/10,
8a/10, 8a/20, 8a/30, 8b, 9b, 9b/20,	41b/20, 42a/10, 42b/30, 43a/15,
9b/30, 10a, 10a/05, 10a/15 ² ,	43a/25, 43a/30, 43b/10 ² , 43b/15,
10a/30, 11b/20, 12b/25, 13a,	43b/30, 44a/05, 44a/15, 44a/20 ² ,

44a/25², 44a/30, 44a/35, 44b/05,
 44b/10, 44b/20, 45a, 45a/15,
 45a/35, 45b/20, 45b/25, 45b/30,
 46a/10, 46b, 46b/05, 46b/10,
 46b/15, 47a/10, 47a/15, 47a/20,
 47a/25, 48b/05, 49a/15, 50a/05,
 50a/10, 50a/15², 50a/25, 50a/30,
 50b/20, 50b/25, 50b/30², 51a/05,
 51a/25², 51a/30, 51a/35, 51b/15,
 52a, 52a/15², 52a/20, 52a/25, 52b,
 52b/15, 52b/20², 53b/20, 55a/20,
 55a/25, 55b/30, 56a/10, 56a/15,
 56a/25, 56b/05², 57b/10, 58a,
 58a/30², 58b/10, 60a/15, 60b,
 60b/10, 60b/15, 60b/20², 61a/10²,
 61b/10, 62a/10, 62b/05, 62b/10,
 62b/20, 62b/25, 63a³, 63a/10,
 63a/25, 63a/30, 63b/05, 63b/25,
 63b/30, 64a/25, 64a/30, 64b,
 64b/05, 65a, 65b, 66a/05, 66a/15,
 66a/20, 66b/10, 67b/10, 69a,
 69a/05, 69a/20, 69b/30, 70a/20,
 71a/35, 71b/25, 72a/05, 72a/20,
 72b/30, 73a, 73b/10, 75b/30,
 75b/35, 76a, 76a/15, 77a/35,
 77b/30, 78a/30, 79a/05, 79a/25,
 79a/30, 79b/05, 84b, 94a/20,
 99b/05, 100a/15, 100a/30²,
 101b/10, 101b/15, 101b/25,
 103a/20, 103a/30, 103b/10,
 103b/15, 104b/05, 105a/05,
 108b/15, 112a/20, 112b/20,
 113b/10, 115a/25², 117b/25,
 118b/10, 119a/25, 120b/35,

124a/20, 124a/25², 129a/10²,
 129b/20, 129b/35, 130a, 134a/15,
 135a/05, 135a/30, 136a/15,
 137b/25, 138b/15, 139a/05,
 139a/10, 139a/15, 139b, 143b/10,
 145b/35, 149b/10², 155a/15,
 158a/10, 165b/25, 167b/05,
 169b/20, 175a/05, 175a/20,
 202b/35, 206b/05, 207b/10,
 207b/25, 208b/25, 210b/30,
 211a/35, 211b/05, 213b/10,
 213b/15,

anca(k): 8a, 10a/25, 25a/35², 27a/20,
 33b/15, 37b/15, 51a/20, 52a/35,
 52b/10, 54b/30, 56a/20, 57a, 62b/10²,
 62b/25², 63b/10, 64b/15, 66a/15,
 69b/35, 71a/05, 72b/30, 78a/30,
 105a/35, 124a/15, 136a/25, 136a/30,
 139a/15, 139a/20, 163b/05, 200b/05,
 217a/30,

andan: 8a/35, 8b/10, 8b/10, 8b/25,
 9b/10, 11a/15, 11a/30, 11b/10,
 12a/15, 12b/25,

anı gördüm: 7a/15

anınçün: 10a/25, 16b/35, 18a/20,
 18b/10, 19a/25, 24a/30, 26b/15²,
 26b/25, 30a/30, 31a/10, 31b/10,
 31b/20, 35b/30², 39b/05, 39b/20,
 41a/05, 45a/70b/20, 137b/25,
 139a/05, 202b/30,

artık: 38b/15, 72a/10,

aslâ: 13a/05, 13a/15, 13b/10,
 16b/15², 17b/15, 18a/10, 21b/05,
 22b/30, 25a/15, 27a/15, 27a/30,

27b/15, 34b/15, 37b/30, 38a,
42b/30, 67a, 78a/30, 169a/10,
aşağı: 10a/05, 44a/30, 79a/05,
106b/25, 120a/20, 126b,
135b/15, 138b/10, 139a/15,
143b/15, 160b/20, 167b/05,
207b/25

aşırı: 22b/10, 27a, 40b/05, 67b/30,
91a/10, 97b/05, 113a/30, 118a/20,
125b/30, 129a, 133b/05.

âyâ: 6b/15, 6b/20

âyâ: (se) 6b/15, 6b/20, 7b/25, 25b/30,
26a/15, 32b/15, 37b/10, 38a/10,
65b, 69b/25,

B

ba'de: 6b/5, 19b, 21a, 23a/35,
40b/20, 63a/20, 65b/30, 74a/10,

ba'de'l-asr: 45a/25, 63a/10,
70b/20,

ba'de'd-du'a: 7a/35, 37b/10,
38b/05, 63b/15, 70b/25,

ba'dehâ: 14b/10,

ba'dehû: 7a/15, 7b/25, 8a, 8b/15,
8b/20, 9b, 9b/35, 10a/20²,
10a/30, 10a/35, 11b, 11b/20,
12a/05, 12b/25, 12b/30, 13b/05,
13b/15, 13b/25, 13b/30², 14b,
14b/15², 16a/30², 16b/05, 17a/25,
18a/15, 19a/20, 19a/30, 21a/30,
22b/20, 23a, 23a/05, 23b/05,
26a/15, 26b/10, 26b/20, 26b/35,
28a/15, 28b/30, 30b/25, 32a/15,
32b², 32b/15, 32b/25, 33b/20,

33b/30, 34a/05, 34b, 34b/15,
36a/20, 38a/25, 39b/05, 39b/15,
39b/30, 41a/15, 41b/10, 41b/20,
42b/20, 46a/15, 46b/25, 47a/35,
47b/15, 48a/10², 48a/20, 48a/25²,
50a/25, 50b/10, 51a/05, 51a/25,
52a/10, 58b/25, 59b/05, 59b/10,
59b/15, 61a/5, 61b, 61b/20,
62a/05, 64a², 64a/10, 65b/15,
65b/30, 66b/05, 67a², 67a/25,
67b/05, 69a/10, 70a/10, 70a/25,
73b, 73b/10, 74a, 74a/05,
74a/10², 74a/15², 74a/20², 74b³,
74b/05, 74b/10, 74b/15⁴, 76a/10,
77a, 78a, 78b/05, 79a/05, 79a/20,
79a/30, 79b/05, 79b/20, 80a/05,
80a/10, 103b/05, 103b/10,
103b/20, 109a/05, 113a/15,
138b, 138b/10, 139a/05,
139a/20, 139b, 147a/20²,
149b/30,

ba'de'l-ezân: 70b/35,

ba'de'l-feth: 12a/25, 25a/05,
26b/15, 26b/30, 26b/35, 27a, 28b/20,
35a/10, 39b/25, 62a/05,

ba'de'l-gazâ: 47b/10,

ba'de'l-itmâm: 41b/30,

ba'de'l-meşvere: 75a/20,

ba'de'l-muhasara: 21b/20,

ba'de'l-musâfaha: 71b/25,

ba'de's-selâm: 7a/15, 7a/30,
7a/35, 42a, 69a,

ba'de't-ta'âm: 31a/05, 36a/10,
56b/25,

ba'de't-tevârih: 68b/35,
ba'de'l-yevm: 13a/30,
bâri: 20a/30,
belî: 45b/25, 46a, 69b/15, 70b/20,
belki: 64b/15, 70b, 73a/25, 81a/10, 149b/10,
berâber: Yönelme Hâli ile: 31a/10, 75a/30, 87a/25, 113b/10, 118b/05, 193b/20, 213b/15
Vâsıta Hâli ile: 32b/15, 41a/05, 115b/05, 193b/30
beri: beri: 9b/35, 31b/30, 41a/25, 87b,
Berü: 10a/10, 13b/20, 14b/10, 14b/25, 16b/05, 17b/15, 18b/15, 19a/15, 22a/30, 22b, 23a/15, 25b/25, 27a/35, 35a/35, 38b/10, 39b, 41b, 49b/10, 60a/20, 62b, 63a/30, 64b/30, 66a/25, 68a/10, 71a, 75a/10, 75a/30, 79b/25, 84a/10, 99b/10, 103b/30, 105a/05, 105a/30, 108b/20, 115a/05, 115a/10, 115a/20, 120b/30, 121a, 121a/10, 124a/20, 129a/20, 131b/35, 134a/05, 137b/30, 137b/35, 139b/25, 140a/35, 142a/10, 144b/15, 147a/10, 170b/15, 179b/35, 191a, 198a/20, 210a/05
bile: (çe) 19b/10, 37b/30, 44a/20, 67b/15³, 70a/10, 77b/10, 78a/25², 79b/05, 81a/25, 81b/10, 103a/20, 109b/10, 109b/20, 111b/15, 111b/25, 113b/25, 114b/10,

115a/10, 149b/30, 169a/15, 176a/30, 181b/05, 184a/30, 193a/05, 198b/10, 217a/15

bile: (be) 52b/20, 57b/20, 62b/20, 66b, 72a/05, 84b, 125a/25, 135b/20, 143b/10, 163b/10, 181a/15, 188b/15, 195a/35, 202b/35, 210b/05, 215b, 217b/05, 217b/10,

biri ... biri: 8b/30², 12b/05, 12b/10,

C

cihet: Vasıta hâli ile: 16b, 23a/15, 25a/10, 28b/05, 29b/15, 39b/20, 45b/25, 69a/20, 78a/30, 97a/30, 208b/25,

Çıkma hâli: 27a/15, 87b, 165b/15,

çün: 57b/20, 58b/15, 75b/25, 214b/20,

çünkü: 11a/20, 20a/30, 29b/25, 31b/25, 63a,

D

de: 31a/15, 34a/25, 70b/05, 70b/30, 71a/10, 72a/15, 80b/20, 94a/20, 193a/05, 210b/30,

dahi: 7a/10, 7a/15, 7a/30, 7b/30, 8a, 8a/20, 8b/20, 8b/25, 8b/30², 8b/35, 9a/25², 9a/30, 9a/35, 9b, 9b/15², 9b/35, 10a/15², 10a/25², 10b/30, 11a/20, 11a/25, 11a/35, 11b/10², 11b/30³, 11b/35, 12a/05, 12a/15, 12a/25, 12a/30, 12b/10, 13a/05, 13b, 13b/05, 13b/10², 13b/20³, 13b/30, 14a,

14a/10, 14b/10, 14b/15³, 14b/30,
15a/30², 15b/05, 15b/30², 16a/10,
16b, 17a/30, 17b, 17b/05, 17b/15,
18a/20, 18b/05, 18b/20, 18b/25,
19a, 19a/20, 19b, 19b/05, 19b/15,
19b/30², 20a/20, 20a/30², 20b/10,
20b/15, 20b/20, 20b/30,

dAk: 10a/05, 12a/20, 18a/05, 19a/10,
24a/25, 33a/20, 33a/25, 34a/20²,
38b, 63b/30, 67a, 68b/25, 70a/15,
70b/15, 73a/05, 73a/10, 73a/20,
87b/05, 89a/20, 125a/25, 138b,
145b/35, 146b/25, 147a/15,
155a/25, 162b/15, 181b/25,
183a/10, 200a/30, 209a/05,
209b/30, 211b, 213a/30,
213a/35,

def‘â: 11a/30, 19a/10, 27a/25,
57b/05, 59a/15², 61a/35, 61b,
61b/20, 64a/25, 72a/20, 74a,
74a/20², 74a/25, 74a/30², 74a/35,
74b/15, 77a/05, 81a/25,

değil: 10a/15, 10a/30, 14a/20, 14a/25,
14b/20, 15a/10, 15b/25, 15b/30,
25b/25, 33a/30², 33b/15, 36a,
36b/25, 36b/30, 37a, 37a/30, 37b,
37b/20, 37b/25, 39a/30, 40a/15,
40a/30, 40b/25, 41b/10, 44a/25,
44a/35, 46a, 46b/10, 46b/15,
50a/05, 53a/05, 60b/05, 61b,
62b/30, 63a, 63a/30, 65b/25, 66a,
67a/05, 68a/20, 69b/10, 70b/20,
71a/10, 71b, 72a/05, 73b/30,
76a/20, 84a/10, 84b, 100a/10,

100a/15, 100a/30, 101b/20,
103a/30, 108b/15, 108b/20,
109a/05, 109b/05, 110a/10,
112b/20, 113a/15², 113b/10,
114a/05, 114a/25², 114a/30,
115a/25², 115a/35, 115b/05,
115b/15, 115b/20, 116a/15,
118a/30, 119a/15, 120a/10,
123a/30, 125a/25, 126a/10, 129a,
129b/30, 130a, 131b/20, 139a,
140b/30, 146b/30, 157a/20,
158a/10, 159b/10, 160b/20,
163a, 163b/35, 165b, 165b/05,
167a/15, 169a/10, 188a/15, 203a,
209b/20, 212b/20, 213a/25,
213b/10,

değil: (be) 210a/05.

denlü: 53a/20, 53a/25, 54b, 55a/20,
214b/30

deyü: 6b/15, 6b/20, 7a/05, 7a/10,
7a/15, 7a/20, 7a/30, 7b/25²,
7b/30, 8a, 8a/20, 8b/10, 8b/15,
9a/10, 9b/15, 10a/25, 10b/05,
10b/15², 11a/10, 11a/25, 11b/05²,
11b/10, 12a/10, 13a/25, 13a/30,
13a/35, 13b, 13b/05, 13b/10²,
13b/15, 13b/30, 14a², 14a/20,
14b/20, 16b/20, 17a/15, 18b/30,
19a/05, 19b/35, 20a/30, 20a/35,
20b², 20b/15², 21b/10, 21b/25,
21b/25, 21b/30, 22a, 22a/30,
22b/05, 22b/10, 22b/20, 23b/10,
24a, 24a/35, 24b/05, 24b/20,
24b/25, 25b/05, 25b/15, 25b/25,

25b/35, 26a, 26a/25, 26a/30,
26b/20, 80a/10², 80a/25³, 81a/05,
doğru: 10a/10², 138b/10, 139a/35,
164a,

E

ecilden: 15a/25, 25b/15, 29b/10,
47b, 52b/20, 61a/10, 81a, 86a/15,
104b/05, 125a, 149b/15,
158a/10, 167a/20, 169b/20,
181a/10, 181a/15,

edince: 72b/05,

eğer: 9b/15, 11b/20, 13a/15, 17b/20,
19a/25, 33b/05, 34b/15, 35b/20,
41a/05, 45b/35, 46a, 53a/05,
53a/25, 69b/05, 70b, 71a/35,
72a/05, 73a/15, 74a/05, 75b/25,
76a/10, 79a/15, 114b/05,
149b/10², 165b/10, 172a,
208b/20, 214b/30,

eğer ... eğer: 70a/20.

elbette: 16b/30, 16b/35, 38b/15,
67a/05, 71b/25, 72a/05, 72b/25,

emsâli: 17b/35, 18a/05, 33a, 78b/35,
134a/10, 140b/30, 155a/15, 166a,
171b/30, 174a, 207b/10, 210a,
217a/30,

evvel: 13a, 104b/05, 147a/20, 203a,
214b/25,

evvelâ: (be) 73b/35,

eyâ: (ü) 7b/15,

eyle: 10a/25, 11a/20, 11a/30, 11b/25,
13a/15, 13b/15, 18b/10, 19a/25,
22a/20, 24a/20, 31b/30, 31b/35,
32a/30, 35a/15, 36a/15, 37a/20,

38b/15, 40a, 40a/25, 40a/30,
43b/10, 44a/25, 44b, 44b/20,
45b/20, 47a, 51b/30, 56b/30,
58a/30, 60a/05, 60a/10, 62b/20,
65b, 68b/10, 69a/35, 70b/15,
71a/35, 72a/15, 73a/25, 76a/05,
77b/05, 79a/30, 118a/30,
127a/25, 138b/10, 217a/15,

G

gâh ... gâh: 8b/35, 34a/05, 61b,
69a/35, 70a/05, 70a/10,

gâyet: 13a, 13a/15, 35a/15, 36a,
36a/05, 39a, 41a/35, 42a/15, 43a,
46b/10, 46b/15, 46b/20, 46b/30,
47a/20, 47b/10, 48b/05, 49a/10,
63b/05, 79a/05,

gayrı: 7a/10, 11b/25, 13a/15, 29a/25,
31a/15, 32b/15, 33a/30, 33b/10,
33b/15, 40a/10, 40a/15, 40b/05,
40b/10, 43a/10, 43b/25², 49a/05,
52a/15, 62b/30, 63b/10, 76a/10,
80a, 88b/05, 102a, 103b/25,
108a/15, 110b/30, 112b/20,
113b/25, 114b/30, 119b/15,
121b/10, 130a/15², 130a/20,
131a/20², 132a/20, 137a/20,
138a, 138a/30, 138b, 144b/15,
149a/30, 150b/05, 151a/10,
156a/20, 157a/10, 160b/25,
165b, 170b/15, 173a/10,
173a/30, 179b, 181a/15,
191b/25, 196a/20, 197b/25,
198a, 199b/05, 206b/15,

206b/25, 213a/05, 214b/10,
216a/15,
geline: 8b/25, 8b/25, 10a, 10a/30,
11b/25, 12a/05, 14a/10, 14a/15,
14b/05, 15a/05, 15b/15, 15b/25,
16a, 16a/05⁵, 16a/10², 16b/05,
18a/15, 18b/30, 21b/20, 24a/10,
30b/30, 31a/30, 32a/15, 32b/10,
35a/30, 45b/30, 68a/20,
gerçi: 13b/35, 18a/15, 21b/25,
22a/15, 29a/25, 33a/20, 37b/35,
43b/15, 49a/15, 63b/05, 69a/05,
79a/05, 94a/15, 94a/20, 97b/35,
111a/30, 120a, 120a/10, 124a/25,
125a/30, 125b/35, 126b,
126b/20, 133b/35, 135a/05,
139a/10, 139a/25, 151b/20, 171a,
175b/15, 179b/05, 184b,
189b/20, 195a/10, 205b/25,
210a/35, 214b/15, 217a/15,
gerü: (çe) 31a/30, 37b/20, 40b/30,
69b/20, 70a, 172a/05, 210b/05,
gerü: (te) 21a/15,
getirince: 79a/15.
gibi: 7b/05, 7b/10⁶, 7b/15, 8b/15,
9b/30, 10a/25, 11a/10, 11b/05,
13a/10, 14b/05, 14b/20, 15b/10,
16b/15, 17a/20, 18a/15, 18b/05,
18b/15, 21a/20, 23b/10, 24a, 24a/05,
24b/25, 25b/10, 25b/15, 27b/15,
30a/10, 30a/25, 31a/05, 31a/10,
31b/25, 34a/15, 36a/10, 37a/30,
37a/35, 38b/05, 40b, 42b/30, 43a/15,
44a/25, 45b, 45b/05, 46a, 46b/15,

46b/25, 47a/05, 47a/15, 48b/10,
50a/20, 51b/35, 52a, 52a/30, 53a/05²,
55a/10, 55a/20, 58b, 60a, 60a/15,
61a, 61a/25, 63b/30, 65a/10, 65b/30,
66a, 66a/05, 66a/10, 68a/35, 69a/05,
69a/30, 69a/35, 69b/15, 70a/10,
71a/30, 71b/10², 71b/15, 72a/10²,
72a/15, 72a/15, 72a/35, 72b, 73a/20,
76a/05, 78a/05, 78b/10, 79a/10²,
79a/35, 80a/05, 100a/25, 100a/35,
102a, 115a/10, 124a/20, 134a/15,
138b/10, 138b/30, 146b/25, 164a,
169b/20, 207b/25, 213b/15, 214b/25,
217a/10, 217a/15², 217b/10,
gine: 113a/15.
göre: 7a/30, 33b, 33b/05, 36a/25,
36b/25, 43b, 44a/10, 53a/10, 53a/20,
65b/05, 112b/15, 114b/10, 120a/25,
127a/35, 129a/15, 131a, 134a/15²,
134a/20, 135a/30, 144a/10, 148b/25,
148b/30, 149b/10, 162b, 175a/10,
182b/10, 199b/25, 200a/15, 211b/25,
görelim: 38a, 38a/15,
güne: 12b/10, 12b/20, 21b/30,
22b/05, 29a, 31b, 40a/30, 44b/25,
62a/30, 65a/10, 67a, 69b, 70a/15,
73a/15, 75a/10, 75a/15, 75a/30,
78a/05², 90a/05, 108b/20, 108b/30,
113a/20, 115b², 115b/15², 121b/05,
122b/15, 124b/15, 125a/30, 127a/30,
130a/20², 131a/10, 149a/30,
153a/15, 160b/05, 162b/30, 165b/05,
167a/10, 167b/25, 169a/10, 170a/20,
172a, 172a/25, 172b/15, 175a/15,

180b, 183a/30, 187a/10, 187a/25,
187a/30, 189b/30, 190a, 190a/15,
190b/20, 196a, 202b, 202b/05,
205a/20, 209b/20, 210b/30, 211b/05,
212b/20, 215a/25, 215b/05, 217b/25
gûyâ: 7b, 7b/10, 10a/05, 10a/15,
12a/05, 18b/15, 18b/20, 28a/15,
32a/05, 32a/10, 33b/30, 35b/05,
39a/30, 39b/05, 40a/20, 40a/25,
40a/30, 41b/20, 43b/20², 45a/30,
45b/15, 46a/20, 58a, 59b/25,
60a/05³, 60b/15, 61a, 62b/20²,
66a/10, 68a/10, 68a/25, 68b/05,
69a/30, 73a/35, 75a/30, 76a,
79a/10, 79b/15, 100a/35,
103a/15, 117a/25, 124a/20,
127a/35, 139a/20, 164a, 211b,
211b/05, 217a/15²,

H

hakkında: 8a/10, 8a/25, 8a/30,
10a/35, 19b/30, 31a/25, 38b/20,
58a, 70a/25, 70b/10, 81b/05,
104b/25, 112a/20, 148b/15,
149b/15, 151b/25, 151b/30,
151b/35, 153b/15, 154b/25,
156a, 156a/05², 158a/10,
162b/10, 164a/25, 165b,
165b/10, 165b/20, 170b/20,
173b/10, 175a/05, 175a/20,
190a/10, 190b/15, 197b/35,
199a/30, 206b/05², 216b/05,
hariç: 12b/10, 14a/10, 21b/20,
40b/05², 42a/10, 56b/10, 96b/30,
138b/15, 149b/10,

hasebiyle: 111b/30, 116a/25,
161b/10, 208b/25,

hâsılı: 18b/10.

hâşâ: 12b/25, 13b/30.

hattâ: 9a/20, 9a/30, 11b/15, 13b/25,
17b/15, 18a/05, 19a/15, 19a/25,
28a/25, 28b, 28b/05², 29b/05,
29b/20, 30b/30, 34b, 36b/20,
37a/20, 39a/05, 39a/20, 40a/20,
45b, 45b/05, 56a/35², 58b/30,
59b/25, 60a/25, 70a/05, 71a/25,
71b/10, 72b/20, 72b/30, 73b,
76a/10, 103b/20, 140b/30²,
143b/10, 167b/05, 175a/05,
190a/10, 199a/30, 202b/35,

hayır: 31a/35, 40b/35, 80b/10,

hele: 13b/05, 46a, 64a/25, 70b/10,

hem ... hem: 64a/25.

hergîz: 73b/30, 78a/25,

hod: 202b.

hulâsâ: 8a/25, 12a

hususâ: 10a/15,

İ

ibtidâ: 53a/10, 77b/10, 202b/30,

içeri: 10b/30, 15b/30, 16a/15,
20a/10, 21b, 28a/20, 38a/05,
56b/25, 63b, 73b/15, 73b/25,
78b/10, 81b/30, 84a/30, 85b/30,
94b/20, 99a/20, 99b/05, 124a/20,
129a/05, 129b/35, 136a/20,
136a/35, 138b/05, 138b/10,
138b/20, 139a/15, 139a/35,
139b/05, 139b/15, 200b/05,

içre: 7a/20, 8a/30, 8b/25, 9a/25, 9a/30, 10b, 10b/10, 11a/05, 11a/20², 11a/30, 11a/35, 11b², 11b/20, 12a/05, 12a/25, 12b/05, 12b/25, 13b/15, 13b/20, 14a/10², 14a/20, 15a, 15b, 16b/15³, 16b/20, 17a/05, 17a/35, 17b/15, 18b, 18b/05, 19a/25, 20a/05, 20a/30, 20b/05³, 20b/15, 21a/05, 21a/20, 21b/10, 21b/20², 21b/25², 21b/30, 22a², 22a/05², 22a/10, 22a/20, 22a/30, 22a/35, 22b, 22b/15, 24a/05, 24a/10², 24a/25², 24a/30, 24a/35, 24b, 24b/05², 25a/05, 26a/05, 26a/05, 26a/15, 26b/20, 26b/30, 27b/15, 27b/20², 28a/20, 29b/30, 30a/10, 30a/15, 30a/30, 30b/05, 30b/10, 30b/25, 31a/10², 31a/20, 31a/30², 32a/20, 32a/30², 33a/10, 33b, 33b/15, 33b/30, 34b/05, 34b/35², 35a, 35b/10, 35b/25³, 36a/30, 36b/20, 36b/25, 37a², 37a/05², 37a/20, 37a/25, 37b², 37b/10, 37b/15, 38a/15, 38a/25, 38a/30, 38b/05, 39a/25, 39a/30, 39b, 39b/15, 39b/25, 39b/30, 40a/10², 40a/15, 40a/20, 40a/30, 40a/35, 40b, 41a/15, 41a/30, 41b/05, 41b/15, 41b/30, 42a, 42a/35, 43a/10, 43a/20, 43b/15, 43b/25, 43b/30², 44a/05², 44a/15, 44b, 44b/05, 44b/30, 45a, 45a/05, 45a/15, 45a/20, 45b/30², 46a/05,

46b/10, 46b/20, 46b/25, 46b/30, 47a, 47a/10, 48b/25, 51b/20, 52a, 52a/10, 54b/30, 57a, 58a/30, 58b/30, 59b/25, 60a/20, 60b, 60b/15, 60b/20², 60b/25, 61a/30, 61b/05, 62a/30, 62b/10, 62b/15, 62b/30, 63b/05, 63b/15, 64a/20³, 64a/25, 64b/15², 64b/20, 64b/25, 65a/15, 65b/05, 65b/10, 66b/15, 66b/30, 67a/15, 68a, 68a/05, 68a/15, 68b/05, 69a/10, 69a/25, 70a/05, 71a, 71b/05, 73b/15², 73b/20, 75a, 77b, 78a, 78b/10, 90b², 103a/30, 104b/05, 105b/05, 110a, 120b/30, 124a/25, 129b/25, 130a/05, 136a/20, 139a/15, 145b/10, 147a/05, 152a/15, 152a/20, 155a/25, 161a/25, 163b/35, 170b/15, 174a, 175a/05, 204b/05, 211b/25,

içün: 6b/05, 8a/10, 8b/05, 8b/15, 9a/05, 9a/25², 9a/30, 9b, 9b/10, 9b/35, 10b/05, 11a/15, 11b/25, 12b/20, 13a/30, 14b/30, 16a/20, 17a, 17a/25, 18a/20, 18b/25, 19a/05, 19a/10, 19a/35, 19b/30, 20a/15, 21b, 22a/20, 22b/05, 22b/25, 23a/25, 23b/25, 24b/20, 26b/05, 26b/25, 27b/20, 27b/25, 28b/15, 29a/05, 29b/05, 29b/10, 30a/10, 31a/20, 31b, 32a/25, 32a/35, 32b/30, 33a/10, 33a/15, 33a/20, 34a, 36a/05, 36a/10,

37a/25, 37b/35, 39b/30, 41a/15,
41b/10, 42a/10, 42a/15, 43b/10,
44b/20, 45a/15, 46a/10, 46a/15,
48a/30, 50a/10, 60b/15, 62a/25,
65b/20, 67a/20, 69a/05, 70b/10,
71a/05, 71a/15, 71a/25, 71b/05,
72a, 75b/10, 76a, 76b/25,
76b/30², 77b/20, 78a/15, 78b/05,
79a, 79b/20, 79b/25, 80a/25,
96a/15, 100a/15, 139a/05,
147a/15, 147a/20, 147a/25,
148b/30, 151b/30², 162b,
170b/15, 206b/05, 210b/35,
211b/05, ...

ikisi ... ikisi: 8b/30,

ile: (çe) 6b/20, 6b/30², 7a/05, 7a/10²,
7a/15, 7a/20², 7a/30², 7a/35², 7b,
7b/15, 7b/20², 7b/25, 7b/30³, 8a,
8a/05, 8a/35², 8b, 8b/05², 9a/05²,
9a/10, 9a/30, 9b/05³, 9b/10³,
9b/15, 9b/20³, 9b/25, 9b/30,
9b/35, 10a/05, 10a/10, 10a/20,
10a/25, 10b/05, 10b/15, 10b/20,
10b/20³, 10b/25, 11a, 11a/10,
11a/15³, 11a/20, 11a/25²,
11a/30², 11b/05, 11b/15,
11b/20², 11b/25, 11b/30, 12a/10,
12a/15, 12b, 12b/10², 12b/15²,
12b/20², 13a, 13a/05, 13a/20,
13b/10, 13b/20, 13b/25, 13b/30,
13b/35, 14a/05, 14a/20², 14b,
14b/15, 14b/20, 14b/25, 15a,
15a/05², 15a/20, 15a/30, 15b/05,
15b/10², 15b/15³, 15b/25,

16a/25, 16b/05², 16b/20, 16b/25,
17a/20, 17b², 17b/05³, 17b/15,
18a/05, 18a/15³, 18a/20, 18b,
18b/30, 19a, 19a/10, 19b/05³,
19b/15³, 19b/20³, 19b/25,
19b/35, 20a, 20a/10², 20a/15²,
20a/20, 20a/25, 20a/35, 20b/10³,
20b/20², 20b/25, 20b/30², 21a,
21a/15², 21a/20, 21a/30, 21a/35²,
21b³, 21b/05, 21b/10, ...

ile: (be) 8b/35, 9b/15, 9b/30², 10a,
10a/05, 10a/15, 11a/25, 11b/05,
11b/20, 11b/20, 12a/20, 14a/05,
14a/10, 14a/25, 14b/20, 14b/30,
15a/05, 15a/10, 15a/15, 16b,
16b/25, 16b/30, 18b/20, 19a/15,
19b/25, 20a/20, 20b/20, 20b/30,
21a/30, 21b/15, 21b/30, 31a/20,
31b/05, 32b/10, 33a, 33a/05,
35a/05, 40b/10, 45a/20, 45b/25,
47b/35, 57a/20, 52b/10, 59a/10,
59b², 61b/10, 69a/20, 69a/25,
75a/15, 79b/30, 81a/30, 81b/20,
103a/25, 202b/30, 211a/35,

ilen: 51b/15,

ileri: 72b/15, 154b/05,

illâ: 10a/10, 19a/25, 24a/15, 24b/30,
46a, 104b/05, 12a/25, 210a/05,

inşallah: 8a/20, 11a/20, 12a, 12a/30,

ise: (be) 7a/10, 7b/20, 9b/15, 13a/15,
13a/20, 13a/30, 14b/20, 15a/05,
16a/30, 17b/20, 18b/05, 22a/35,
25b/20, 31b/20, 33a/25, 33b/05,
34b/15, 38a/10, 39b/35, 41b/30,

42a/20, 45b/05, 45b/35, 46a²,
50a/25², 52a², 53a/05³, 53a/10,
53a/20, 54b/25, 56b/15, 56b/25,
61b, 65b/25, 66a/25, 66b/05²,
67a/05, 68a/35, 68b, 69a/35,
69b/05², 72a/05, 72b/15, 79a/15,
80b/20, 100a/25, 108b/20,
113a/15, 114b/10, 121a,
149b/10², 152a/20, 157a/05,
163b/35, 165b/10, 202b/35,
208b/20, 214b/30, 210b/35,

ise: 13b/30, 27b/15, 27b/25,

işte: 7a/05,

K

kable't-tûfân: 9a/20,

kaç: 54b, 69a,

kaçan: 9b/10, 16b/25, 18a, 18a/05,
28b/15, 29a, 29b/10, 35b/15,
43b/15, 54b/25, 56b/20,
104b/25, 137a/35, 146b/20,
163b/10, 169a/10,

kadar: 7b/20, 9a/10, 10a/15, 11b/20,
12b/15, 13a, 13a/30³, 13b/20,
14b, 14b/10, 14b/25, 15a/05,
15a/35, 15b/15, 16a/20, 16a/30,
17a/20, 17a/25, 18b/05, 18b/15,
20b/30, 21a/20, 21a/30, 21b/15,
21b/20, 21b/25, 22a/35,
22b/30², 23a/05, 23b/20²,
24b/15, 27a/30, 27b/35, 28a/15,
28b/15, 28b/20², 30a/05,
31b/20, 31b/25, 33a/05²,
34a/10, 35b/30, 36a, 36a/30,
38a/30, 38a/35, 38b/15, 39a/05,

39b, 39b/35, 40b/10, 41a/05,
42a/20, 43a, 43a/30, 44b/05,
44b/25², 45a/05, 46a, 47a/05,
47b/05, 49a/20⁷, 50a/25,
52a/10, 53a/10, 53b/20, 56b/05,
57a, 58b/15, 59b/20, 60a/20,
60a/25, 63a/20, 63a/25²,
64b/30, 65a/10, 65a/15²,
65a/20, 65a/35², 65b/30,
66a/20², 66a/25, 69b/25,
70a/05, 70b, 71a/05², 71a/20²,
71b, 72b/05, 72b/25, 73a,
76a/05², 77a, 77a/05, 77b,
77b/35, 78a, 78a/35, 81b/30,
103a/30, 108b/20, 115a/25,
121a, 130a, 131a, 139b/25,
147a/10, 152a/20, 157a/05,
175a/20, 181a/15, 208b/20²,

karşu: 137a/35, 172a/05, 202a/30,
211b/20,

kerre: 8a/20, 9a/05², 9a/30, 9b/20,
10a/20, 10a/25, 10b, 10b/05,
11a/25, 11b/15, 11b/30, 12a/10,
13b/05, 13b/15, 13b/20, 14a/30,
14b, 14b/20, 15b/10, 16a/30²,
16b/05, 16b/15, 16b/20,

kande: 69a/35, 70b/30, 72b/05,
100a/25,

kanı: 29a/20,

kankı: (se) 7a/05

kezâ/kezâlik: 33a/15, 50a/20,
53a/25, 104b/30, 104b/35,
146a/25, 157a/10, 160a/10,

161b/25, 191a/35, 205a, 205a/05,
205a/30, 205b,

ki: 6b/30, 7a/05, 8b/10, 8b/35, 9a/15,
10a/05, 10a/10, 11a², 11a/20,
11b, 12a/20, 13a/05, 13a/20,
13b/25², 15a/10, 17a, 18a,
20a/10, 22b/05, 23a/25, 25a, 27a,
27a/20, 27b/05, 29a/30, 29b/10,
29b/20, 30b/10, 31b/30, 36a/15,
37b/15, 43a, 45b, 45b/05, 45b/25,
47a/10, 47b/15, 51a/30, 51b/15,
52a/25, 59a, 65b, 65b/20, 66a/05,
66a/10, 66a/15, 66a/20, 69b/10,
70b/05, 70b/30, 71a/10, 71a/30,
71b/15, 71b/20, 72b/05, 72b/15,
73b/15, 79a/10, 90b/10, 91b/05,
99b/15, 100b/15, 157a/05,
203a/20,

kim: (be) 6b/05, 6b/30², 7a/35,
8a/05², 8a/10, 8a/15, 8a/30², 8b,
8b/05, 8b/10, 8b/15, 8b/25,
9a/20, 9a/30, 9a/35, 9b/05, 9b/15,
9b/20, 9b/25, 9b/35, 10a,
10a/10², 10a/15, 10a/25, 10a/30²,
10a/35, 10b/05, 10b/25², 11a,
11a/10, 11b/10, 11b/25, 11b/30,
12a/05, 12a/20, 12a/25, 12a/30,
12b/05, 12b/10, 12b/25², 13a,
13a/15, 13b/05, 13b/10, 13b/15,
14a/05, 14a/20, 14a/25, 14b/10,
14b/15, 14b/20, 15a/10, 15a/15,
15a/25, 15a/35, 15b, 15b/35²,
16a, 16a/15, 16a/25, 16b²,
16b/05, 16b/10,

kim: (se) 6b/35, 7a, 14b/20, 19a/10,
70a/25, 70a/30, 72b/35, 75b/35,
79a/15, 100a/25,

kimi: (çe) 69b/15, 70b/20,

kimi...kimi: 7b/05, 15a/15, 19a/35,
24b/05, 27b², 28a/05, 62a/15,
63b/35, 78b/05,

kıralım: (he) 11b/05,

kimi ... kimi: 7b/05,

L

lâkin: 25b/35, 27a/15, 33a/20, 43a,
44a/05, 49b/20, 51b/35, 52a/25,
52b/05, 53a/20, 64b, 73b/20,
101b/20, 106b/30, 118a/05,
119a/05, 126a/10, 137b/05,
139b, 143b/05, 146a/05,
154b/15, 159b/10, 161a/35,
173a, 179b/25, 180a/20, 181a/30,
182a/15, 184b/05, 188a/20,
191b/20, 192b/10, 195b/35,
198a/05, 199a/35, 207b/15,
207b/20, 208b/15, 209b/25,
212b/05, 212b/20, 213b/20,
214b/30, 217a/25,

lebbey: 70b/10,

M

mâ'adâ: 14b, 16a/10, 21b/20,
22a/20, 35a/15, 35a/20², 35a/25,
36b/05, 42a/25, 43b/05, 44a/05,
45a/30, 46b, 51b/15, 52a/35,
55a/15, 55b/10, 58b/15, 67b/25,
68b/10, 72b/05, 73a, 75b/15,
79a/15, 79b/05, 80b/25, 88b,
93a/15, 94a/10, 95a², 100b/35,

107a/15, 111a/15, 112b/15, 114a,
116a, 116a/10, 116a/30, 117b/05,
118b/05, 119a/30, 122a/10,
122b/25, 123b/25, 124a/15²,
125b/30, 126b/25, 126b/30,
127a/10, 129a/10, 129a/25,
129b/30, 130a, 132a/05, 133a,
133b/30, 134a/15, 135a, 135a/20,
135a/30, 136a/15, 137b/20,
140a/15, 140a/30, 141b/25,
143a/15, 148b/20, 148b/25²,
157a, 157a/10, 161b/15,
164b/05, 165b/05, 176a/30,
216a/10, 216a/15, 216b,

mahsûs: 15b/25, 16a, 32b/30.
36b/05, 69a/10, 75a/25, 104b/05,
108b/20, 120a/10, 131b/35,
146b/20, 170b/15, 191a,
198a/20, 208b/25,

mânend: 43a, 44a/35, 60a/25,
87b/20, 93b/15, 101b/25,
127a/30, 152a/05,

meğer: 6b/35, 8b/15, 13b/20,
21a/15, 28a/10, 29b/30, 36b/25,
41b/15, 41b/35, 43b/20, 51b/35,
53a/10², 63b/10, 66b/25, 71a,
71a/25, 86a/25, 97b/05, 97b/10,
102b/05, 103a/15, 109b/05,
115a/20, 115b/10, 117a/10,
118a/30, 118b/10, 121a/05,
121a/05, 121a/10, 124a/25,
127a/30², 1230a/10, 137a/35,
145a/25, 146b/30, 154b/15,
159b/15, 164a/05, 167b/15,

170a/05, 174a/20, 177a/05,
177b/35, 188b/10, 191a/15,
204a/15,

meselâ: 9a/35, 10b/25, 11b/35,
17b/05, 18a/10, 19b/05, 19b/10,
44b/15, 53a/15, 120a/25,
131a/05, 150a/30, 151a, 172b/15,
197a/20, 215a/20,

mertebe: 8a/20, 11b/30, 12a/05,
14a/15, 25b/10, 31a/05, 33a/25,
33b/05, 34a/35, 34b, 37b, 39a/10,
42a, 43a/35, 45b/05, 56a/20,
56b/05, 66a/25, 66b/05, 68b/05,
71b/05, 72a/05, 72a/15, 73a/15,
93a/15, 99b², 103b/20, 105b/05,
106b, 113b/10, 114a/05,
115a/25, 115b/20, 118b/15,
132b/25, 132b/30, 135a/35,
138a/05, 138a/30, 145a/25,
147a/05, 161b/35, 167b/05,
171a/05, 176a/35, 180a/35,
182b/30, 209a/05, 209b/20,
211b, 213a/30, 215b/20,

mî: 6b/20, 7b/25, 25b/25, 31a/35,
37b/10, 38a/15, 38a/20, 38a/25,
40b/25, 46a, 69b, 69b/05, 69b/25,
70a/30, 70b/15, 70b/30, 71a/05,
71a/25, 72a/10,

mikdâr: 14b/15, 18b/15, 49b/20,
50a/25, 54b, 54b/10, 54b/35,
147a/10, 152a/15, 152a/25²,

mikdârî: 20a/35, 20b/05, 21a/20,
21b/15, 40b/35, 46a/35, 54b/30,
55b/10, 68a/10, 84a/05, 85a/30,

88a/10, 117a/20, 117a/25, 117b,
117b/25, 118a/20, 123a/15,
123b/20, 123b/25, 135a/30,
136a/15, 136a/30, 136b,
137b/25, 138a/15, 138a/25,
138b/30, 138b/35, 139a/05,
139b, 147a/10, 153b/35,
154b/05, 161a/25,

misâl: 7b/10, 9a/05, 9b/10, 9b/10,
9b/25, 10b/20, 11a/25, 12a/10,
12a/30, 12a/35, 12b/10, 14a/10,
14a/15, 14b/30, 15a/25, 16a/25,
17b/05, 18b/15, 19b/05, 20b/05,
22b/25, 23b/25, 24a, 24b/30,
25a/20, 25a/25, 26a/10, 26b/10,
27b/10, 28a/15, 29b/15, 29b/35,
31a, 32a/30, 33a/05, 34a/20,
35b/25, 36a/05, 36a/15, 36b/20,
37b/15, 38a/05, 39a/20, 40a/10,
40a/35, 40b/05, 41b/30, 42a/10,
44b, 44b/25, 45b/05, 46a/30,
48a/30, 56b/05, 59b/30, 60b/10,
60b/15, 61a/05, 60b/15, 61a/05,
61a/25, 62a/20, 62b/20, 63a/15,
64b/15, 65a/10, 66a/05, 66a/25,
66a/35, 67a, 67a/10, 67b/30, 68a,
68a/05², 68a/10, 68b/25, 70a/05,
71b/25, 72a/25, 73b, 75a/25,
75a/30, 75b/15, 77a, 77a/05,
79a/10, 99a/20, 164a,

misâli: 138b, 171b, 178b/25,
183b/30,

misilli: 9a/35, 9b/35, 13b/25,
17b/10, 30b/25, 32a/05², 34a/30,

44b/15, 46b, 51a/20, 70a/25,
73a/05, 90b/25, 98b, 117a,
118a/20, 124b/20, 135b, 138b,
144b/20, 145a/20, 145a/25,
145b/30, 151a/10, 153b/10,
158b, 158b/05, 159a/05,
163a/15, 166a/30, 170b/05,
174b/20, 183b/20, 184b/10,
186b/05, 188b/25, 189b/15,
196a/35, 197a/35, 199b/10,
215b,

mu‘âdil: 43b/25, 84b, 121a/15,
165b/25,

mukâbil: 23b/25, 25a/30, 29b/20,
72b/25, 73a,

mukaddem: 8a/30, 8b/25, 9b/05,
10a/20², 16b/05, 16b/20, 34b,
37a/30, 56b/05, 57b/20, 57b/30,
70b/10, 73a/20, 79a/15, 86a/25,
86a/30, 95a/10, 99a/15, 101a/10,
105a/05, 113b/25, 115a,
131a/10, 134b/25, 144a/20,
154b, 156a/10, 164b/15,
165a/35, 165b/20, 174b/30,
185a/20, 186a/20,

mutlakâ: 57b/20, 68a/25, 75b/25.

mükerrer: 71a/25,

müte‘allik: 11b/30, 11b/35, 17b/35,
18a, 18a/20, 56b/10², 68b/30,
100a/30, 100b, 115a/10,
156b/10, 157a/05, 158a/20,
162b/35, 184b, 201b, 209a/25,
211b,

meğer: 6b/35, 8b/15,

meselâ: 9a/35, 10b/25, 11b/35

N

ne: 7a/10, 7b/20, 9b/10, 12b/15,
13a, 14b/15, 14b/20, 15a/05,
15b/15, 16a/30, 17a/35, 18b/05,
22a/35, 22b/05, 25b/30, 26a/15,
27b/20, 27b/25, 28b/05, 31b/20,
36a/10, 37a/25, 37b/05, 38a,
38a/10, 39b/35, 40b/25, 40b/30,
42a/20, 43a/30, 43b/05, 44b/10,
44b/30, 45b/10, 47a/25, 49a/20,
49b/20, 50a/25, 52a, 53a/10,
53a/20, 53a/25, 53b/20, 54b,
54b/10, 55a, 55a/20, 55b, 56b/25,
60a/20, 64a/25, 65b/25, 66a/25,
68b/05, 69b/05³, 69b/15, 69b/20,
69b/30, 70a/20, 70b, 70b/05,
75b/25², 157a/05,

ne ... ne: 25b/10, 51a/20, 66a/15,
69a/05, 72a/20,

neden:

nereden: 38b/15,

nice: (se) 6b/20, 11b/05, 24a/25,
28b/10, 29a/25, 37a/35, 41b/25,
45b/20, 45b/25, 63a/30, 65b,
66b/30, 69b/30, 72b/15,

niçe: (te) 6b/15, 8a/10², 8a/20, 8a/25,
8b/20, 9a, 9b/05, 9b/30, 10a/05,
10a/15, 10a/20, 10a/30, 11a/25,
11a/35, 11b/20, 12a, 12a/05²,
12a/20, 12a/25, 12b/05, 12b/20,
12b/25², 12b/35, 13a/30, 13b/05,
13b/10, 13b/30², 13b/35, 14b/05,
14b/20, 14b/30, 15b/10, 17a/10,

17b, 17b/05, 18a/20, 18b, 18b/15,
19a/35, 19b/30,

niçün: 29b/05, 34a/20, 38a/20,
38a/35, 40b/10, 40b/20, 48a/25,
65b/35, 71a/25,

nitekim: 13a/30, 17a, 151a/20,

O

ola ki(m): 7b/35, 34b/35,

P

pâdişâhım: 9b/10,

pes: 57b/25, 69b/10, 70b/20, 75b/30,
90b, 149b/35, 211b/05,

R

rağmen: 164b/15, 166b/35,
209b/20, 210a, 215a/10,

S

sadece: 100a/05,

sonra: (çe) 8a/10, 8a/20, 8b/25, 9b,
10a/20, 10b, 10b/05, 13b/25,
14b/15, 14b/20, 15a/30, 19a/30,
19b, 19b/15, 21a/30, 23a/20,
25b/05, 25b/30, 31a/05, 32a, 32b,
33b/20, 34b, 34b/05, 37a/30,
38b/10, 39b/05, 40a, 42a/30, 43b,
50a/15, 51b/05, 56b/10, 58a/35,
62b/05, 65b/10, 66b/20, 67a,
70b/05, 71a/05, 71b/25, 72b/15,
73a/25, 73b/25, 74a/30, 74b/05,
76b/05, 80b/20, 81b, 96a, 99a/20,
103b/25, 137a/35, 146b/20,
148b/15, 193a/05, 193b/15,
211b/10, 217b/10,

Ş

şekilli: 26b/25, 79b/25, 80b/30,
87a/25, 109a/05, 136b/05,
162a/15, 162b/35, 163b/10,
174b/35, 178a/05, 190b/05,
207b/05,

şimdi: 7a/10

şöyle: 69b/20, 101b/25, 104b/25,
147b, 191b/35, 206a/30,

T

tâ: (çe) 10b/20, 11b/25, 12a/05,
12a/15, 12a/20, 13b/20, 14a/05²,
14a/10, 14a/15, 14b/05, 14b/10,
15a, 15a/05, 15a/10, 15a/15,
16a/10, 18a/15, 18b/30, 21a/05,
23a/05, 23b/20, 24a/10², 27a/20,
31b/25, 32b/05, 35b, 39b/25,
40a/05, 40a/10, 41b/10, 44a/20,
51b/15, 60a, 67a, 70a/15, 73a/10,
89a/20, 105a/05, 115a/25, 138b,
138b/20, 162b/15, 167b/05,
181b/25, 209b/30, 211b,
213a/30, 217a/10, 217a/15,

tâ: (ge) 12b/10, 12b/15,

tâ ki: (be) 9b/25, 19b/35, 25b/30,
26a/15, 34a/20, 136b/15,
149a/35, 149b/25, 149b/30,
178b/30, 193a/10,

taraf(indan): 6b/25, 18b/35, 22a/25,
22b/15, 29b, 33a/25, 33a/30,
51a/20, 52a/05, 52b/05, 52b/15,
64a/25, 64b, 69a/20, 75b/20,
78a/35, 79b/20, 80a/30, 113b,
147b/05,

taşra: 7b/15, 7b/25, 10a/15, 15a,
15a/05, 15a/10, 15a/20, 15a/20,
15a/35, 16a/05, 16a/15, 21a/15,
23b/30, 26a/30, 27b, 32b/25, 35b,
37a/20, 37b/10, 37b/15, 37b/25,
37b/30, 38a/30, 38b/15, 40a/15,
42a/15, 45a/10, 45b/15, 60b/25,
64b/05, 64b/20², 64b/25, 66a/20,
72a/05, 76a/25, 80b/15, 90b/20,
103b/15, 109b/20, 110a/05,
111a, 113b/30, 116a/20, 119a/25,
125b/20, 129b/20, 130b/25,
131a, 138b/15, 145a/10,
163b/35, 164a, 167b/05,
168a/05, 169b/35, 179a,
204b/05, 211b/10,

tek: 110b/25.

U

uğ(u)runa: 22b/20, 65a, 78b/30.

Ü

üzre: 6b/30, 7a/05, 7a/20, 7a/25²,
7b/15, 7b/35, 8b/20³, 9a, 9a/05,
9a/15, 9a/25, 9b, 9b/20², 9b/25,
10a, 10a/25, 10a/35, 10b/10,
10b/20, 11a/05³, 11a/10², 11a/15,
11a/20, 11a/25, 11a/30, 11b/25,
11b/35, 12a/05, 12a/10, 12a/20,
12a/30², 12a/35, 12b/15, 12b/20,
12b/30, 13a/05, 13a/10⁴, 13a/20,
13b/20, 13b/25², 13b/30, 14a,
14a/10, 14a/15², 14b/15, 15a/05,
15a/10, 15a/15², 15a/20²,
15a/30⁴, 15b/10, 16a/15, 16a/20,
16a/30⁵, 16b/05, 16b/10³,

16b/15, 16b/25³, 16b/30,
 17a/05², 17a/10², 17a/25, 17a/30,
 17b/05, 17b/10, 17b/15, 18a,
 18a/10, 18b/05, 19a, 19a/35²,
 19b/05, 19b/15, 20a/15, 20a/25,
 20a/30², 20b/05, 20b/15²,
 20b/35, 21a/05, 21a/10², 21b/15,
 22a/05, 22a/10², 22a/15, 22a/30,
 22b, 22b/05, 22b/10, 22b/25,
 22b/30, 23a, 23a/15, 24a, 24a/05,
 24a/10, 24a/15, 24a/20², 24a/25,
 25a/15, 25a/20, 25a/25, 25b/05,
 25b/10, 25b/15, 25b/25, 26a/10,
 26a/25, 26b, 26b/10, 26b/25,
 26b/35, 27a/10, 27a/30, 27a/35,
 27b/30², 28a/20, 28b, 29a,
 29b/30, 30b/15, 30b/20, 31a,
 31a/20², 31a/25, 31b/30², 32a/05,
 32a/10, 32a/30, 32b, 32b/05³,
 32b/15, 33a/20, 33a/35, 33b,
 33b/20, 33b/35, 34a/15, 34a/30⁴,
 34b/30, 35a/05, 35a/15, 35a/20,
 35a/35, 35b/15, 35b/20³,
 35b/25², 35b/30, 36a/10, 36a/15²,
 36a/25², 36b, 36b/20, 37a/15,
 37a/35, 37b/10, 38a/05, 38a/10,
 38a/15, 39a/15, 39b/10, 39b/25,
 40a/05, 40a/15, 40a/20, 40a/25,
 40a/30⁴, 40b/15, 40b/30, 41a/05,
 41a/15², 41a/30, 41b², 41b/05,
 41b/15⁴, 41b/20², 41b/25³,
 41b/30, 42a/05, 42a/20, 42b/10,

V

-vâr: 12a

varınca: 10a, 10a/05, 10b/20,
 10b/25, 11a/10, 12a/15², 14a/05²,
 14b/05, 15a, 15a/10², 15b, 15b/25,
 16a/10, 18b/30, 21a/05, 21a/25,
 23a/05, 23b/20, 24a/10, 24b, 27a/20,
 28a/15, 31b/25, 33b/30, 34a, 35b,
 35b/10, 39b/10, 39b/25, 40a/05³,
 41b/10, 43a/35, 43b, 44a/20, 46b/15,
 50a/10, 51b/15, 54b/05, 56a/25, 56b,
 60a, 62b/25, 62b/35, 66b/25, 68b/05,
 68b/25, 73b,

var ise: 12b/15, 13a, 43a/30, 53b/20,
 60a/20,

ve: 6b/5, 6b/10, 6b/15, 6b/20, 6b/25

veçhile: 45b/05, 55b,

ve'l-hâsıl: 9a/15, 9b/30, 12a/10,
 14b/30, 31a/15, 31a/20, 31b/20,
 34a/30, 35a/15, 39b/30, 41a/25,
 47a-25, 63b/30, 67a, 71a/15, 71b,
 71b/30, 72b/20, 75a/15, 75b,
 75b/15, 75b/20, 78b/35,

velâkin: 39b/05, 53a/10, 152a,

veyâ: 197a, 199b/20.

veyâhûd: 36b/25, 69b, 114a/20,
 149a/15, 149a/30, 175a/35,
 192b/05,

ve's-selâm: 11b/20,

Y

yâ: (be) 38a/35, 45b/25, 71a/05,
 71b/25, 178b/20, 204b/05,

yâ: (ke) 65b/30,

yâ: (ü) 7a, 7a/10, 7a/15, 7a/20, 7a/20,
 7b/05, 8b/05, 9b/15, 11b/05

ya ... ya: 16b/25, 16b/30, 16b/35,
114b/25, 146b/20, 217b/05,

ya ... yâhûd: 45b/20, 79b/30,
116a/05,

yâhûd: 15b/30, 33b/05, 36b/25, 52a,
56b/30, 65a/20, 100b/05,
115b/10, 120a/20², 124a/20,
124b/15, 134a/10, 139b/20,
149a, 149a/30, 149b/25, 158a/10,
185a/05, 158a/30, 172b, 187a/25,
205a/25, 217b/10,

yalnız: 172b/10.

yana: 101b/15, 116b/05,

ya'nî: 6b/15, 8a/25, 8b/10, 9a/30,
12a/25, 12b/05, 13a, 13a/10,
13a/25⁵, 13a/30, 13b/25, 15a/05,
16b/30, 19a/20, 23a/15, 26b/05,
27b/20, 33b/20, 41b/15, 46a/20,
47b/10, 51a/20, 52a/15, 52a/30,
54a, 54a/10, 55a/20, 55b, 63a/35,
68b/25, 69b/10, 72b/25, 96a/15,

yine: 7b/15, 9b/35, 10a/10, 10a/10,
10a/25, 10b/15, 10b/15-20,
11a/20, 11b/20, 11b/20, 12b/05,

yohsa: 7b/25, 20b/10, 24b/05,
34b/15, 17b/10, 44b/30, 65b/25,
69b/05, 70a/30, 72a/10, 94b/20,

102b, 116a/05, 150b/20,
160b/20, 169a/10, 186b/30,
195a/10, 213a/25, 213b/10,

yoluna: 96a/15, 150b/15,

yukaru: 60a, 149b/10,

yüzünden: 72b/25, 170a/15,
135a/05,

Z

zinhâr: 70a/20.

zîrâ: 8b, 9a, 9b, 9b/20, 10a, 13a/10,
14b/10, 18b/15, 22b/10², 23a/15,
25b/15, 25b/30, 28b/05, 29a, 29b/20,
30a/05, 31b/35, 33a/05, 35a/05,
35b/30, 36b/25, 36b/30, 37a/15, 37b,
39a/05, 39b, 40a/15, 40b/30, 41b/15,
42a/05, 42a/15, 42a/20, 44a/10,
45a/05, 46b, 47a/05, 47a/25, 48b/15,
51b/25, 51b/30, 55a/20, 60a/20,
60b/10, 61a, 61b/15, 62b/25, 68a/25,
69a/20, 69b/15, 69b/35, 72a/05,
72a/10, 78a/25, 79a/20, 87b, 105b/05,
103a/20, 124a/25, 125a/25², 130a/05,
131a, 131b/20, 137b/25, 139a/05,
139a/15, 157a/05, 175a/20, 176a/30,
202b/30, 208b/25, 213b/15,

ziyâde: 46a/25, 47a/10,

SONUÇ

Edatlar dil bilgisinin ilk gramerlerden beri tanımı, tasnifi, kapsamı üzerinde farklı fikirlerin ileri sürüldüğü tartışmalı konulardan biridir. Bu bakımdan dil bilgisi çalışmalarında ilgiyi üzerine çeken konulardandır. Edatlar üzerine yapılan çalışmalar her geçen gün artmaktadır. Bu çalışmada da Evliya Çelebi Seyahatnâme'sinde geçen edatlar taranarak işlevleri, anlam evrenleri, kökenleri ve cümlede aldıkları görevleri bakımından incelenmiş ve bir sonuca varılmaya çalışılmıştır.

Seyahatnâme'de tespit edilen çekim edatları içerisinde *ile, için, içre, üzre, andan* yapılarının sıklıkla kullanıldıkları görülmüştür. Bu çekim edatlarının hepsi kendilerinden önce gelen isimlerle fiilleri anlamca yenilik katarak birbirine bağlarlar. Bunlar dışında “-e kadar” anlamı ifade eden “varınca” “gelince” “edince” “alınca” “açınca” “getirince” “olunca” yapılarında zarf-fiil eki sıklıkla çekim edatı işleviyle kullanılmıştır. Kalıplaşmış olarak geçen bu kullanımlar mekânda ve zamanda sınırlılık ifadesi taşımaktadır.

Bunun yanında sonra edatının sık kullanımına karşı önce edatına ilk ciltte rastlanmaması dikkat çekici bir husustur. İlk ciltte bu kavramın daha çok evvel kelimesiyle karşılandığı görülmektedir.

Son dönemde çeşitli sözlüklerde edat ve bağlaç olarak kabul gören “değil” kelimesinin ise yüklemi olumsuzlama görevinde sıklıkla edat olarak kullanımının yanında tek bir yerde bağlama edatı olarak kullanımı dikkate değerdir.

Çalışmanın ikinci bölümünde ele aldığımız eklerin, bilhassa isim çekim eklerinin edat işlevini yüklenmesi hususu dikkat çekici bir konudur. Seyahatnâme'de bu tarz örnekler yaygın şekilde rastlanmaktadır. Bunların başında *ile, için, içre, üzre* anlamlarını ifade eden yönelme hâli eki gelmektedir. Daha sonra evvel, sonra, taşra gibi yer ve zamanla ilgili mefhumların ifadesinde çıkma hâli ekinin bazen çekim edatı işlevini üstlendiği görülür.

Eklerin bu şekilde çekim edatı işlevini alacak şekilde kullanılmasında önemli bir husus Evliyâ'nın üslubuna akıcılık katma çabasıyla edatları zaman zaman düşürmesidir. Bunun en açık örnekleri -InCA zarf-fiil ekiyle kalıplaşan ve “*kadar,-dan ... -a kadar*” anlamlarında zamanda ve mekânda sınırlama işlevi gören *varınca, gelince, açınca, alınca, olunca, getirince* gibi yapılarıdır.

Kökenleri bakımından edatlar incelendiğinde (dolayı, doğru, içre, için, ile, gibi,) Türkçe kökenli edatların yanında (cihet, kadar, taraf,) gibi Arapça kökenli ve (mânend, berâber) gibi Farsça kökenli edatların sıklıkla kullanıldığı görülmektedir. Bu edatlar içerisinde Türkçe kökenlilerinin daha yaygın kullanıldığı tespit edilmiştir.

Yapı bakımından edatlara baktığımızda Türkçe kökenli edatlar hem isim menşei (içre, için, kip+i vd.) hem de fiil (il-e, göre, vb.) menşelidir. Yabancı kökenli edatlar içerisinde Arapça kökenli edat yapıları daha çok Arapça bir ismin Türkçe bir ekle kalıplaşması yoluyla oluşmuştur. (bkz. *cihetle*, *veçhile*)

Bağlama edatları kullanım sıklığı ve çeşit bakımından çekim edatlarından daha çoktur. Kullanım sıklığı bakımından ve edatından sonra en sık kullanılanlar *deyî*, *dahi*, *kim*, *ammâ*, *ancak*, *gûyâ* gibi bağlama edatlarıdır.

Ünlemler belki de kapsamı en geniş dil birimlerindendir. Vurgu ve tonlama yardımıyla her türlü kelime -geçici suretle de olsa- ünlem görevini üstlenebilir. Seyahatnâme'de de asıl ünlem örneklerinin dışında konuşma metinleri ve diyaloglarda geçen seslenme ve hitap sözleri geçici ünlemler olarak kabul edilmiştir.

Sonuç olarak Evliyâ Çelebi eserini oluştururken üslubunu akıcı hâle getirmek, canlandırmak ve süslemek amaçlarıyla Türkçe edatların yanı sıra Arapçadan, Farsçadan dilimize geçen ve Türkçe ekler alarak edat işlevine giren yapılara da sıklıkla başvurmuştur.

KAYNAKLAR

(Bu tez çalışmasında APA 6 atıf sistemi kullanılmıştır.)

- Aksan, D. (2015). *Her Yönüyle Dil - Ana Çizgileriyle Dilbilim*. Ankara: Türk Dil Kurumu.
- Arif, A. (2016). *Hasretinden Prangalar Eskittim* (12 b.). İstanbul: Metis.
- Banguoğlu, T. (2015). *Türkçenin Grameri*. Ankara: TDK.
- Barutçu-Özönder, S. (2011). Türkçede Edat Kavramı. TDK içinde, *Türk Gramerinin Sorunları*. Ankara: TDK.
- Baysun, M. C. (1955). Evliya Çelebi'ye Dâir Notlar. *Türkiyat Mecmuası*(12), 257-264.
- Dankoff, R., ve Tezcan, S. (2015). *An Evliya Çelebi Bibliography*.
- Dankoff, R., Kahraman, S. A., ve Dağlı, Y. (Dü.). (2006). *Evliya Çelebi Seyahatnamesi, 1. Kitap*. İstanbul: YKY.
- Delice, H. İ. (2017). *Sözcük Türleri*. İstanbul: Asitan Kitap.
- Deny, J. (1941). *Türk Dili Grameri*. Maarif Matbaası.
- Dilçin, C. (2018). *Yeni Tarama Sözlüğü*. Ankara: TDK.
- Duman, M. (1995). *Evliya Çelebi Seyahatnamesine Göre 17. Yüzyılda Ses Değişimleri*. Ankara: TDK.
- Duman, M. (2013). Evliya Çelebi Seyahatnâmesi'nin Türkçe Açısından Önemi. M. Duman içinde, *Makaleler: Eski Türkiye Türkçesinden Osmanlı Türkçesine* (s. 133-150). İstanbul: Kesit.
- Ediskun, H. (2017). *Yeni Türk Dilbilgisi*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- el-Karahisarî, A. M. (2015). *Ahterî-yi Kebir* (2 b.). (H. A. Kırkkılıç, ve Y. Sancak, Dü.) Ankara: TDK.
- Ergin, M. (2013). *Türk Dil Bilgisi*. İstanbul: Bayrak.
- Gabain, A.-M. (1988). *Eski Türkçenin Grameri*. (M. Akalın, Çev.) Ankara: TDK.
- Gedizli, M. (2015, Şubat). Türkçede Ünlem ve Temel İşlevi. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 126-134.
- Gemici, N. (2015). Evliyâ Çelebi. A. H. Furat (Dü.) içinde, *Doğu'dan Batı'ya Düşüncenin Serüveni - Osmanlı'da Felsefe ve Akli Düşünce* (Cilt VIII, s. 873-890). İstanbul: İnsan Yayınları.
- Gencan, T. N. (1979). *Dilbilgisi*. Ankara: TDK.
- Göz, İ. (2019). *Yazılı Türkçenin Kelime Sıklığı Sözlüğü*. Ankara: TDK.
- Gülensoy, T. (2018). *Köken Bilgisi Sözlüğü*. İstanbul: Bilge Kültür Sanat.
- Hacıeminoğlu, N. (2015). *Türk Dilinde Edatlar*. Bilge Kültür Sanat.
- İlgürel, M. (1995). Evliya Çelebi Maddesi. *İslâm Ansiklopedisi*, 11, 529-533. Ankara: TDV Yayınları.
- Kadri, B. (2002). *Müeyyessiretü'l-Ulûm*. (E. Karabacak, Dü.) Ankara: TDK.
- Kahraman, S. A. (Dü.). (2013). *Seyâhât-nâme (I. ve II. cilt)* (Cilt 1). Ankara: TTK.

- Kahraman, S. A., ve Dağlı, Y. (Dü). (2008). *Günümüz Türkçesiyle Evliya Çelebi Seyahatnâmesi: İstanbul* (5. b.). İstanbul: YKY.
- Karaağaç, G. (2018). *Dil Bilimi Terimleri Sözlüğü* (2 b.). Ankara: TDK.
- Karaağaç, G. (2019). *Türkçenin Dil Bilgisi*. Ankara: Akçağ.
- Karpuz, H. Ö., ve Salan, E. (2014). Evliyâ Çelebi Seyahathâmesi'nde Çekim Edatı İşlevinde Kullanılan Inca ekli Zarf Eylem Yapıları. *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 1-19.
- Ken'an, T. (2004). *Kavâid-i Lisân-ı Türkî*. (L. Karahan, & Ü. Gürsoy, Dü) Ankara: TDK.
- Kılıç, M. T. (2015). Evliya Çelebi ve Seyahatname ile İlgili Türkçe Bir Bibliyografya Denemesi. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 4(1), 245-282.
- Korkmaz, Z. (2018). *Türkçede Eklerin Kullanılış Şekilleri ve Ek Kalıplaşması Olayları*. Ankara: TDK.
- Korkmaz, Z. (2019). *Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü* (6 b.). Ankara: TDK.
- Korkmaz, Z. (2019). *Türkiye Türkçesi Grameri Şekil Bilgisi*. Ankara: TDK.
- Nâcî, M. (2021). *Lügat-i Nâcî* (2 b.). (A. Kartal, Çev.) Ankara: TDK.
- Rıfat, M. M. (2013). *Mükemmel Osmanlı Sarfî*. (F. Tamkoç, Dü.) Ankara: TDK.
- Rossi, E. (1949). A Turkish Map of The Nile River, about 1685. *İmago Mundi*(6), 73-75.
- TDK. (2011). *Türkçe Sözlük* (11 b.). Ankara: TDK.
- Tezcan, N. (2019). Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi'nin Hammer-Prugstall Tarafından Bilim Dünyasına Tanıtılması Hakkında. N. Tezcan içinde, *Seyyahın Kitabı* (s. 59-75). İstanbul: YKY.
- Tezcan, N. (2019). Kaynaklara Göre Evliyâ Çelebi'nin Doğum ve Ölüm Tarihi. N. Tezcan içinde, *Seyyahın Kitabı - Evliyâ Çelebi Üzerine Makâleler* (s. 17-23). İstanbul: YKY.
- Tezcan, S. (2011). Evliya Çelebi'nin Doğum Günü. *Toplumsal Tarih*(207), 64-67.
- Toker, M., ve Uygun, M. (2016). Kemal Tahir'in Devlet Ana Romanından Hareketle Göre Edatının Söz Dizimindeki Kullanılışı ve Anlam Özellikleri. *Selçuk Üniv. Sos. Bil. Ens. Dergisi*(36), 110-118.
- Topaloğlu, A. (2019). *Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Dergâh.
- www.lugatim.com erişim tarihi: 13.10.2022
- www.sozluk.gov.tr erişim tarihi 13.10.2022